

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANA BİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU BÖLÜMÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ULUSLARARASI HUKUK ve AVRUPA BİRLİĞİ
HUKUKU AÇISINDAN KIBRIS SORUNU**

Bahadır Bumin ÖZARSLAN

Danışman
Prof. Dr. Işıl ÖZKAN

2006

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Der.	: Derleyen
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (Kıbrıs Savaşçılarının Milli Örgütü)
EU	: European Union (Avrupa Birliği)
G-8	: Gelişmiş Sekizler
GOP	: Genişletilmiş Ortadoğu Projesi
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MÖ	: Milattan Önce
m.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
No	: Numara

Prof. : Profesör
S. : Sayı
s. : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC : Türkiye Cumhuriyeti
TRNC : Turkish Republic of Northern Cyprus (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)
vb. : Ve benzeri
Vol. : Volume (Cilt)

GİRİŞ

19. yüzyılda başlayan, 20. yüzyılda devam eden ve 21. yüzyıla, çözümlenmemiş uluslararası sorunlardan biri olarak devredilen Kıbrıs sorunu; son yıllarda, özellikle de Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde, gündemin ön sıralarını işgal etmeye devam etmektedir. 1960 yılında kurulan ve 1963 yılına kadar, kurulduğu şekilde devam eden Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi dışında, Ada üzerinde kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. 1963 yılından sonra BM'nin yoğun çaba sarfettiği bu sorun, Kıbrıs adasının stratejik önemi ve birçok devletin menfaatlerinin çakışması ve çelişmesi sebebiyle, çözüme ulaşmanın kolay olmadığı bir coğrafi alan üzerinde devam etmektedir. Taraf sayısının çokluğu, bunda en büyük faktördür. Kıbrıs sorununda taraf sayısı, yalnızca Ada'da yaşayan Türkler ve Rumlar ile sınırlı değildir. Her iki toplumun anavatanları olan Türkiye ve Yunanistan'ın yanı sıra; 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nden önceki son hâkim olan İngiltere; Soğuk Savaş yıllarında, NATO'nun güney kanadında herhangi bir zafiyet istemeyen ABD; ABD'nin Soğuk Savaş yıllarındaki rakibi SSCB ve Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonraki adıyla Rusya, Kıbrıs sorunu ile doğrudan ilgilenmektedir.

Soruna bakış açısı, doğal olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Bakış açısındaki değişiklik, uluslararası ilişkilerin değişmez kuralı olan, her ülkenin kendi çıkarlarına dayalı dış politika stratejisinden kaynaklanmaktadır. Doğal olarak da bu konuya ilişkin yapılan çalışmalarda daha çok, konunun uluslararası politik yönü öne çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilerin zeminini oluşturan hukuki boyut, daha geride kalmakta ve çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Bu çalışmanın yapılmasının amacı, Kıbrıs sorununun tarihi seyri içinde, konunun hukuki boyutunu genel olarak ele almaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, sorunun tarihi gelişimine ve bu sürecin köşe taşlarına değinilecektir. Tarih boyunca Ada'ya hâkim olan milletlerden bahsedildikten sonra, Ada'nın sırasıyla Türk ve İngiliz idaresi altında kaldığı; daha sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla, sınırlı da olsa bağımsız olarak yaşadığı dönemler kısaca incelenecektir. 1963 yılında başlayan olaylar

neticesinde, 1974 yılında Türkiye'nin askeri müdahalesi ve devam eden süreçte kurulan KTFD ve KKTC'den bahsedildikten sonra, AB'nin soruna doğrudan taraf olması ve günümüze kadar devam eden gelişmeler içinde tarihi bir yolculuk yapılacaktır.

Çalışmamızın İkinci Bölümü'nde, sorunun hukuki boyutu ele alınmaya başlanacaktır. İkinci Bölüm, iki ana alt bölümden oluşmaktadır. İlk ana alt bölüm, 1959-1960 Antlaşmaları'nı kapsamaktadır. Hukuki boyutun incelenebilmesi için, Ada tarihinde bir milat olan 1959-1960 Antlaşmaları'na, bu antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ve Kıbrıs Anayasası'na değinmek gerekmektedir. Öncelikle bu antlaşmaların yani, Zürih Antlaşması, Londra Konferansı ve Lefkoşa Antlaşmaları'nın ortaya çıkışından bahsedilecek; daha sonra da bu antlaşmaların hukuki niteliği ve içeriği incelenecektir. Bu antlaşmalar neticesinde hazırlanan Kıbrıs Anayasası'nın ve kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin özellikleri ortaya konduktan sonra, uluslararası antlaşmalarla oluşmuş kendine has ve özel statünün fotoğrafı çekilmiş olacaktır. Hukuki boyutun incelenmesinde önemli bir konu da bu antlaşmalar bütününe yöneltilen, hukuki geçersizlik iddialarıdır ki bu da İkinci Bölüm'ün, ikinci ana alt bölümüdür. Çalışmamızın bu kısmında, bu iddialar da ayrı ayrı ele alınacak ve bu iddiaların hukukiliği irdelenecektir.

Üçüncü bölüm, Kıbrıs sorununun, AB Hukuku boyutuna ilişkindir. Bu bölüm de iki ana alt bölümden oluşmaktadır. İlk ana alt bölümde, Kıbrıs Rum tarafının, bütün Ada'yı temsilen AB'ye üye olması ve bunun hukuki boyutu incelenecektir. Kıbrıs Rum tarafının 1990 yılında AB'ye üyelik müracaatıyla başlayan bu süreç, müracaatın kabulüyle birlikte AB'yi; Kıbrıs sorununda yeni bir taraf, AB Hukuku'nu da baz alınan yeni bir hukuk disiplini haline getirmiştir. Öncelikle bu müracaatın yerindeliği incelenecektir. Yerindelik denetiminin yapılabilmesi, yapılan müracaatın, 1959-1960 Antlaşmaları'na uygun olup olmadığının ele alınmasını gerektirmektedir. Bu yapılırken, tarafların tezlerinden bahsedilecektir. Tarafların hazırlatmış olduğu hukuki mütalaalar, tarafların bu konudaki görüşlerinin anlaşılabilmesini kolaylaştırdığından, bahsi geçen mütalaalara da değinilecektir. Üçüncü Bölüm'ün ikinci ana alt bölümü, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde, AB'nin Kıbrıs sorununa

yaklaşımına ilişkindir. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye katılma süreci ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke ilân edilmesi süreci eş zamanlı olarak gelişmiştir. Bu süreçte AB'nin konuya yaklaşımının anlaşılabilmesi için, AB'nin Türkiye ile ilgili resmi belgelerinde, Kıbrıs sorununa ilişkin bölümlerin incelenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin aday ülke ilân edildiği 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan bu dönemde, Türkiye ile ilgili olarak hazırlanan düzenli belgeler ele alınacak ve AB'nin tutumu değerlendirilecektir. Çalışmanın sonuç kısmında ise ortaya çıkan tablo, çalışmanın amacına uygun olarak, hukuki bir değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. Genel olarak çalışma, sorunun hukuki çerçevesini kendisine esas alacak ve hukuki durumu, mümkün olduğunca net bir şekilde ortaya koymaya çalışacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN KISA TARİHÇESİ

1.1. Kıbrıs Adasının Tarihi

Adını, “kına çiçeği” adı verilen bir çiçekten veya aşk ilahesi Kipris’ten aldığı rivayet edilen Kıbrıs adası; Doğu Akdeniz’de, 34.33 ve 35.41 kuzey enlemleri ile 32.17 ve 34.35 doğu boylamları arasında yer alan bir adadır. 9283 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahip olan Ada, Sicilya ve Sardinya adalarından sonra, Akdeniz’deki üçüncü büyük adadır. Ada’nın önemi, Doğu Akdeniz’e ve Doğu Akdeniz’den geçen ticaret yollarına hâkim olması sebebiyle, coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır¹. Bütün hâkimiyet teorileri içinde yer alan Kıbrıs, stratejik bir hedeftir ve pek çok stratejik hedefi de kontrol etmektedir. Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarına egemen olması; Ortadoğu’dan Afrika’ya uzanan eksenin kontrol etmesi ve Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı hattına hakim olması; Süveyş Kanalı’ndan Hint ve Pasifik Okyanusu’na uzanan deniz yolunun kontrol noktalarından biri olması; hava hakimiyeti teorisi uyarınca, hava gücünün her yöne doğru yönlendirilmesinde önemli bir platform oluşturması; Ortadoğu’da petrol merkezli muhtemel bir savaşta, depo görevini üstlenebilecek olması ve Ada’ya hakim olan otoritenin, Ortadoğu devletleri üzerinde de prestij sahibi olabileceği gibi sebepler, Kıbrıs adasının stratejik hedef olmasının başlıca gerekçeleridir².

Tarihi, MÖ 3000 yılına kadar uzanan Kıbrıs’ta 1571 yılına kadar; Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, bazı kolonilere sahip olan Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, İngilizler, Şövalyeler, Lüzinyanlar, Cenevizliler, Memlûkler ve Venedikliler hüküm sürmüştür³. Kıbrıs’ta yerleşmiş bulunan korsanların, Doğu Akdeniz ticaretine engel olmaları; dini

¹ Halil Fikret ALASYA, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs’da Türk Eserleri**, Ayyıldız, Ankara 1977, s. 13-14

² İsmail BOZKURT, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, **Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001, s. 9; Zehra (Yalçinkaya) CERRAHOĞLU, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, TC Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s. 2

³ İsmail BOZKURT, s. 9; CERRAHOĞLU, s. 2-3; Yılmaz ALTUĞ, “Kıbrıs Anlaşmazlığı”, **Prof. Dr. Hıfzı Timur’un Anısına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü, İstanbul 1979, s. 25-27

özgürlükleri kısıtlanan ve baskıya maruz kalan Rumların talepleri sebebiyle Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasını fethetmeye karar vermiş ve 1571 yılında Kıbrıs'ı fethederek, Ada'yı Osmanlı idaresi altına almıştır⁴.

Adanın fiilen Osmanlı idaresi altında kaldığı 1571- 1878 yılları arasında, adalet ve eşitliğe dayanan sağlıklı bir yönetim düzeni kurulmuştur. Konya, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş, Aydın, İçel ve Alanya yörelerinden ve çoğunlukla sanat, ticaret ve tarımla uğraşan Türklerin yerleştirildiği Ada'da, Venedikliler tarafından kurulan feodal düzen kaldırılmış ve halka, toprak edinebilme hakkı tanınmıştır. Topraksız halka toprak dağıtılmış, Venedik döneminden kalma ağır vergiler kaldırılmıştır. Sürgündeki Ortodoks Rum Başpiskoposu, Kıbrıs'a getirilerek yetkileri iade edilmiş, ayrıca Rum Ortodoks Kilisesi'ne de mal edinme hakkı tanınmıştır. Kıbrıs'ta çok sayıda han, cami, tekke, türbe, medrese, kitaplık, çeşme ve su kemerinin inşa edildiği bu dönemde, halkın savunma ve güvenliği de ihmal edilmemiş ve Baf ile Lârnaka Kaleleri yapılmıştır⁵.

Kıbrıs'ın Türk topraklarına katılmasından sonra kurulan; sosyal, ekonomik ve siyasi yönden sağlam temellere dayanan; Ada'nın barış ve refah yuvası olmasını amaçlayan yeni idare, özellikle yerli Hıristiyan halkın maddi ve manevi yönden kalkınmasına önem vermiştir. Kıbrıs'ta oluşturulan bu yapı ve sağlanan imkânlar, Ada'da yaşayan halk tarafından hoşnutlukla karşılanmış ve Ada'da, 19. yüzyılın başına kadar, devlete karşı önemli bir hareket olmamıştır⁶. Osmanlı Devleti'nin genel zayıflama sürecine paralel olarak, Kıbrıs'ta kurulan düzen de sarsılmaya başlamıştır. Kapitülasyonların Kıbrıs için de geçerli olması, yabancı uyrukluların ve bunların temsilcilerinin ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamaları, Kıbrıs'ta çözülmeye yol açmış ve Osmanlı Devleti'ndeki Rum burjuvazisinin temellerini attığı Yunan milliyetçiliğinin de yükselmesiyle, kurulmuş olan düzen, bozulmaya yüz tutmuştur⁷. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı hızlı zayıflama ve gerileme, askeri

⁴ ALASYA, s. 80; İsmail BOZKURT, s. 9; CERRAHOĞLU, s. 3; ALTUĞ, s. 27

⁵ Vehbi Zeki SERTER/Ozan Zeki FİKRETOĞLU, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1988)**, Lefkoşa 1988, s. 1-5

⁶ Rifat UÇAROL, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1978, s. 15

⁷ Uğur UZER/Mehmet CENGİZ, **Kıbrıs Sorunu**, Ankara Barosu, Ankara 2002, s. 10-11

başarısızlıkları da beraberinde getirmiş ve bunun bir sonucu olarak, 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiştir. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve daha sonra toplanan Berlin Kongresi ile Kars, Ardahan ve Batum, Ruslar'a bırakılmış; Bulgaristan Devleti kurulmuş; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlık kazanmış; Bosna-Hersek Avusturya yönetimine geçmiştir. Ayrıca, zor duruma düşen Osmanlı Devleti, 4 Haziran 1878'de İngiltere ile yaptığı gizli savunma anlaşması ile Rus tehlikesine karşı, geçici süreyle Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmiştir⁸. Bu anlaşmaya göre yıllık 92 bin altın karşılığı İngiltere'ye kiraya verilen Kıbrıs; Rusların Kars, Batum ve Ardahan'dan çekilmesi halinde, Osmanlı Devleti'ne iade edilecektir. Ancak İngiltere, 1. Dünya Savaşı'nı gerekçe göstererek 29 Ekim 1914'te, Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etmiş ve bu ilhak da Türkiye tarafından, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile kabul edilmiştir⁹.

1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

Fiilen 1878'de ve resmen 1923'te İngiliz idaresi altına giren Kıbrıs'ta, 1925-1959 yılları arasında Rumlar, Ada'nın statüsünü değiştirmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuşlardır. İngiltere'nin Ortadoğu politikasını değiştirmesinin bir yansıması olarak, o güne kadar izlediği Rum yanlısı politikalarından vazgeçmesi sonucunda; Vergi Kanunu'nu bahane eden Rumlar, 21 Ekim 1931 tarihinde ayaklanmışlar ve İngiltere'nin Kıbrıs Valisi'nin konağını yakmışlardır. Mısır'dan gelen takviye kuvvetlerle bastırılabilen bu isyan, Rumlar'ın ilk isyanıdır. 2. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini talep eden Rumlar, İngilizler'in anayasa hazırlanması talebini reddetmişler ve "Enosis"¹⁰ içermeyen hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini ilân etmişlerdir¹¹. 1931 yılından itibaren uyguladığı sıkıyönetim politikasını, 2. Dünya Savaşı sonrasında gevşetmeye başlayan İngiltere, özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişti. Bu amaçla, arka

⁸ SERTER/FİKRETOĞLU, s. 5-6

⁹ İsmail BOZKURT, s. 11

¹⁰ Enosis, Yunanlıların "Megali İdea" hedefi çerçevesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade eder. Kelime anlamı "İlhak" olan Enosis, ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. Bkz. Sabahattin İSMAİL, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, KASTAŞ, İstanbul 1998, s. 6

¹¹ Süleyman ÖZMEN, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ, İstanbul 2005, s. 70

arkaya; 1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 1. Mac Millan Planı, 1955 1. ve 2. Harding Planları, 1956 Radcliff Planı, 1958 2. Mac Millan Planı ve 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı hazırlandı. Bu planların ortak yanı, Ada'daki İngiliz egemenliğinin devam ettirilmesi düşüncesi üzerine hazırlanmış olmalarıydı. Söz konusu planların tamamı, "Enosis" idealini yansıtmadığı gerekçesiyle, Rumlar tarafından reddedildi¹². Bütün bu gelişmeler ve 1958 yılının yaz aylarında Ada'daki Türk-Rum çatışmasının yaygınlaşması sonucunda, girişimlerde bulunmuş ve taraflar bir araya getirilerek 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanmıştır¹³. Bağımsızlık; iki toplumun ortaklığı; toplumsal alanda otonomi ve anlaşmaya varılan yapının, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından garanti edilmesi ilkelerine dayanan uzlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile de Kıbrıs Cumhuriyeti, resmen kurulmuştur¹⁴.

1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sona Ermesi ve Türkiye'nin 1974 Müdahalesi

Kıbrıs sorunu, tarafların anlaşmaları ve Anayasa'nın hazırlanarak yürürlüğe girmesi ile çözüme kavuşmuş ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, Rum tarafı eliyle, yeniden bir sorun haline almaya başlamıştı. Daha önce aralarında silahlı çatışmaların olduğu iki toplumun, ortak bir yönetim altında yaşamasının ilk etapdaki zorlukları dışında; Rum tarafı, aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaları temelinden değiştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Ayrı Türk belediyeleri kurulması, devlet görevlerine Türkler'in % 30 oranında alınması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkını kullanması gibi konularda Rumlar anlaşmazlık çıkarmışlardır. 30 Kasım 1963'te Kıbrıslı Rumlar'ın lideri MAKARIOS, Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifini, Türk tarafına ve diğer garantör devletlere iletmiştir. Kıbrıslı Türkler'i, azınlık statüsüne indirgeyen ve Türk tarafının haklarının ve buna ilişkin hükümlerin değiştirilmesini içeren bu

¹² İsmail BOZKURT, s. 13; İSMAİL, 1998, s. 48

¹³ İsmail BOZKURT, s. 14

¹⁴ Sema SEZER/Banu TERZİOĞLU, "Tarihçe ve Kıbrıs Sorunu Kronolojisi", **Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel**, Sonbahar 2004, C. 10, S. 3, s. 339

değişiklik paketi, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir¹⁵. Böylece, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, "Enosis" yolunda bir sıçrama tahtası olarak gören MAKARIOS ve Rum tarafı, üç yıllık bir "bekleme ve hazırlanma" döneminden sonra, uzlaşma ortamını, yeniden soruna dönüştürmüştür¹⁶. Değişiklik teklifinin reddi üzerine, Türklerin Kıbrıs'tan atılmasını ve yok edilmesini öngören "Akritas Planı" uygulamaya konmuştur. Kıbrıslı Türkler, 21 Aralık 1963'te "Kanlı Noel" olarak bilinen katliamlara tâbi tutulmuş, yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmış, iletişim imkânlarından mahrum bir şekilde, Ada'nın % 3'lük bir bölümünde yaşamak zorunda kalmışlardır. Güvenliğin sağlanması amacıyla Lefkoşa, "Yeşil Hat" olarak adlandırılan bir sınır ile ikiye ayrılmıştır¹⁷. 1 Ocak 1964 tarihinde MAKARIOS, 1959-1960 Antlaşmaları'nı tek yanlı olarak feshettiğini açıklamış, bu açıklamanın akabinde, Ada'nın çeşitli yerlerinde Türkler saldırıya uğramaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye, 13 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı kararı ile Kıbrıs'a, BM Barış Gücü konuşlandırılmasına karar vermiştir¹⁸.

Bundan sonraki dönemde Yunanistan, Ada'ya gizlice asker yığmaya başlamış ve iki toplum arasındaki bağlar, gittikçe zayıflamıştır. 1968-1974 yılları arasında, iki taraf arasında barışın sağlanmasına ve düzenin kurulmasına yönelik, ilgili bütün tarafların katıldığı çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da bu faaliyetler sonuçsuz kalmıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde, Yunan Cuntası'nın desteğini alan Nikos SAMPSON, MAKARIOS'a karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve iktidarı ele geçirmiştir¹⁹. Bunun üzerine Türkiye; İngiltere, ABD ve SSCB ile temaslara geçerek tepkisini ortaya koymuş, darbecilerin Ada'dan çekilmesini ve Ada'nın bağımsızlığının garanti edilmesini talep etmiştir. Bu girişimlerinden sonuç alamayan Türkiye, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a müdahale etmiştir. 22 Temmuz'da Girne'yi ele geçiren Türk birlikleri, aynı akşam BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararına uyararak ilerleyişini

¹⁵ A. Suat BİLGE, "Kıbrıs Uyuşmazlığı", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Sevinç, Ankara 1969, s. 400-403

¹⁶ Ahmet Zeki BULUNÇ, "Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu", *Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel*, Sonbahar 2004, C. 10, S. 3, s. 155

¹⁷ SEZER/TERZİOĞLU, s. 339

¹⁸ İSMAİL, 1998, s. 87; Erol MANİSALI, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan, İstanbul 2003, s. 45

¹⁹ SEZER/TERZİOĞLU, s. 340

durdurmuştur. Bu müdahalenin ardından Yunanistan'daki cunta yıkıldığı gibi, Ada'daki SAMPSON yönetimi de sona ermiştir²⁰. Ateşkesin ardından, 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında Birinci Cenevre Konferansı toplanmıştır. Bu konferans neticesinde, 1959-1960 Antlaşmaları'nın yürürlükte olduğu ve Türkiye'nin müdahalesinin, bu antlaşmalardan kaynaklandığı kabul edilmiştir. 8-12 Ağustos 1974 tarihleri arasında, Kıbrıs'ta anayasal düzenin kurulması amacıyla toplanan İkinci Cenevre Konferansı'nda, Rum ve Yunan tarafının olumsuz tavrı sebebiyle, bir sonuç alınamamıştır. Oyalama taktiği izlendiğini düşünen Türkiye, 14 Ağustos 1974'te ikinci kez Ada'ya müdahale ederek, Kıbrıslı Türkler'e yaşanabilir bir alanı kontrol altına almış ve 16 Ağustos'ta da ateşkes ilân etmiştir²¹. Bu müdahale, hem Türk dış politikası, hem Türk-Yunan ilişkileri, hem de Kıbrıs sorunu açısından bir dönüm noktası olmuştur. Gerek ABD, gerekse AB ile olan ilişkilerde, günümüze kadar devam edecek olan bir Kıbrıs sorunu yaşanmaya başlamıştır. Fiilen ikiye bölünmüş olan Ada, hukuki çözüm sağlanamamış olması sebebiyle, o tarihten sonra sürekli olarak uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almıştır²².

1.4. KTFD ve KKTC'nin Kurulması

Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi sonrasında, Ada'da yeni bir dönem başlamıştır. Yunanistan ve Rum tarafının tarihi hedeflerine son verilen müdahale ile Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin fiili ve etkin güvencesi altına girmişlerdir. Can güvenliklerinin yanında, siyasi, iktisadi ve kültürel güvenlikleri de sağlanmıştır. Öte yandan dünya kamuoyu da Ada'da iki toplumun, yani Türk ve Rum toplumunun olduğunu kabul etmeye başlamıştır²³. Ada'daki özgürlük ortamının yarattığı etki ile Kıbrıslı Türklerin; siyasi, idari, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve ileride kurulacak iki kesimli bir devlete zemin hazırlamak amacıyla 13 Şubat 1975'te, KTFD kurulmuştur²⁴. KTFD'nin yaptığı ilk işlerden biri, 2 Mayıs 1975

²⁰ ÖZMEN, s. 290-291

²¹ SERTER/ZEKİOĞLU, s. 88-89

²² Melek FIRAT, "1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005, s. 749

²³ Erol MANİSALI, **Avrupa Kısacasında Kıbrıs**, Derin, İstanbul 2003, s. 58-59

²⁴ Ahmet AYDOĞDU, **Kıbrıs Sorunu, Çözüm Arayışları, "Annan Planı ve Referandum Süreci"**, BRC, Ankara 2005, s. 151; KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası,

tarihli yönetmeliğe dayanarak, işgücü açığının kapatılması amacıyla Türkiye’den, ilk aşamada 40.000 göçmen getirilmesi olmuştur. Kıbrıs’ın nüfus yapısını da değiştiren bu karar, Rumlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır²⁵. KTFD’nin kurulmasından sonra, Ada’daki nüfus yapısı ile ilgili ikinci önemli olay da yapılan nüfus mübadelesi olmuştur. 31 Temmuz – 2 Ağustos 1975 tarihleri arasında imzalanan anlaşma ile Ada’nın güneyinde yaşayan Türkler, kuzeye; kuzeyde yaşayan Rumlar da güneye geçebilecekti. BM’nin aracılığıyla gerçekleşen bu mübadele ile iki toplumlu ve iki kesimli, federal bir yapı mümkün hâle gelmiştir²⁶. Yapılan bu nüfus aktarması ile de Kıbrıslı Türkler, tarihte ilk kez, bütün nüfusları ile birlikte, sınırları belli olan bir bölgede toplanma ve korunma imkânına kavuşmuşlardır²⁷.

1977-1979 ve 1980-1983 yılları arasında devam eden toplumlar arası görüşmelerden, bir sonuç alınamamıştır. BM’nin de gündeminde yer almasına rağmen Kıbrıs sorunu, çözümsüz kalmaya devam etmiştir. Türk tarafı iki toplumlu, iki bölgeci bir federasyon istemekte; “Enosis”e yol açacak çözüme karşı çıkmakta; Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, Kıbrıslı Türkler’in can ve mal güvenliği açısından Ada’da kalmaya devam etmesini talep etmekte ve Kıbrıs Türk toplumunun, Rum denetimi altına girmesine itiraz etmekteydi. Buna karşılık Rum tarafı ise Kıbrıslı Türkler’in, Kıbrıslı Rumlar’ın içinde bir halk olduğunu; Kıbrıslı Türkler’in azınlık olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bu sebeple Türk halkının self-determinasyon hakkının olmadığını ileri sürmekteydi. Bu süreçte, BM’nin 13 Mayıs 1983 tarihli kararı, KKTC’nin kurulmasına yol açtı. Bu kararda Rumların, Ada’nın tamamında egemenlik ve denetim hakkı olduğu vurgulanıyor ve Ada’dan, işgalci güç olarak nitelenen Türk birliklerinin çekilmesi isteniyordu. Bu karar, KTFD ve Türkiye tarafından reddedilmiş ve KTFD Meclisi, 17 Haziran 1983 tarihli bir bildiriyle, Kıbrıs Türkü’nün self-determinasyon hakkı olduğunu ilan etmiştir²⁸. BM’nin söz konusu kararı, Rumların Ada’nın tamamı üzerinde egemen olduğunun kabul edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu da Rum tarafının, anlaşmaya yanaşmamasına sebep

<http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/TARİH/tarih.htm#Kıbrıs%20Türk%20Federe%20Devleti>, 14.11.2005

²⁵ FIRAT, “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, s. 765; Hüner TUNCER, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**, Ümit, Ankara 2005, s. 114

²⁶ TUNCER, s. 114

²⁷ UZER/CENGİZ, s. 51

²⁸ TUNCER, s. 115-119

oluyordu. Bunun üzerine KTFD Meclisi, başka bir çaresi kalmadığı için 15 Kasım 1983'te, KKTC'yi ilân etti. Oluşturulan KKTC Kurucu Meclisi'nin yaptığı çalışmalar neticesinde ortaya çıkan KKTC Anayasası, 5 Mayıs 1985'te referandumla kabul edildi ve 9 Haziran 1985'te yapılan seçimle Rauf DENKTAŞ, ilk Cumhurbaşkanı oldu²⁹. Fiili durumun, hukukileşmesi olan KKTC'nin kurulmasına ilk tepki, Türkiye'den geldi. Türkiye aynı gün, KKTC'yi tanıdığını ilân etti. KKTC'nin ilânına ilk olumsuz tepkiler, doğal olarak Kıbrıslı Rumlar'dan ve Yunanistan'dan geldi. Alınan bu karar, Rumlar ve Yunanistan tarafından “yasa dışı ve kabul edilemez” olarak nitelendirildi. Yunanistan, 16 Kasım 1983'te, Türkiye'ye protesto notası verdi. KKTC'nin kuruluşunun ilân edilmesi, BM tarafından da olumsuz karşılandı. 18 Kasım 1983 tarihli ve 541 sayılı kararla BM Güvenlik Konseyi, KKTC'nin ilânını, hukuken geçersiz kabul ettiğini ve bu kararın geri alınması gerektiğini beyan etti³⁰.

1.5. 1983-1990 Döneminde Kıbrıs Sorunu

KKTC'nin kurulmasının ardından uluslararası toplumdan gelen olumsuz tepkiler, toplumlar arası barış görüşmelerini askıya almıştı. BM Genel Sekreteri CUELLAR'ın çabalarıyla, kesilen görüşmeler yeniden başladı. 10 Eylül 1984, 15 Ekim 1984 ve 26 Kasım-8 Aralık 1984 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucunda, tarafların 17 Ocak 1985 tarihinde bir araya gelmelerine ve çalışma komiteleri kurmalarına karar verilmiştir. BM Genel Sekreteri CUELLAR tarafından hazırlanan ve 27 Aralık 1984 tarihinde taraflara sunulan “Ön Anlaşma Taslağı”, 17 Ocak 1985'te New York'ta yapılan toplantıda ele alınmıştır. DENKTAŞ tarafından kabul edilen taslak, Rum lider KYPRIANOU tarafından reddedilmiştir. Böylece bu girişim, başarısızlıkla sonuçlanmıştır³¹.

BM Genel Sekreteri CUELLAR, sonraki dönemde de çözüm girişimlerine devam etmiş ve taraflara, 29 Mart 1986 tarihli “Taslak Çerçeve Anlaşması” önerisini

²⁹ İSMAİL, 1998, s. 176-178; ÖZMEN, s. 295

³⁰ Melek FIRAT, “1980-1990 Yunanistan'la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005, s. 108

³¹ CERRAHOĞLU, s. 81-90

getirmiştir. İki toplumlu federal bir devletin önerildiği, Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkına sahip olduğu, Türk tarafına ayrılan toprağın % 29'un üzerinde bir oranla sınırlandırıldığı bu model, DENKTAŞ tarafından kabul edilmiş ancak Rum lideri KYPRIANOU tarafından yine reddedilmiştir³².

BM Genel Sekreteri, kesilen görüşmeleri yeniden başlatmak üzere 1988 yılında, yeniden girişimlere başladı ve bu girişimlerin sonucunda, Kıbrıslı Rumlar'ın yeni lideri VASSILIOU ile DENKTAŞ arasında görüşmeler yeniden başladı. BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuğunda gerçekleşen görüşmeler dizisi, 1988 Eylül'ünden, 1989 Yazı'na kadar sürdü. Türk tarafı, self determinasyon hakkı üzerinde ısrar ederken; Rumlar, Ada'nın askerden arındırılmasını ve BM Güvenlik Konseyi'nin güvencesinin sağlanmasında ısrarlıydılar. Bu görüşmelerden de bir sonuç alınamadı. CUELLAR, Temmuz 1990'da ve Aralık 1991'de, BM'ye iki adet rapor sunarak, son durumu ortaya koydu. Bu raporlarda CUELLAR, siyasi açıdan iki eşit toplumun olduğunu; bu eşitliğin sağlanabilmesi için kurulacak devletin organlarında, her iki toplumun da temsil edilmesi gerektiğini; Kıbrıs'ta, iki toplumun egemenliği paylaşacağını ifade etmiştir. Bu raporlardaki ifadeler, Kıbrıslı Türkler'in, Rumlar'la eşit statüde kabul edilmesi anlamına geliyordu³³.

1.6. 1990 Sonrası Kıbrıs Sorunu

1990 yılı, Kıbrıs sorununda, tarafların sayısının arttığı bir yıldır. Yunanistan ile olan tarihi hedeflerini, doğrudan gerçekleştiremeyen Rum tarafı, ideallerinin dolaylı yoldan gerçekleşmesini sağlamak üzere; 4 Temmuz 1990'da, bütün Kıbrıs adına AB'ye üyelik müracaatında bulunmuştur. Aşağıda detaylı olarak bahsedilecek olan, 1959-1960 Antlaşmaları'na aykırı olan bu müracaat, AB tarafından kabul edilerek, Mart 1995'te Rum tarafına adaylık statüsü verilmiştir. Adaylık statüsünün verilmesinden sonra 1997 yılında, AB Lüksemburg Zirvesi'nde, Rum tarafı ile müzakerelere başlanması kararı alınmış ve bu süreç, 1 Mayıs 2004'te Rum tarafının, "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla ve bütün Ada'yı temsilen, AB'ye üye olmasıyla

³² SEZER/TERZİOĞLU, s. 340

³³ TUNCER, s. 129-132

sonuçlanmıştır³⁴. Böylece AB de Kıbrıs sorununda, müracaatla başlayan bu süreç yoluyla, bir taraf haline gelmiştir.

1990 sonrası dönemde, BM de çalışmalarına devam etmiştir. BM'nin yeni Genel Sekreteri GALI, 3 Nisan 1992'de, "Fikirler Dizisi" teklifini ortaya atmıştır. Bu teklife göre çözüm için iki tarafın da kabul edeceği bir düzenleme gerekliydi ve çözüm, siyasi eşitlik temeline dayanmalıydı. Federal yapı iki kesimli olsa da kurulacak olan Kıbrıs Devleti'nin, egemenliği ve uluslararası kişiliği tek olmalıydı. Serbest dolaşım hakkı, federal anayasanın yürürlüğe girmesiyle geçerlilik kazanmalı; yerleşme ve mülk edinme hakkı, federal anayasaya uygun bir biçimde ve toprak düzenlemesi gerçekleştirildikten sonra, federe devletler tarafından uygulanmalıydı³⁵. Her federe devletin, kendi yönetimi konusunda karar vereceği ve bir toplumun, ötekisi üzerinde egemenlik hakkına sahip olmadığı bu yapıda, federal hükümetin yapısı, oluşumu ve işlevleri de ayrıntılı olarak düzenlenmişti. İki federe devlet, eşit ve benzer yetkilere sahip olacaktı. Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın geçerliliğini koruyacağı bu teklifte; herhangi başka bir ülkeyle kısmen ya da tamamen birleşmenin ve taksim ya da ayrılmanın önü kapatılıyordu³⁶. Yapılan bu teklifle ilgili olarak taraflar, 18 Haziran 1992'de görüşmelere başladılar. DENKTAŞ, 100 paragraflık fikirler dizisinin, 91 paragrafını kabul ettiğini, 26 Ekim'deki New York görüşmeleri öncesinde açıkladı. Buna rağmen GALI, çözümsüzlüğün adresi olarak Türk tarafını gösterdi. BM Güvenlik Konseyi de 25 Kasım 1992 tarihli ve 789 sayılı kararında, iki tarafın eşitliğini kabul eden 649 sayılı kararı göz ardı ederek, Türk tarafınca kabul edilmeyen ve GALI tarafından hazırlanan haritayı, resmileştirdi ve güven arttırıcı önlemler alınması çağrısında bulundu. Ancak bu girişim de bir sonuca ulaşamadı ve devam eden görüşmeler, bir defa daha başarısızlıkla sonuçlandı³⁷.

Kıbrıs Rum tarafı, 1994 yılından itibaren, ortak bir anlaşma zemini olmadığı gerekçesiyle, Türk tarafıyla görüşmeyi reddetmekteydi. BM Genel Sekreteri

³⁴ SEZER/TERZİOĞLU, s. 340-341

³⁵ Melek FIRAT, "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005, s. 455

³⁶ TUNCER, s. 132-133; TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm, 15.11.2005

³⁷ FIRAT, "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", s. 455-458; TUNCER, s. 132-136

ANNAN, her iki tarafın liderlerine, yüz yüze görüşmelerde bulunma çağrısı yaptı. 9-13 Temmuz 1997'de New York Troutbeck'te başlayan görüşmeler, 11-16 Ağustos 1997'de İsviçre Glion'da devam etti ancak bu görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmadı. Devam eden dönemde taraflar, dolaylı olarak görüşme kararı aldılar ve BM Genel Sekreteri ANNAN ile ANNAN'ın Kıbrıs Özel Danışmanı De SOTO'nun himayesinde, dolaylı görüşmeler başladı. İlk turu, 3-14 Aralık 1999'da New York'ta başlayan bu görüşme trafiği, 31 Ocak-10 Şubat 2000'de Cenevre'de yapılan ikinci tur, 5-12 Temmuz ve 24 Temmuz-4 Ağustos 2000 tarihlerindeki üçüncü tur, 12-26 Eylül 2000 arasında dördüncü tur ve 1-10 Kasım tarihleri arasındaki beşinci tur görüşmeleriyle devam ettiyse de olumlu bir gelişme kaydedilemedi³⁸. KKTC Cumhurbaşkanı DENKTAŞ, Kasım 2001'de Rum lider KLERIDES'e bir mektup yazarak, görüşme teklifinde bulundu. Bu teklif üzerine Ocak 2002'de başlayan görüşme süreci, BM Genel Sekreteri ANNAN tarafından hazırlanan kapsamlı çözüm planının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. 11 Kasım 2002, 10 Aralık 2002, 26 Şubat 2003, 29 Mart 2004 ve 31 Mart 2004 tarihlerinde beş defa değişikliğe uğrayan ve "Annan Planı" olarak kamuoyunda bilinen bu çözüm belgesi; 24 Nisan 2004'te, Ada'nın her iki tarafında, ayrı ayrı referanduma sunulmuştur. Kıbrıslı Türkler'in % 64.9 oranında "Evet" oyuna karşılık Rumlar, % 75.8 oranında "Hayır" oyu kullanmışlardır. Bu sonucun ardından plan, hukuken geçersiz hâle gelmiş ve hayata geçememiştir³⁹. Bu sonuç, Türk tarafına yöneltilen, "uzlaşmaz" ve "çözüm istemez" suçlamalarını ortadan kaldırdığı gibi Ada'nın güneyindeki Rum yönetiminin, Ada'nın kuzeyini temsil edemeyeceğini de ortaya çıkarmıştır. Öte yandan Türk tarafı, "Evet" oyu verdiği ve çözümden yana tavır aldığı halde, cezalandırılan taraf olmuş; "Hayır" oyuna rağmen Rum tarafı, 1 Mayıs 2004'te, bütün Kıbrıs'ı temsilen AB'ye üye olarak, hedefine ulaşmıştır⁴⁰.

³⁸ TUNCER, s. 137-140; TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm, 15.11.2005

³⁹ SEZER/TERZIOĞLU, s. 341; AYDOĞDU, s. 505; KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı Tanıtma Dairesi Resmi İnternet Sayfası, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/TARİH/tarih.htm#24%20Nisan%202004%20Referandumu>, 15.11.2005

⁴⁰ Kamer KASIM, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar", **Avrasya Dosyası**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2005, C. 11, S. 1, s. 93

Bugüne kadar ortaya konan en kapsamlı çözüm planı olan “Annan Planı”ndan sonra, çözüme yönelik çabalarda büyük bir yavaşlama vardır. Bu durumun en büyük sebebi, 1 Mayıs 2004’te, Kıbrıs Rum tarafının AB’ye üye olması ve AB’nin bu üyeliği, bütün Ada’yı temsilen kabul ediyor olması ve Rum tarafının da bu durumu, gayet iyi bir kalkan olarak kullanmasıdır. Kıbrıs sorununun çözümü için ortaya konan son plan olan “Annan Planı”nın başarısızlığa uğramasının ardından, ortaya konmuş ve tarafların müzakere edebileceği yeni bir çözüm paketi, henüz yoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK ve KIBRIS SORUNU

Bu bölümde, Kıbrıs Sorunu'nun uluslararası hukuk boyutu ele alınacaktır. Konunun bu boyutunun incelenmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan antlaşmaların ve antlaşmalar sonucunda ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın ele alınmasını gerektirmektedir. Öncelikle, konumuzla ilgili olan antlaşmaların ve anayasanın ortaya çıkışına kısaca değinilecektir. Söz konusu antlaşmaların ve anayasanın hukuki niteliği ve içeriği irdelendikten sonra da bu antlaşmaların ve anayasanın geçerliliğine ilişkin olarak ortaya atılan çeşitli iddialara değinilecektir.

2.1. Antlaşmaların Ortaya Çıkışı

2.1.1. Zürih Antlaşması

Dünya'daki zengin petrol bölgelerine, batmayan bir gemi gibi burnunu uzatmış olan⁴¹; Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında stratejik bir konumu bulunan; önemli su yollarının nabzını tutan; Doğu Akdeniz ticaret yolunu kontrol eden sabit bir üs ve uçak gemisi niteliğindeki Kıbrıs adasının⁴², uluslararası bir sorun olarak Soğuk Savaş sırasında gündemde bulunması, ABD'yi rahatsız etmekteydi. Ada'daki Türk ve Rum toplumu arasında devam eden çatışmalar, NATO'nun güney kanadının zayıflamasına sebep oluyor ve bu bölgede SSCB'nin güçlenmesine yol açıyordu. Bu sebeple ABD, Türkiye ve Yunanistan üzerinde çözüme yönelik etkisini arttırdı ve tarafları, çözüm bulmaya ikna etti⁴³. ABD'nin devreye girmesiyle birlikte tarafların, "Enosis" ve "Taksim" tezlerine karşı bir orta yol olarak Ada'nın bağımsızlığı fikri ortaya çıktı⁴⁴. NATO çıkarlarına öncelik vererek, kendi çıkarlarını

⁴¹ Alpaslan IŞIKLI, "AB ve GOP Kıskaçında Türkiye", "... Bir Millet Uyanyor!..", **Bir Millet Uyanyor Dizisi: 1 (Yöneten: Attilâ İLHAN)**, Bilgi, Ankara 2005, s. 153

⁴² Hamit ERSOY, "Kıbrıs Sorunu'nun Türk Dış Politikasına Etkileri", **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001, s. 117

⁴³ Melek FIRAT, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005, s. 607; Süha BÖLÜKBAŞI, **Barışçı Çözumsuzlük**, İmge, Ankara 2001, s. 82; TUNCER, s. 86-87

⁴⁴ Kamer KASIM, "Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz'de Güvenlik", **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer KASIM-Zerrin A. BAKAN (der.), ASAM, Ankara 2004, s. 127; Sadi SOMUNCUOĞLU, **Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut, Ankara 2002, s. 53; İSMAİL, 1998, s. 52; UZER/CENGİZ, s. 30

ikinci plana atan iki devlet de resmi politikasından vazgeçmiş oldu. NATO Bakanlar Konseyi toplantısından sonra 18 Aralık 1958’de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları; sorunun çözümü için diplomatik yoldan görüşme yapmayı kabul ettiler. Yapılan görüşmelerin ardından, 5 Şubat 1959’da Zürih’te bir araya gelen Türkiye ile Yunanistan Başbakan ve Dışişleri Bakanları, Kıbrıs’ın uluslararası statüsünün ve Anayasası’nın dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya vararak, 11 Şubat 1959’da Zürih Antlaşması’nı parafe ettiler⁴⁵.

Zürih Antlaşması, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”; “İttifak Antlaşması” ve “Garanti Antlaşması”ndan oluşur. İngiltere’nin imza atmadığı bu antlaşma, hukuki bir sonuç veya etki yaratamaz nitelikteydi zira Ada’da İngiltere’nin egemenliği devam etmekteydi. Antlaşmaların imzalandığı tarihte, ortada henüz bir Kıbrıs Cumhuriyeti olmaması ve İngiltere’nin bu antlaşmada imzasının bulunmaması sebebiyle Zürih Antlaşması, hukuki sonuç doğurabilme kapasitesinden yoksundu. Bu sebeple, antlaşma hükümlerinin hayata geçmesi için Zürih Antlaşması, İngiltere’nin ve Ada’daki her iki toplumun temsilcilerinin onayına sunuldu⁴⁶.

2.1.2. Londra Konferansı ve Lefkoşa Antlaşmaları

Kıbrıs’a bağımsızlık verilen ve 11 Şubat 1959 tarihinde imzalanan Antlaşma’nın, yukarıda da bahsedildiği üzere İngiltere’nin ve ayrıca her iki toplumun temsilcilerinin onayına sunulması gerekiyordu. Zira İngiltere’nin onayı, antlaşmanın hukuken ve fiilen yürürlüğe girmesini sağlayacaktı. Öte yandan, işin doğasına uygun olarak, her iki toplumun da antlaşma üzerinde söz sahibi olması açısından da Ada’daki toplum temsilcilerinin onayı gerekliydi. Bu sebeple taraflar, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ön antlaşmayı görüşmek üzere Londra’da bir araya

⁴⁵ BİLGE, 1969, s. 393; Sevin TOLUNER, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, Fakülteler, İstanbul 1977, s. 71; TUNCER, s. 87

⁴⁶ Evangelos AVEROFF-TOSSIZZA, **Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963**, Caratzas, New York 1986, s. 336; Kudret ÖZERSAY, **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, ASAM, Ankara 2002, s. 13

geldi⁴⁷. 19 Şubat 1959 tarihinde imzalanan bu antlaşmada, Zürih Antlaşması'na ek olarak şu belgeler de mevcuttu:⁴⁸

- İngiltere'nin Zürih Antlaşması'nı, önerdiği bazı esasların kabul edilmesi şartına bağlı olarak kabul ettiğini belirten ve Ada'daki egemenliğin, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile ilgili diğer belgelerin usulüne uygun olarak imzalanıp yürürlüğe girdiği tarihte devredileceğini açıklayan Bildiri'si,

- Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın, İngiltere'nin bu Bildiri'sini kabul ettiklerine dair Bildiri'si,

- Türk Toplumunu temsilcisi Dr. Fazıl KÜÇÜK'ün ve Rum Toplumunu temsilcisi Başpiskopos MAKARIOS'un, Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiklerine dair iki adet Bildiri,

- Kıbrıs Anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe girmesi için alınacak önlemlere ilişkin sözleşme.

Antlaşmaların uygulama niteliği kazanabilmesi amacıyla üç ayrı komisyon görev yapmıştır. Yunanistan ve her iki toplum temsilcilerinden oluşan komisyon, Zürih Antlaşması esaslarına uygun olmak üzere Anayasa hazırlamakla; İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve her iki toplum temsilcilerinden oluşan diğer bir komisyon ise Londra Antlaşması esaslarını yansıtacak antlaşmaların metinlerini ortaya çıkarmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, mevcut İdare'nin Kıbrıs Devleti'ne devrini gerçekleştirmek üzere de geçici bir komisyon kurulmuştur⁴⁹.

Londra Konferansı'nda, uluslararası hukuk anlamında Antlaşma'ya taraf üç bağımsız devlet temsilcisi vardır. Türk ve Rum toplumları temsilcileri, antlaşmalara taraf olmamışlar fakat bu sıfatlarını kullanarak ayrı ayrı bildirimde bulunmuşlardır. Bu sebeple Ada, konferansın yapıldığı tarih itibarıyla, üzerinde iki topluluğun yaşadığı bir toprak niteliğindedir⁵⁰.

⁴⁷ Murat SARICA/Erdoğan TEZİÇ/Özer ESKİYURT, **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler, İstanbul 1975, s. 12

⁴⁸ TOLUNER, 1977, s. 72; FIRAT, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s. 610

⁴⁹ TOLUNER, 1977, s. 72; SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 14; AYDOĞDU, s. 36-37; Nurten YETİK, **Kıbrıs Kıbrıs Dedikleri**, Kartal, Ankara 2005, s. 35

⁵⁰ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 13

Aşağıda inceleneceği üzere uluslararasılaştırılmış bir anayasa ve anayasa hükmündeki antlaşmalarda yer alan, karmaşık ama tutarlı bir düzen getirilerek anlaşmaya varılan Kıbrıs sorunu⁵¹; 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin ilânıyla hukuken çözüme kavuşmuş oldu zira bu tarihte Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girdi⁵². Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalandığı halde Kıbrıs Devleti henüz ortada olmadığı için Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerin sadece bildirimde bulunduğu Londra Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilân edildiği 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından yeniden imzalanmış ve bir bütün olarak “Lefkoşa Antlaşmaları” adını almıştır⁵³. Lefkoşa Antlaşmaları, hem Londra Konferansı belgelerine son hâlini kazandırmış hem de konumuz bakımından önem arz eden Kurucu Antlaşma gibi yeni bir takım antlaşmaları da içinde barındırmıştır⁵⁴.

Kıbrıs'ın coğrafi ve idari birliğini sağlayan Zürih, Londra ve Lefkoşa Antlaşmaları ile bağımsız bir ülke yaratılmıştır. Bazı sınırlamalara rağmen, egemen bir devletin karakteristik özelliklerinin bulunduğu bu devletin kurulmasıyla, Ada'daki koloni hükümeti de son bulmuştur⁵⁵. Tek bir devlet kurmayı amaçlayan bu antlaşmalarla oluşturulan cumhuriyet, egemenlik ve garanti haklarına bakıldığında özel bir yapıdır. Bu yapı, tarafların birbiri üzerinde baskı kurmasını engellediği gibi “Enosis” ve “Taksim”e giden yolları kapatmıştır⁵⁶.

Kıbrıs Devleti, Ada üzerinde çeşitli sebeplerle hak iddia eden üç devletin ve Ada üzerinde yaşayan iki toplumun taleplerinin, uluslararası bir statü çerçevesinde uzlaştırılması sonucunda varlık kazanmıştır. Bu devlete varlık kazandıran Zürih, Londra ve Lefkoşa Antlaşmaları; Kıbrıs'ta tek bir Kıbrıs halkı bulunduğu ve çoğunluk ilkesinin uygulanması yoluyla belirlenecek tek bir halk iradesi bulunduğu

⁵¹ TOLUNER, 1977, s. 73

⁵² SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 16

⁵³ AYDOĞDU, s. 36 (110 numaralı dipnot)

⁵⁴ ÖZERSAY, 2002, s. 42

⁵⁵ AVEROFF-TOSSIZZA, s. 365

⁵⁶ Erol MANİSALI, *CYPRUS, Yesterday and Today*, DER, İstanbul 2000, s. 33, 35

görüşlerini resmen reddeden uluslararası iřlemlerdir⁵⁷. Bu düzenlemeler, uluslararası hukuk bakımından, üçüncü tarafların da saygı göstermek zorunda olduğu objektif bir statü oluşturmuştur. Oluşturulan statüko, iki toplumun ortak kullanacağı sınırlı bir egemenliği bünyesinde barındırırken, garantör ülkeleri de siyasi birer merkez haline getirmiřtir⁵⁸.

Antlaşmalar yolu ile getirilen çözüm, sorunun çözülmesini arzulayan ABD'yi de memnun etmiştir. Getirilen çözümle birlikte, NATO müttefikleri arasındaki olası bir sürtüşmenin önü kapanmış ve NATO ittifakının istikrarı korunmuş oluyordu. Türkiye ise Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması karşılığında; Ada'daki Türkler'in anayasal güvenceye kavuşması ve Kıbrıs'ın düşman bir güç eline geçmesi ihtimalinden kaynaklanan kaygılarının, kendisine sağlanan müdahale hakkı ile ortadan kalkması sebebiyle rahatlamış oluyordu⁵⁹.

2.2. Antlaşmaların İçeriği ve Hukuki Niteliği

2.2.1 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlařma⁶⁰

Zürih Antlaşması ile belirlenen Anayasa'nın temel maddeleri, iki toplumun eşitliğine ve işbirliği yapmaları esasına dayalı bir düzen öngörmüştür. Böylece her iki topluma, ayrı ayrı varlıklarını koruma imkânı sağlanırken, bir toplumun diğerine tahakküm etmesinin önü, anayasal garantilerle kapatılmıřtır⁶¹. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte her iki toplum da eşit statüde iki kurucu ortak olmuşlardır. Kıbrıs, iki toplumun ortak egemenliğinde ve yönetiminde, iki toplumlu bir cumhuriyet olarak ortaya çıkmıřtır⁶². Bu düzenleme, ortak devlet yapısı içinde, iki

⁵⁷ Sevin TOLUNER, "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuki Statüsü", **Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları-Sempozyum**, 6-7 Mayıs 1982, Fakülteler, İstanbul 1983, s. 10

⁵⁸ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği'ne Üye Olabilir mi?, Hukuki ve Siyasi Değerlendirmeler**, Avrupa Birliği Bilgilendirme Serisi: 3, Ankara 2001, s. 8

⁵⁹ BÖLÜKBAŞI, s. 82

⁶⁰ Antlaşma'nın tam metni için bkz. TC Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_Cumhuriyeti_Temel_Yapisi_Zurih11subat1959.htm, 07.12.2005; http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html, 07.12.2005; TOLUNER, 1977, s. 508-514; YETİK, s. 156-163

⁶¹ TOLUNER, 1977, s. 79

⁶² İSMAİL, 1998, s. 52; UZER/CENGİZ, s. 30

toplum arasında bulunan fonksiyonel ortaklığı ve bu ortaklıkla sağlanan iç dengeyi yansıtmaktadır⁶³.

“Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” ile getirilen düzene göre Kıbrıs, başkanlık rejimi ile yönetilecektir. Bu rejim, iki başlı bir başkanlık rejimidir⁶⁴. Bu antlaşmanın 1. maddesine göre Kıbrıs devleti, başkanlık rejimiyle yönetilecek bir cumhuriyettir. Cumhuriyetin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı ise Türk olacaktır. Bu kişiler, kendi toplumları tarafından ve ayrı ayrı, genel oy ile seçilecektir.

Ada’da kurulan iki başlı rejimin doğasına uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin resmi dilleri Türkçe ve Yunanca’dır. Resmi belgeler, her iki dilde hazırlanacak ve yayımlanacaktır. Her ne kadar Cumhuriyet’in tarafsız bir renk ve biçime sahip ortak bir bayrağı olacaksa da resmi makamlar ve toplumlar, tatil günlerinde bu bayrak ile birlikte Türk ve Yunan bayraklarını da göndere çekme hakkına sahip olacaktır (m. 2 ve 3).

Antlaşma’nın 5. maddesi uyarınca yürütme yetkisi, Başkan ve Başkan Yardımcısı’na aittir. Bu amaçla 7’si Rum, 3’ü Türk olmak üzere 10 kişilik bir Bakanlar Konseyi oluşturulacaktır. Başkan ve Başkan Yardımcısı, kendi toplumlarına ait bakanları, ayrı ayrı seçeceklerdir. Bakanlıkların dağılımı ile ilgili dikkat çekici husus, 25. maddede düzenlenmiştir. Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıkları’ndan birisi mutlaka bir Türk bakana verilecektir. 5. maddeye göre Konsey, kararlarını mutlak çoğunlukla alır. Başkan ve Yardımcısı, Konsey kararlarına karşı veto ve geri gönderme hakkına, Temsilciler Meclisi kanun ve kararlarına karşı öngörülen şartlar altında sahiptir.

Yasama yetkisi ise Temsilciler Meclisi’ne aittir. 6. maddeye göre, % 70’i Rum ve % 30’u Türk temsilcilerden oluşan Temsilciler Meclisi, ayrı ayrı ve genel oyla seçilerek 5 yıl görev yapacaktır. Toplum Meclisleri’nde açıkça saklı tutulan

⁶³ Ayşe ÖZKAN, “Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs Sorunu”, **Stratejik Analiz**, Ocak 2003, C.3, S. 33, s. 59-60

⁶⁴ TOLUNER, 1977, s. 79; YETİK, s. 37

konular dışında bütün işlerde yetkili olan Temsilciler Meclisi'nin üye sayısı, toplumlar arasında anlaşma ile saptanacaktır. Temsilciler Meclisi, kanun ve kararlarını, hazır bulunan üyelerinin çoğunluğu ile alır. Bu kanun ve kararlar, Başkan veya Yardımcısı tarafından yeniden incelenmek üzere geri gönderilmediği takdirde, 15 gün içinde yayımlanacaktır (m. 7). Başkan ve Yardımcısı'nın, Türkiye veya Yunanistan'ın birlikte taraf oldukları uluslararası teşkilatlara ve ittifak paklarına Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılması durumu hariç olmak üzere; dışişleri, savunma ve güvenlik konularındaki Temsilciler Meclisi kararlarına karşı, bireysel veya ortak veto hakkı⁶⁵ olacaktır (m. 8).

10. maddeye göre her toplumun, kendisi tarafından belirleyeceği sayıda üyelerden oluşan bir Toplum Meclisi olacaktır. Kendi toplumlarından, denetimleri altında bulunan müessese ve teşekküllerin ihtiyaçlarına binaen vergi ve resim alma hakkına sahip olan Toplum Meclisleri; din, eğitim, kültür, öğretim ve kişisel statü konularında yetkili olacaktır.

11. maddeye göre kamu idaresi, % 70 Rum ve % 30 Türk oranında kurulacaktır. Uygulanabilir ölçüde bu oran, kamu idaresinin her kademesinde gerçekleştirilecektir. Toplumlardan herhangi birinin nüfusunun % 100'e yakın olduğu bölgelerde, merkezi idareye karşı sorumlu olan mahalli organlar, o topluma mensup memurlardan oluşacaktır. Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde, Türk toplumuna ayrı belediyeler kurma hakkı tanınacaktır (m. 20).

İki ayrı toplum yapısı, kurulacak Yüksek Mahkeme'nin yapısında da yansımaları bulmuştur. Buna göre Yüksek Mahkeme; iki Rum, bir Türk ve bir

⁶⁵ Savunma ve güvenlik konularına ilişkin sorunlar, Antlaşma'nın Ek I-A ve B maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre Ek I-A'ya göre savunma sorunları şöyledir:

- Silahlı kuvvetlerin yapısı ve sayısı ve bunlara ayrılacak olan ödenek,
- Atama ve terfiler,
- Savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali,
- Müttefik ülkelerine üs ve diğer kolaylıkların tanınması.

Vetoya tâbi güvenlik sorunları Ek I-B'ye göre şöyledir:

- Atama ve terfiler,
- Kuvvetlerin dağılımı ve üslenecikleri yerin saptanması,
- Olağanüstü hâl ve örfi idare,
- Zabıta kanunları.

tarafsız üyeden oluşacaktır. Mahkeme Başkanı tarafsız üye olacak ve iki oy hakkı bulunacaktır. Mahkeme, adli teşkilatın en yüksek organı olacaktır (m. 16).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, yine iki ayrı toplumun varlığı göz önünde bulundurularak % 60'ı Rum, % 40'ı Türk olmak üzere toplam 2000 kişilik bir ordusu; % 70'i Rum ve % 30'u Türk olmak üzere yine 2000 kişilik bir güvenlik kuvveti (jandarma ve zabıta) olacaktır (m. 14).

İki toplumun ayrılığının ve eşitliğinin gözetildiği bir düzenin amaçlandığını gösteren diğer bir veri de 19. madde ile getirilen, tarım reformuna ilişkin düzenlemedir. Buna göre, tarım reformu yapılırken kamulaştırılan bir arazi, sadece malı kamulaştırılan kimsenin mensup olduğu toplum mensuplarına dağıtılabilir. Böylece, toprak üzerindeki özel mülkiyet dağılımının, bir toplum aleyhine olacak şekilde değiştirilmesi önlenmek istenmiştir⁶⁶.

Antlaşma'nın 21., 22. ve 23. maddeleri; Ada'daki dış politik dengeleri sağlamaya ve korumaya yöneliktir. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yeni devletin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını garanti eden bir antlaşma yapılacaktır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında askeri bir ittifak antlaşması imzalanacak ve her iki antlaşma da anayasa hükmünde olacaktır (m. 21). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir başka devletle, kısmen veya tamamen birleşmesinin veya Kıbrıs'ın iki bağımsız devlete bölünmesinin yasaklandığı tanınacaktır (m. 22). 23. madde ise Ada'daki dış politik dengeleri, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere lehine tesis etmeyi amaçlayan bir maddedir. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti; niteliği ne olursa olsun, taraf olduğu bütün antlaşmalar bakımından Türkiye'ye, Yunanistan'a ve İngiltere'ye **“en çok gözetilen ulus (the most favoured nation)”**⁶⁷ muamelesi yapacaktır. Bu hüküm, İngiltere'ye tanınan üslere ve askeri kolaylıklara ilişkin antlaşma bakımından uygulanmayacaktır.

⁶⁶ TOLUNER, 1977, s. 83; YETİK, s. 38

⁶⁷ Bir antlaşmada tarafların, üçüncü bir devletle yapılan veya yapılacak olan antlaşmadaki daha üstün hakları, birbirlerine karşı da tanıdıklarını veya tanıyacıklarını öngören bir hükümdür. Bu hüküm, taraflar arasında ayrım gözetilmesini engelleyerek, tarafların eşitliğini sağlamayı amaçlar. Bu antlaşma koşuluna özellikle, ticaret, gümrük, diplomatik dokunulmazlık ve konsolosluk konularında rastlanmaktadır. Bkz. Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, Turhan, Ankara 2005, s. 88-89; Melda SUR, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2000, s. 60

23. madde ile getirilen düzenlemeyle birlikte hiçbir devlet Kıbrıs'ta; Türkiye'den, Yunanistan'dan ve İngiltere'den daha imtiyazlı bir durumda olmayacaktır⁶⁸.

26. madde ise kurulacak devlete azami bir süre tanımıştır. Buna göre yeni devlet, antlaşmaların imzalanmasından itibaren en geç üç ay içinde kurulacaktır. 27. ve son maddeye göre ise, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma'nın hükümleri, Kıbrıs Anayasası'nın **temel maddeleri** olarak kabul edilecektir.

Özel bir anayasal düzen öngören yukarıdaki hükümler, devlet fonksiyonlarının paylaşılmasında ve bu fonksiyonları yerine getirecek organların yapısında, yetkilerinde ve karar alma usulünde, iki ayrı toplumun varlığı ve eşitliği esaslarına dayanmaktadır. Öte yandan bu hükümler, federal devlet yapısının değişik bir biçimde uygulandığı özel bir devlet yapısını da bünyesinde barındırmaktadır. Toplum Meclisleri'ne tanınan yetkiler bakımından **fonksiyonel bir federal yapı**, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'na tanınan veto hakkı ve Temsilciler Meclisi'nin yetki alanındaki bazı konularda toplum temsilcilerine tanınan eşit haklar yönünden ise **konfederal bir yapı** kurulmuştur⁶⁹. Kurulan bu düzende önemli olan nokta; Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Temsilciler Meclisi üyelerinin kendi toplum üyelerince seçilmesidir. Böylece Kıbrıslı Rumlar'a; bahsi geçen yetkilileri tek başına seçme imkânı verilmemiş olması sebebiyle, tamamen kendi kontrollerinde bir hükümet kurma şansı tanınmamıştır⁷⁰.

Siyasi eşitlik, iki toplumluluk ve ortak egemenlik temeline dayalı söz konusu yapı; bir yandan eşit siyasi statüye sahip iki toplumla iç dengeyi sağlamış, öte yandan Türkiye ve Yunanistan arasında da dış dengeyi oluşturmuştur. 1923 Lozan Barış

⁶⁸ TOLUNER, 1977, s. 82; YETİK, s. 38

⁶⁹ TOLUNER, 1977, s. 84; SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT ise, "kendine özgü konfederal yapı" tabirine katılmamaktadır. Gerekçe olarak, Kıbrıs'ın bir devletler topluluğu olmaması; konfederasyonların içindeki devletlerin içişlerinde bağımsız olması; Kıbrıs Devleti ülkesinin tekliği; devlet kurumlarında coğrafi yetki dağılımının bulunmaması ve Kıbrıs'ta tek bir vatandaşlığın bulunmasını göstermişlerdir, Bkz. SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 21

⁷⁰ Michael STEPHEN, *The Cyprus Question*, Northgate, London 2001, s. 20

Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege’de sağlanan denge, bu antlaşmalar yoluyla Doğu Akdeniz’e de yayılmıştır⁷¹.

2.2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulmasına Dair Antlaşma⁷²

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan bu antlaşmanın başlıca amacı, İngiltere’nin egemenliğindeki üs bölgelerinin statüsünü ve bu üslerin çalışmasına ilişkin karşılıklı hak ve yükümlülükleri belirlemektir⁷³. Böylece, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ülke sınırları da çizilmiş olmaktadır⁷⁴. Nitekim antlaşmanın 1. maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesi, Akrotiri (Agratur) Egemen Üs Bölgesi ve Dhekelia (Dikelya) Egemen Üs Bölgesi⁷⁵ hariç olmak üzere, Kıbrıs adasından ve bunun kıyılarının ötesinde bulunan diğer adalardan meydana gelecektir. 2. maddeyle de Kıbrıs Cumhuriyeti, askeri üslerin güvenliğinin ve etkin işlerliğinin sağlanması konusunda, İngiltere ile tam bir işbirliği yapma konusunda yükümlülük altına girmiştir. 3. maddeye göre ise antlaşmanın bütün tarafları, ortak bir yükümlülük altına girerek, Kıbrıs’ın ortaklaşa savunulması konusunda istişare ve işbirliği yapmakla mükellef kılınmıştır.

Antlaşma’nın 5. maddesi Kıbrıs Cumhuriyeti’ni, yetkisi dâhilindeki herkese, AİHS tarafından belirlenmiş çerçevede insan haklarını ve temel hürriyetlerini sağlama yükümlülüğü altına sokmuştur. Böylece temel insan hak ve hürriyetleri, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde, genel kabul görmüş evrensel ilkeler yoluyla garanti altına alınmıştır.

⁷¹ TUNCER, s. 90-91; Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, s. 7-8

⁷² Antlaşma’nın tam metni için bkz. TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/KKTC_KurulusuTemelAntlasma.htm, 08.12.2005; TOLUNER, 1977, s. 525-528; YETİK, s. 173-176

⁷³ TOLUNER, 1977, s. 74

⁷⁴ ÖZERSAY, 2002, s. 42; Zaim M. NECATİGİL, **The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law**, Oxford University, New York 1996, s. 14

⁷⁵ Söz konusu egemen üs bölgelerinin yüzölçümleri, taraflar arasında uzun tartışmalara yol açmıştır. İngiltere 120 mil kare olmasını istemiş, MAKARIOS ise 36 mil kare olmasını önermiştir. Görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine, Türkiye’nin teklif ettiği 100 mil kare esası üzerinde anlaşmaya varılmış ve adanın 3576 mil karelik yüzölçümü içinde, 99 mil kare olması kararlaştırılmıştır. Böylece İngiltere, 31 yerde çeşitli bölgelere ve tesislere sahip olmuş, ayrıca 11 yerde de eğitim ve atış sahası elde etmiştir. Bugün hâlâ faaliyetini sürdüren bu üsler, “İngiliz Toprağı” sayıldığından, idari bakımdan tam egemen durumdadır. Bkz. İSMAIL, 1998, s. 56; TUNCER, s. 89-90

Kurucu Antlaşma, devletlerin ardıllığını⁷⁶ göz önünde tutarak İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bazı yükümlülükler altına sokmuştur. 7. madde ile İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, İngiliz yönetiminin sona ermesi sebebiyle ortaya çıkabilecek sorunların çözümü için idari ve mali düzenlemeleri yapmak ve uygulamakla yükümlü kılmıştır. 8. madde ise uygulanabildiği ölçüde İngiltere'nin uluslararası yükümlülük ile sorumluluklarının ve İngiltere'nin yararlanmakta olduğu uluslararası hak ve yararların, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devrini düzenlemektedir.

Antlaşma hükümlerinin yorumlanmasında ortaya çıkabilecek sorun veya güçlüklerin çözümüne ilişkin düzenleme, 10. maddededir. Kıbrıs'taki askeri birliklerin statüsünü, haklarını ve yükümlülüklerini etkileyen herhangi bir sorun veya güçlük; ileride değinilecek İttifak Antlaşması'nda düzenlenmiş bulunan ve Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşturacağı Üçlü Karargâh ile İngiliz askeri yetkilileri arasında yapılacak görüşmeler yoluyla çözülecektir. Soruna veya güçlüğü bu yolla veya diplomatik yoldan çözüm bulunamaması halinde, tarafların birer temsilcisinden ve Uluslararası Adalet Divanı Başkanı tarafından seçilecek olan tarafsız bir başkandan oluşan beş kişilik bir mahkeme, çözüm getirecektir. Yalnızca bu amaç için kurulan Mahkeme'nin alacağı karar, kesin olacaktır.

Bu antlaşma ile Kıbrıs'ta bulunan İngiliz askeri üslerinin, İngiltere egemenliği altında kalması tescil edilirken; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiltere'nin ardılı olduğu da hüküm altına alınmıştır.

⁷⁶ Devletlerin ardıllığı, ülke üzerindeki egemenlik yetkisinin değişmesinin yol açacağı hukuki sonuçları düzenleyen hukuk kurallarıdır. Hükümet veya rejim değişikliği ile aynı anlamı taşımayan devletlerin ardıllığı, genellikle üç şekilde gerçekleşir: Bir devletin egemenliğinden ayrılan iki ya da daha fazla devletin ortaya çıkması; İki ya da daha çok devletin birleşmesi; Ülkenin bir devletten diğerine geçmesi. Bkz. Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, Turhan, Ankara 1999, s. 25; SUR, s. 134-135

2.2.3. İttifak Antlaşması⁷⁷

Zürih Antlaşması ile oluşturulup imzalanan ve Lefkoşa Antlaşmaları ile en son şeklini alan İttifak Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanmıştır. İngiltere'nin taraf olmadığı bu antlaşma, aşağıda değinilecek olan Garanti Antlaşması'nı tamamlar nitelikte olup, tarafların ortak savunmasını sağlamaya, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kolektif bir işbirliğini öngörmektedir⁷⁸. Antlaşmanın 1. ve 2. maddelerinde belirtilen bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için taraflar, istişare yapmak yükümlülüğünü de üstlenmiştir. Dolayısıyla taraflar, birbirlerine danışmak ve birbirlerini bilgilendirmekle mükelleftir.

Antlaşmada belirtilen bu amaçların gerçekleşmesi ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için 3. maddeye göre, Kıbrıs'ta "Üçlü Karargâh" kurulacaktır. 4. maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti Ordusu'nun eğitilmesini sağlayacak olan bu birlikler, 1 Numaralı Ek Protokol'e göre 950 Yunan subay, astsubay ve er ile 650 Türk subay, astsubay ve erden oluşacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, anlaşarak ilgili hükümetlerden, bu sayının arttırılmasını veya azaltılmasını isteyebilecektir. Bu karargâhın komutanlığı; birer yıllık süreyle Türk, Yunan ve Kıbrıslı bir subay tarafından dönüşümlü olarak yürütülecektir. Kıbrıslı subay, Türkiye ve Yunanistan hükümetleri ile Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından belirlenecektir (m. 5).

2 Numaralı Ek Protokol'e göre; Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'ndan oluşan Bakanlar Komitesi, antlaşma ile oluşturulan üçlü ittifakın en yüksek siyasi organı olacaktır. Taraf hükümetlerin kendisine sunmayı kararlaştırdıkları herhangi bir sorunu inceleyecek olan komite, yılda bir kez olağan

⁷⁷ Antlaşma'nın tam metni için bkz. TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/İttifak_Antlasması_Zurich11Subat1959.htm, 09.12.2005; http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html, 09.12.2005; TOLUNER, 1977, s. 528-531; Orbay DELİCEİRMAK, **Yerinde Yeller Esen Anayasa**, 1997, s. 298-299; YETİK, s. 176-179

⁷⁸ AVEROFF-TOSSIZZA, s. 336; A. Füsün ARSAVA, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan, Ocak-Aralık 1996, No: 1-4, s. 47

olarak toplanacaktır (m. 1 ve 2)⁷⁹. Başkanlığını, birer yıllık süreyle üç Dışişleri Bakanı'ndan birisinin dönüşümlü olarak yapacağı Komite, gerekli gördüğü takdirde tâli organlar kurabilecektir (m. 3). İşlevlerini yerine getirirken Bakanlar Komitesi'ne karşı sorumlu olan Üçlü Karargâh, Komite'nin olağan toplantılarında, faaliyetlerine ilişkin yıllık bir rapor sunacaktır (m. 4). Komite, taraflar uzlaşmadığı sürece bir konuyu ele almaya yetkili değildir. Antlaşma metninde yer almamasına rağmen, incelenecek konuda uzlaşmanın aranması, üstü kapalı da olsa kararların oybirliğiyle alınacağına işaret teşkil eder. Ayrıca, Komite kararı olmaksızın Kıbrıs'a yerleştirilen Türk ve Yunan birliklerinin de bu düzenlemeye göre harekete geçmeleri mümkün değildir⁸⁰.

İttifak Antlaşması ile taraflar, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik herhangi bir saldırıya karşı koymak ve bertaraf etmek taahhüdünü yüklenmişlerdir⁸¹. Antlaşma'ya taraf üç devlet, savunma konusunda işbirliğiyle yükümlüken; Türkiye ve Yunanistan, bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen saldırılara, karşı koymakla yükümlüdür. Bu yüküm, gereken ölçü ve biçimde harekete geçmeyi ifade eder⁸². Karşılıklılık ilkesine dayanmayan Antlaşma, sadece Kıbrıs lehine, onun bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak doğrudan veya dolaylı saldırılara karşı, taraflara yükümlülükler yüklemektedir⁸³.

İttifak Antlaşması'nın en önemli özelliği; Antlaşma'nın, ittifak üyesi üç devlet dışında kalan devletlerden gelecek saldırılara karşı, harekete geçme imkânı sağlamasıdır. İttifaka üye devletlerden gelecek bir saldırı karşısında, bu antlaşma hükümleri uygulanamaz. Böyle bir durumda uygulama alanı bulacak antlaşma, aşağıda incelenecek olan Garanti Antlaşması'dır⁸⁴.

⁷⁹ Komite üyeleri, 1964 yılına kadar, Brüksel'de gerçekleştirilen NATO toplantıları sırasında iki kez bir araya gelmiştir. Bkz. Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, s. 10

⁸⁰ TOLUNER, 1977, s. 76; ÖZERSAY, 2002, s. 33

⁸¹ AYDOĞDU, s. 39

⁸² TOLUNER, 1977, s. 75

⁸³ ARSAVA, 1996, s. 47; Melek M. FIRAT, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal, Ankara 1997, s. 63

⁸⁴ TOLUNER, 1977, s. 77

2.2.4. Garanti Antlaşması⁸⁵

İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan Garanti Antlaşması, son hâlini Lefkoşa Antlaşması ile almıştır⁸⁶. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddelerinin uluslararası niteliğinin teyid edildiği; tarafların, bu Anayasa'ya göre kurulmuş olan devletin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamayı ortak çıkarları açısından uygun buldukları bu Antlaşma, Kıbrıs sorununa getirilen çözümün, en önemli unsurudur⁸⁷. Taraflar, ortak çıkarları için, aşağıda değinilecek olan, ülkeye bağlı sürekli bir statü belirleyerek bu statüye uyulması hakkını saklı tutmuşlardır. Bu yapı, üçüncü kişi konumundaki bütün devletleri bağlar ve bu özel statüye itiraz etmeden tanıyan her devlete karşı ileri sürülebilir⁸⁸. Bu sebeple, Garanti Antlaşması'ndaki bu özel statü, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın uluslararası karakterine daha fazla katkı yapmaktadır⁸⁹.

Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının birbirine zıt taleplerini uzlaştıran ve temel amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmesini engellemek olan Antlaşma'nın⁹⁰ giriş bölümünde taraflar; Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddeleri ile kurulan bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini, ortak çıkarlarının bir gereği olarak kabul etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da Anayasa ile oluşturulan bu düzene uyulmasını sağlamak için de işbirliği yapmak istediklerini beyan etmişlerdir. Antlaşma'nın giriş bölümündeki bu ifadeler, üzerinde uzlaşılarak sağlanmış olan düzene verilen değeri ve Antlaşma'nın temel felsefesini yansıtmaktadır.

⁸⁵ Antlaşma'nın tam metni için bkz. TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Garanti_Antlasmasi_Zurich11Subat1959.htm, 10.12.2005; http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html, 10.12.2005; TOLUNER, 1977, s. 514-515 ve 523-525; DELİCEİRMAK, s. 294-296; YETİK, s. 163-164 ve 171-172

⁸⁶ Zürih Antlaşması'nda dört maddeden oluşan bu antlaşma, Londra Konferansı'nda imzalanan "Garanti Antlaşması'na Konacak Ek Madde" bildirisi ile beş maddeye çıkmıştır. Lefkoşa Antlaşması'nda imzalanan Garanti Antlaşması'nın 3. maddesini oluşturan bu ek madde, İngiltere'nin egemenliği altındaki bölgelerle ilgilidir. "Garanti Antlaşması'na Konacak Ek Madde"nin tam metni için bkz. TOLUNER, 1977, s. 518; YETİK, s. 168

⁸⁷ TOLUNER, 1977, s. 78

⁸⁸ TOLUNER, 1977, s. 89

⁸⁹ NECATİGİL, 1996, s. 15

⁹⁰ Zaim M. NECATİGİL, *The Cyprus Conflict, A Lawyer's View*, TEZEL, Nicosia 1982, s. 74

Garanti Antlaşması'nın 1. maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne iki ayrı yükümlülük yüklemektedir. Maddenin ilk paragrafına göre Kıbrıs Cumhuriyeti; bağımsızlığının, ülke bütünlüğünün ve ülke güvenliğinin korunmasını sağlamakla ve kendi Anayasası'na saygı göstermekle mükelleftir. Bu bağlamda ve ilk paragraftaki yükümlülüğün bir gereği olarak, ikinci paragraf ile de Kıbrıs Cumhuriyeti; herhangi bir devletle, kısmen veya tamamen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmama yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bu yükümlülük sebebiyle de Kıbrıs Cumhuriyeti, Ada'nın birleştirilmesinin veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik, doğrudan veya dolaylı bütün faaliyetlerin yasaklanmasının sağlanması yükü altına girmiştir. 1. maddedeki bu yükümlülükler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birleşmeyi veya taksimi isteme ve teklif etme hakkını kaybettiğini göstermektedir⁹¹. Bu tür bir çözüm, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından önerilemez zira 1. madde ile bu amaca yönelik davranışları yasaklamak yükümlülüğü getirilmiştir. Zaten bu yükümlünün açıkça belirtilmesi, böyle bir hakkın reddedilmiş olduğunu ortaya koymaktadır⁹².

1. maddede öngörülen yükümlülükler, 2. madde ile üç garantör devlete; Türkiye'ye, İngiltere'ye ve Yunanistan'a da yüklenmiştir. 2. maddenin ilk paragrafına göre; üç garantör devlet, 1. maddeyi dikkate alarak kurulmuş olan düzeni tanıyıp garanti ederler. Aynı şekilde, 2. maddenin ikinci paragrafıyla da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmesine veya Ada'nın taksimini doğrudan veya dolaylı bir biçimde teşvik etmeye yönelik her türlü faaliyete yasak getirmek zorundadırlar. Üç devletin de kendi tezlerinden vazgeçmelerinin somutlaşmış hâli olan bu yükümler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1. maddede üstlendiği yükümlerin tam karşılığını oluşturmaktadır. Bu üç devlet; bu yükümleri hem birbirlerine karşı hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı yüklenmişlerdir. Aynı şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de üstlendiği yükümler, yalnız üç devlete karşı değil, ayrı ayrı her birine karşıdır⁹³. Uluslararası uzlaşmanın sonucu olan Garanti Antlaşması'nın bu hükümleri; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini ve ayrıca anayasanın temel hükümlerini garanti konusu olarak teminat altına almıştır⁹⁴. Bu

⁹¹ ÖZERSAY, 2002, s. 18

⁹² TOLUNER, 1977, s. 90

⁹³ TOLUNER, 1977, s. 90

⁹⁴ ARSAVA, 1996, s. 43-44

maddeye göre Kıbrıs Devleti, kendi anayasal düzenini değiştiremez zira aksine bir durum, Kıbrıs Devleti'ni inkâr etmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs Devleti, antlaşmalarla belirlenen düzen içerisinde kalmak şartıyla varlığını devam ettirebilir⁹⁵.

Antlaşma'nın 1. ve 2. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde, Ada'da yaşayan iki toplumun, Türkiye ve Yunanistan ile işbirliği yapmalarının amaçlandığı görülmektedir. Bunun dışında, garantör ülkeler arasındaki karşılıklı çıkar dengesini bozabilecek bir statünün önü de kapatılmıştır. Maddelerdeki ifadelerle, Yunanistan ve Türkiye'nin, Antlaşmalar imzalanmadan önceki çözüm yolları ve tezleri olan "Enosis" ve "Taksim" açıkça yasaklanmıştır⁹⁶.

Antlaşma'nın 3. maddesi; Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, İngiltere'ye karşı olan yükümüne ilişkindir. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma" ile İngiltere'nin egemenliğine bırakılan bölgelerin bütünlüğüne saygı gösterme yükümü altına giren üç devlet, aynı zamanda söz konusu antlaşmanın, İngiltere'ye sağladığı hakların kullanılmasını da garanti etmişlerdir. Farklı nitelikte bir yükümün öngörüldüğü bu madde yoluyla, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma" hükümleri, Garanti Antlaşması kapsamına dâhil edilmiştir⁹⁷. İngiltere'nin etkisinin açıkça hissedildiği bu madde ile İngiltere, tam egemen durumda bulunduğu bölgelerin statüsüne ilişkin düzeni ve bu düzenin kendi lehine sağladığı hakları, antlaşmanın da adına uygun olarak bir kere daha garanti altına almıştır.

Antlaşma hükümlerinin ihlâli durumunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin ne şekilde hareket edeceğini ve sahip olduğu hakları gösteren madde, 4. maddedir. Kademeli olarak düzenlenmiş hareket tarzına göre, üç garantör devlet öncelikle, antlaşma hükümlerine uyulması amacıyla, gereken teşebbüs ve tedbirlere

⁹⁵ Mehmet Emin ÇAĞIRAN, *Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, Platin, Ankara 2005, s. 204-205

⁹⁶ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, s. 8; Clement DODD, *Storm Clouds Over Cyprus*, Eothen, England 2002, s. 10-11

⁹⁷ TOLUNER, 1977, s. 90

ilişkin birbirleriyle istişare etmek yükümlülüğü altındadır. Bu istişare sonucunda, ortaklaşa harekete geçmek mümkün değilse, garantör devletlerden her birinin, Antlaşma ile yaratılmış olan düzeni yeniden tesis etmek amacıyla harekete geçmek hakkı saklıdır.

4. maddenin metninden anlaşılacağı üzere; garantör devletlerin tek başına harekete geçme hakkı, üç devletin görüş birliğine varması şartına bağlı değildir. İstişare etme yükümlülüğü yerine getirildikten sonra her devlet, kendi değerlendirmesi ve iradesi gereğince harekete geçebilir⁹⁸. Harekete geçme hakkı, antlaşmayla yaratılan düzenin yeniden kurulması ile sınırlıdır. Taraflar aksi yönde bir karar almadıkça, yaratılan düzen dışında yeni bir ilişki biçiminin ortaya çıkarılması, Antlaşma'nın 4. maddesinin ihlâli anlamına gelecektir⁹⁹.

Öte yandan, garantör devletlere tanınan “harekete geçme” hakkının ne anlama geldiğine, kapsamının ne olacağına dair bir hüküm bulunmaması dikkat çekicidir. Hakkın kullanım amacı belirtilmiş ancak sınırları çizilmemiştir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin¹⁰⁰, antlaşmaların yorumuna ilişkin 31. maddesine göre antlaşmalar, konu ve amacına uygun olarak iyiniyetle yorumlanır. Bu çerçevede, Garanti Antlaşması ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla gerçekleştirilen her türlü hareket meşrudur, hukuka uygundur. Harekete geçmenin veya hareketin türünün gerekliliğine, üç devlet birlikte karar verebileceği gibi her devlet tek başına da karar verebilir. Kararı bir tek devletin alması durumunda karar, diğer devletler tarafından tartışılabilir bile hukuka uygunluğunu yitirmez¹⁰¹. Başvurulacak hareketin, “kuvvet kullanmak” eylemini içerip içermediğine ilişkin tartışmalara ise, “Antlaşmaların Hukuki Geçerliliğine Yönelik İddialar” başlığı altında değinilecektir.

Garanti Antlaşması, iki temel felsefeye hizmet etmektedir. İlki, antlaşmalar yoluyla oluşturulan düzende, iki milletli yapının sağlanmasıdır. İkincisi ise, iki anavatan arasında dengenin sağlanmasıdır. Lozan Antlaşması'nın felsefesine uygun

⁹⁸ TOLUNER, 1977, s. 92

⁹⁹ ÖZERSAY, 2002, s. 20

¹⁰⁰ Sözleşme'nin tam metni için bkz. Aslan GÜNDÜZ, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta, İstanbul 2003, s. 183-208

¹⁰¹ TOLUNER, 1977, s. 94

olan bu dengenin doğal sonucu olarak, her iki anavatanın askeri varlığının, Kıbrıs'ta bulunma imkânı gerçekleşmiştir¹⁰².

2.2.5. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası¹⁰³

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Zürih, Londra ve Lefkoşa Antlaşmaları sonucunda ortaya çıkan çözümün bir yansımasıdır. Tarafların altına imza attığı, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” ile temel esasları belirlenmiş olan anayasa, diplomatlardan ve danışmanlardan oluşan karma bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. 199 maddeden oluşan bu anayasa, Anayasa tarihinde görülen en uzun anayasalardan biridir. İki ayrı toplumun bulunması ve bunları tek bir çatı altında birleştirme endişesi, diplomatik endişelerle birleşince, ortaya uzun bir anayasa çıkmıştır. Anayasa maddelerinin kendi içindeki uzunluğu, bir iç hukuk belgesinden ziyade, uluslararası bir belgeyi çağrıştırmaktadır. Ortaya çıkması muhtemel bütün sorunları anayasa ile çözüme kavuşturma isteği, anayasayı, bir ilkeler bütünü olmaktan çıkarmıştır¹⁰⁴.

Aşağıda Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel esaslarına ve bu anayasa ile ortaya çıkan devletin temel özelliklerine değinilecektir.

2.2.5.1. Yürütme

Anayasa'nın 1. maddesine göre; bağımsız ve egemen bir Cumhuriyet olan Kıbrıs Devleti, Kıbrıs Rum toplumu tarafından seçilen Rum Cumhurbaşkanı ve Kıbrıs Türk toplumu tarafından seçilen Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın başında bulunduğu, başkanlık rejimine sahiptir. Yukarıda da bahsedildiği üzere iki başlı bir başkanlık rejimi söz konusudur. 36. maddeye göre Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanı; Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Devlet Başkanı Yardımcısı'dır ve her ikisi de

¹⁰² A. Füsün ARSAVA, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği Türkiye-AB İlişkilerini Nasıl Etkiler?, I. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu, 18 Mart 2004**, M. Serhan OKSAY/Uğur ÖZGÖKER (Ed.), Kadir Has Üniversitesi, İstanbul 2004, s. 79

¹⁰³ Anayasa'nın tam metni için bkz. KKTC Mahkemeleri Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mahkemeler.net/mahkeme-web-t/anayasa/1960.doc>; DELİCEİRMAK, s. 33-293; YETİK, s. 182-262

¹⁰⁴ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 17-18

Cumhuriyet'teki bütün kişilerden önde gelir. 36. maddenin 2. paragrafına göre, Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı'nın geçici olarak yokluğu veya görevini yapma yeteneğini kaybetmesi halinde, vekâlet edecek kişi Temsilciler Meclisi Başkanı veya Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'dır. (Temsilciler Meclisi Başkanı Rum toplumuna, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı ise Türk toplumuna mensuptur.) 44. maddeye göre de Cumhurbaşkanlığı veya Yardımcılığı makamının boşalması durumunda, vekâlet edecek kişiler yine aynıdır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Cumhurbaşkanı'na vekâlet edememektedir. Vekil olacak kişiler, iki toplumluluk esasının bir yansıması olarak, kendi toplumlarından olmaktadır ki bu da başkanlık rejiminden farklı bir durumdur. Zira başkanlık rejiminde başkanın vekili, başkan yardımcısıdır¹⁰⁵.

43. maddeye göre, beş yıllık görev süreleri bulunan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, kendilerinden sonra seçilenler görevlerine başlayana kadar, görevlerini sürdürürler. Görev süresi içinde bu makamlardan birinin boşalması halinde, yeni seçilecek kişi, görev süresinin geri kalan kısmını tamamlar.

Yürütme yetkisi, 46. maddeye göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'na aittir. Bunların yetkileri, üç ayrı maddede düzenlenmiştir. Buna göre 47. madde, her ikisinin birlikte kullanacağı yetkilerini düzenlerken; 48. madde Cumhurbaşkanı'nın, 49. madde Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın tek başına kullanacağı yetkileri belirtmektedir. Yetkilerin kullanımının ayrıntılı olarak belirtilmesi ve yürütmede iki makam arasında ahengi ve bağımsızlığı sağlama endişeleri, yetkilerin kullanılmasını güçleştirmiştir¹⁰⁶.

Yürütme yetkisinin kullanımında, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın yanında Bakanlar Kurulu da rol almaktadır. 46. maddenin 2. paragrafına göre Bakanlar Kurulu, yedi Rum ve üç Türk bakandan oluşur. Bakanlar, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından ayrı ayrı seçilir. Anayasa'nın 59. maddesinin üçüncü fıkrasına göre; Rum bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından, Türk bakanlar ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından görevden alınana kadar, görevlerine devam ederler. Görüldüğü

¹⁰⁵ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 23

¹⁰⁶ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 24

üzere, bakanların göreve atanmalarında olduğu gibi görevden alınmalarında da iki toplumluluk esası geçerlidir. Bakanlar Kurulu'nun bu yapısı dışında, dikkat çekici bir özellik de Dışişleri, Milli Savunma ve Maliye Bakanları'ndan en az birinin mutlaka Türk olması gerektiğidir. Kararlarını mutlak çoğunlukla alan Bakanlar Kurulu, 54. maddede sayılan yetkiler aracılığıyla yürütme erkini kullanır. 54. maddeye göre, Cumhurbaşkanı'na, Yardımcısı'na ve Toplum Meclisi'ne tanınanlar dışında kalan bütün konularda ve maddede sayılanlar da dâhil olmak üzere, yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu tarafından kullanılabilir. Oldukça geniş yetkileri olan Bakanlar Kurulu'nun bu yetkileri, başkanlık rejiminin özellikleri ile bağdaşmamaktadır¹⁰⁷.

Anayasa'nın 57. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlar, derhal Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'na ulaştırılır. Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı veya her ikisi, kendilerine gelen bu kararları dört gün içinde Bakanlar Kurulu'na iade edebilirler. Bakanlar Kurulu kararında direnirse, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, kararı yayımlayarak ilân ederler. Bakanlar Kurulu kararı, 50. maddede düzenlenen dışişleri, savunma veya güvenlik konularına ilişkinse; Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı'nın birlikte veya ayrı ayrı veto etme hakkı vardır. Bu hak da yine dört gün içinde kullanılmalıdır. Veto hakkı ile ilgili olarak dikkat çeken hüküm, dışişleri konusuna aittir. Dışişleri konuları sayılmadan önce; Yunanistan ve Türkiye'nin ikisinin birden dâhil olduğu kurumlara ve ittifak anlaşmalarına, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılması konusunda veto hakkı tanınmadığı belirtilmemiştir. Bu hüküm, her iki toplumun anavatanlarının, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin menfaatlerine aykırı bir iş yapmayacaklarına olan güvenin bir izdüşümüdür. Bu hüküm aynı zamanda, Türkiye veya Yunanistan'ın çıkarlarına aykırı olabilecek ittifak veya uluslararası kurumlara, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olmasını önlemek amacını da içerir¹⁰⁸. Bu hükmün konumuza ilişkin asıl önemi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tek taraflı olarak müracaat etmesi ve üyeliğe kabul edilmesidir ki bu konu, “Üçüncü Bölüm” içinde detaylı olarak incelenecektir.

¹⁰⁷ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 25

¹⁰⁸ TOLUNER, 1977, s. 82

2.2.5.2. Yasama

2.2.5.2.1. Temsilciler Meclisi

Anayasa'nın 61. maddesine göre yasama yetkisi, Toplum Meclisleri'ne tanınanlar dışında kalan bütün konularda, Temsilciler Meclisi'ne aittir. 62. madde uyarınca; 50 kişiden oluşan Temsilciler Meclisi'nin % 70'i Rum, % 30'u Türk toplumu üyesi olacaktır. Bu durumda Temsilciler Meclisi, 35 Rum ve 15 Türk üyeden oluşacaktır. Bu sayı, Temsilciler Meclisi tarafından değiştirilebilir. Bunun için her iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı üçte ikisinin oyu gerekmektedir (m. 62/1). 62. maddenin üçüncü fıkrasına göre temsilci sayısı, toplumların nüfusuna bağlı değildir. Bu hüküm, toplumların nüfusunda meydana gelecek değişikliklerin, % 70-% 30 dengesini değiştirmeyeceğini göstermektedir. Aynı oran, Temsilciler Meclisi'ndeki komiteler için de geçerlidir (m. 73/4). Kendi toplumlarınca seçilen bu temsilcilerin seçiminde; genel, tek dereceli ve gizli oy yöntemi kullanılır. Aynı gün ve ayrı ayrı yapılacak seçimlerin yapılması, bir şarta bağlanmıştır. Buna göre seçim, ancak temsilci sayısından fazla aday olduğu takdirde yapılır. Temsili rejim anlayışına ve demokratik ilkelere aykırı bu hüküm, iki ayrı toplumu, çıkaracağı aday sayısını dondurmaya ve seçim yapılmadan temsilci seçmeye teşvik etmiştir. Böylece her iki toplumun, kendi içinden farklı sesler çıkarmasının önü kapatılabilir hâle gelmiştir¹⁰⁹.

Beş yıllık bir süre için seçilen Temsilciler Meclisi'nin (m. 65) Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı ise Türk temsilci olacaktır. 72. maddeye göre, kendi toplumları tarafından seçilen bu kişiler, Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı'nda olduğu gibi birbirlerinin vekili değildirler. Meclis Başkanı'na ve Yardımcısı'na vekâlet edecek kişiler; boşluk doldurulana kadar, aksine bir karar alınmadıkça Temsilciler Meclisi'nde bulunan, kendi toplumlarının en yaşlı üyeleridir. Getirilen bu hüküm, Temsilciler Meclisi'nde de çoğunluğun değil, iki toplumluluğun esas alındığına bir göstergedir.

Temsilciler Meclisi'nde toplantı yeter sayısı, üye tam sayısının üçte biridir (m. 77/1). Karar yeter sayısı ise toplantıda hazır bulunan üye sayısının basit

¹⁰⁹ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 28

çoğunluğudur (m.78/1). Karar yeter sayısı için ikinci bir yeter sayı aranmamıştır¹¹⁰. Bu durumda toplantı yeter sayısı, 17'dir. 17 kişinin katıldığı bir oturumda da karar yeter sayısı 9'dur. Anlaşılacağı üzere 50 kişilik Temsilciler Meclisi'nde 9 oyla karar alabilmek mümkündür. Yasama çalışmalarını hızlandırmaya yönelik bu yeter sayılar, 78. maddenin 2. fıkrası için geçerli değildir. Maddenin 2. fıkrasına göre; seçim yasalarında, belediyelerle ilgili vergi ve resimlere ilişkin yasalarda karar yeter sayısı sağlanabilmesi için, toplantıya katılan toplum temsilcilerinin ayrı ayrı basit çoğunluğu gerekmektedir. Bu hüküm, yasama organı içinde her iki topluma tanınmış bir çeşit veto anlamına gelmektedir¹¹¹.

Temsilciler Meclisi, ilk olağan toplantısını, genel seçimden sonraki onbeşinci gün ve sonraki yıllarda da yılın aynı günü çağrısız yapar (m. 74/1). Olağan toplantı, Temsilciler Meclisi kararına göre üç ilâ altı ay sürer (m.74/2). On temsilci tarafından, Meclis Başkanı ve Meclis Başkan Yardımcısı'na yapılacak bir istek üzerine, Meclis Başkanı veya Meclis Başkan Yardımcısı tarafından Temsilciler Meclisi, olağanüstü toplantıya çağrılır (74/3).

75. maddeye göre Temsilciler Meclisi toplantıları halka açıktır ve müzakere tutanakları yayımlanır. Temsilciler Meclisi, gerekli gördüğü takdirde, üye tam sayısının dörtte üçünün oyuyla gizli toplantı yapabilir.

2.2.5.2.2. Toplum Meclisleri

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki etnik gruba dayanmasının bir sonucu olarak, federal devletlerdeki federe yasama meclislerine benzer nitelik taşıyan Toplum Meclisleri¹¹²; Anayasa'nın 86. maddesine göre, Türk ve Rum toplumlarının kendi üyeleri arasından seçilir. Genel, tek dereceli ve gizli oyla seçilen bu meclislerin (m. 93) üye sayısı; ilgili toplum meclisinin, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile

¹¹⁰ 1982 tarihli TC Anayasası'nın 96. maddesine göre TBMM'de toplantı yeter sayısı, üye tam sayısının üçte biridir ve karar yeter sayısı da toplantıya katılanların basit çoğunluğudur. Ancak karar yeter sayısı, hiçbir şekilde üye tam sayısının dörtte birinden az olamaz. Getirilen bu ikinci şart, Meclis'in aldığı kararların nispeten daha sağlıklı ve vicdana uygun olmasını sağlama düşüncesinin bir sonucudur.

¹¹¹ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 29

¹¹² SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 30

kabul edilen bir toplum yasası ile belirlenir (m. 92). Herhangi bir sayının verilmediği bu meclisler, 5 yıl için görev yaparlar (m.96).

87. maddeye göre, kendi toplumlarıyla ilgili olmak şartıyla toplum meclisleri, dini konularda; eğitim, kültür ve öğretim konularında; kişi statüsünde; kişi statüsü ve dini konularla ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin oluşumunda; kendi toplumlarına ait hayır, spor tesisi, kuruluş ve derneklerle ilgili konularda; Anayasa ile verilen üretim-tüketim kooperatiflerini ve kredi kurumlarını denetleme ve kendi toplum belediyelerini denetleme yetkilerinin kullanımında yasama yetkisine sahiptir. Ayrıca bu meclisler, kendi ihtiyaçlarını ve denetim altında bulunan kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak için, kendi toplum üyelerine kişisel vergi ve resim koyma yetkisine de sahiptir.

Anayasa'nın 104. maddesine göre, toplum meclisleri tarafından kabul edilen yasa veya kararlar, kendi toplumları tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından imzalanarak, Kıbrıs Cumhuriyeti Resmi Gazetesi'nde yayımlanır. Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, yasa veya kararı onbeş gün içinde, yeniden görüşülmek üzere geri gönderebilir ancak toplum meclisi kararında direnirse, yasa veya karar imzalanıp yayımlanmak zorundadır (m. 105). Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın geri gönderme hakkı vardır ancak veto yetkisi yoktur.

Toplum meclisleri, iç tüzükleri aracılığıyla olağan ve olağanüstü toplantılarını, toplantı tarih ve sürelerini, oyların belirlenmesini ve işlerin görülme tarzı da dâhil olmak üzere bütün usûl kurallarını belirler (m. 102). 103. maddeye göre, toplum meclislerinin toplantıları açıktır ve müzakere tutanakları yayımlanır.

2.2.5.3. Yargı

2.2.5.3.1. Yüksek Anayasa Mahkemesi

Anayasa'nın 133.-151. maddeleri arasında ayrıntılı olarak görevleri düzenlenen Yüksek Anayasa Mahkemesi, 133. maddeye göre üç hâkimden

oluşmaktadır. Bu üç hâkimden biri Türk, biri Rum, diğeri de tarafsızdır. Türk ve Rum üye, Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorundadır. Tarafsız hâkim ise; Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve İngiltere'nin sömürgelerinden birinin vatandaşı olamaz. Tarafsız hâkimin başkanı olduğu Mahkeme'nin üyeleri, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından ortaklaşa atanırlar. Altı yıllık bir süre için atanan Mahkeme üyeleri aleyhinde, görevleri sırasında söyledikleri sözler veya işledikleri fiiller hakkında hiçbir takibatta bulunulamaz.

Kural olarak bütün duruşmalarını açık yapan Mahkeme (m. 134), yargı yetkisini kullanırken, iç işleyişini sağlamak amacıyla bir Mahkeme Tüzüğü yapar ve ilgili bütün usûli işlemlerini bu tüzüğe göre yerine getirir (m. 135).

Anayasa'nın 137. maddesi, Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne, Kıbrıs Devleti'nin siyasi ve sosyo-kültürel yapısına uygun olarak, özel bir denetim görevi vermiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı; Temsilciler Meclisi'nin herhangi bir yasa veya kararının ya da bunların herhangi bir hükmünün, iki toplumdaki birinin aleyhine ayrımcı olması gerekçesine dayanarak, ayrı ayrı veya birlikte Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Bu başvuru, ilgili yasa veya kararın ilanından itibaren 75 gün içinde yapılmalıdır. Başvurudan itibaren yirmi dört saat içinde, böyle bir başvuru yapıldığına dair bir bildiri, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından Resmi Gazete'de yayımlanacaktır. Resmi Gazete'de yayımı izleyen ilk günden itibaren, ilgili yasa veya kararın yürürlüğü durdurulacaktır. Yürürlüğün durdurulması, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin kararına kadar devam edecektir. Anayasa yargısının benimsendiği ülkelerde rastlanmayan bu durum, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin kararına bağlı olmayan, “**otomatik bir yürütmeyi durdurma**” anlamına gelmektedir¹¹³. 137. maddenin 4. fıkrasına göre Mahkeme, ilgili yasa ya da kararı veya herhangi bir hükmü, tamamen veya kısmen onaylayabilir, iptal edebilir veya tekrar incelenmek üzere Temsilciler Meclisi'ne geri gönderebilir. 5. fıkraya göre iptal kararı alınması halinde, bu karar yayımlandığı tarihte yürürlüğe girecek ve daha önce yapılan işlemlere hâlel getirmeyecektir. Dolayısıyla, iptal kararı geriye yürümektedir. Bu özel denetim şekli, Ada'daki

¹¹³ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 33

siyasi ve toplumsal dengeyi gözetme ve koruma amacının, yargı erki yoluyla sağlanmasına yöneliktir. Mahkeme Başkanı'nın tarafsız üye olması da ayrımcılığın önlenmesinde ve dengenin sağlanmasında, tarafsızlığa ve adil hüküm verilmesine dikkat edilmeye çalışıldığına bir işarettir.

Yüksek Anayasa Mahkemesi, doğasına uygun olarak Anayasa'ya uygunluk denetimi de yapmakta ancak bu denetim biraz farklı olmaktadır. 140. maddeye göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nden ortaklaşa olarak, Temsilciler Meclisi'nin herhangi bir yasa veya kararının, ilan edilmeden önce, Anayasa'ya uygun olup olmadığı hakkında görüş isteyebilirler. Bu görüşün istenebilmesi için, ilgili yasa veya kararın ya da hükmün, **“iki toplumdan biri aleyhine ayrımcı olması”** sebebi dışında bir gerekçeye dayanılması gerekir. Mahkeme, konu ile ilgili görüşünü; Cumhurbaşkanı'na, Yardımcısı'na ve Temsilciler Meclisi'ne bildirir. Mahkeme, Anayasa'ya aykırılık görüşü bildirirse, ilgili yasa veya karar ya da hüküm, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından ilan edilmeyecektir. Burada yine, başka ülke anayasalarında görülmeyen, **“önleyici ve giderici”** bir denetim mekanizması söz konusudur¹¹⁴. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'na verilen bu yetki, bir çeşit erken kontrol sistemi olup, ileride doğabilecek hukuki sakatlıkların önceden engellenmesi amacına dayanmaktadır. Yaratılan bu erken kontrol sistemi, Anayasa'ya ve dolayısıyla Ada'da kurulan devletin yapısına ve işleyişine, ne kadar özen gösterildiğine dair iyi bir göstergedir.

Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin önemli bir görevi de yetki uyuşmazlıklarının çözümüdür. 139. maddeye göre Mahkeme, Temsilciler Meclisi ile Toplum Meclisleri arasında veya herhangi ikisi arasında veya Cumhuriyet organları arasında veya Cumhuriyet'in içerisindeki makamları arasında, kuvvet veya yetki uyuşmazlığına veya itirazlarına ilişkin olarak kesin karar verme yetkisine sahiptir. Adli makamlar arasındaki yetki uyuşmazlıkları, bu maddenin kapsamına girmez zira adli makamlar arasındaki yetki uyuşmazlıklarının çözüm yeri, aşağıda bahsedilecek olan Yüksek Adalet Mahkemesi'dir. Başvuru sahipleri, uyuşmazlık veya itirazla ilgili olmalarına göre; Cumhurbaşkanı veya Yardımcısı, Temsilciler Meclisi, beraber veya

¹¹⁴ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 32

ayrı ayrı olmak üzere Toplum Meclisleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir organı veya Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki makamlardan biridir. Başvuru süresi otuz gündür ve bu süre, uyuşmazlık veya itirazın ortaya atılmasından itibaren başlar.

Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin, Anayasa'nın 149. maddesi ile düzenlenmiş çok önemli bir yetkisi vardır ve bu yetki, münhasıran Mahkeme'ye aittir. Buna göre Mahkeme, Anayasa'nın iki metni arasındaki herhangi bir aykırılığı; Zürih Antlaşması, Londra Antlaşması ve Lefkoşa Antlaşmaları'nın metnini ve ruhunu dikkate alarak karara bağlar. Ayrıca, belirsizlik halinde Anayasa'nın yorumunu, Zürih ve Londra Antlaşmalarının metnine ve ruhuna uygun olarak yapar. Bu madde ile Yüksek Anayasa Mahkemesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaların sonucu olarak ortaya çıkan Anayasa maddelerinin içeriği hakkında karar verecek olan en yetkili ve tek merci sıfatını kazanmıştır. Dolayısıyla, bu antlaşmaların kapsamı konusunda, Ada'da karar verecek olan tek ve en üst otoritedir.

Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin, kendi yetkisi ve görevi içindeki herhangi bir konu hakkında verdiği karar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün mahkemeleri, organları, makamları ve kişileri bağlayıcı bir nitelik taşır (m. 148).

Anayasa ile Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne tanınan yetkiler, Mahkeme'yi, hukuka uygunluk denetimi yapmaktan çok, iki toplum arasındaki dengeyi koruyan bir yapıya büründürmüştür. Politik niteliği öne çıkan Mahkeme, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devlet statüsünün sürekliliğini sağlama görevini üstlenmiştir¹¹⁵.

2.2.5.3.2. Yüksek Adalet Mahkemesi ve Alt Mahkemeler

Anayasa'nın 152. maddesi gereğince, Yüksek Anayasa Mahkemesi ve 87. maddede düzenlenen Toplum Meclisleri'nin yetkisi dâhilinde olan kişinin statüsü ve dini konularla ilgili hukuk davalarına ilişkin yargı yetkisi dışındaki yargı erki, Yüksek Adalet Mahkemesi ve Anayasa hükümlerine göre yasayla oluşturulan Alt Mahkemeler'e aittir. 153. maddeye göre Yüksek Adalet Mahkemesi; altı yıllık bir

¹¹⁵ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 35

süre için atanan iki Rum, bir Türk ve bir de tarafsız hâkimden oluşmaktadır. Mahkeme Başkanı, tarafsız hâkimdir ve iki oy hakkına sahiptir. Bu tarafsız hâkim, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin yapısında olduğu gibi Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve İngiltere'nin sömürgelerinden birinin vatandaşı veya uyruğu olamaz.

Yüksek Adalet Mahkemesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki en üst istinaf mahkemesidir ve Yüksek Anayasa Mahkemesi kararları dışındaki herhangi bir mahkeme kararının yeniden gözden geçirilmesi ile ilgili davalara bakar ve bunları karara bağlar (m. 155/1). Davacısı ile davalısı, ayrı topluma ait kişilerin taraf olduğu hukuk davalarına ve sanık ile zarar görenin ayrı topluma mensup olduğu ceza davalarına bakacak mahkemenin oluşturulmasında, Yüksek Adalet Mahkemesi münhasıran yetkilidir (m. 155/3).

Kural olarak bütün duruşmalarını açık yapan Mahkeme (m. 154), kendisinin ve Toplum Meclisleri'nin yetkisi dâhilindeki konularla ilgili oluşturulan mahkemeler dışındaki herhangi bir mahkemenin, yargı yetkisini kullanırken, iç işleyişini sağlamak amacıyla bir Mahkeme Tüzüğü yapar. İlgili bütün usûl işlemleri bu tüzüğe göre yerine getirilir (m. 163).

İki toplum esasına dayalı devlet düzeni, yargı alanında Alt Mahkemeler'e de yansımıştır. Davacının ve davalının, itham edilenin ve zarar görenin aynı toplumun üyesi olması hâlinde, bu davalara, sadece aynı topluma mensup olan hâkimler bakar (m. 159). Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, Alt Mahkemeler'in kuruluşunda ve işleyişinde, iki toplumluluk ilkesi devam ettirilmek istenmiştir¹¹⁶.

2.2.5.4. Çeşitli Hükümler

Bu başlık altında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını ve kurulmuş olan düzeni ilgilendiren önemli hükümlere değinilecektir.

¹¹⁶ ÖZERSAY, 2002, s. 61

Ada'da kurulan iki toplumluluk esasına dayanan dengenin diğerk bir yansıması da kamu hizmetlerinde çalışanlara ilişkindir. 123. maddenin birinci fıkrasına göre, kamu hizmetinin % 70'i Rumlar'dan, % 30'u Türkler'den oluşur. Bu oran, kamu hizmetinin her kademesinde, mümkün olduğunca uygulanır (m. 123/2). Üçüncü fıkra ile, kurulan dengeye, kendi içinde yeni bir denge daha ilave edilmiştir. Buna göre, iki toplumdandan birinin % 100'e yaklaşan bir çoğunlukta bulunduğu bölgelerde veya mahallelerde görev yapan memurlar, ilgili toplumun üyesi olacaktır. 123. madde ile kamu hizmetlerinde, bir devletin doğasında var olması gereken, hizmet alanların eşitliği düşüncesi; Ada gerçeklerinin bir yansıması olarak, hizmet verenlerin sayısında da adil bir dağılımı gerektirmiştir. İkinci fıkradaki ibare, uygulamada çıkabilecek aksaklıkların önüne geçme düşüncesinin bir yansımasıdır.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma'nın 23. maddesinde belirtilen ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye tanınan, **“en çok gözetilen ulus kaydı”**, Anayasa'nın 170. maddesinde kendisine yer bulmuştur. Buna göre, mahiyeti ne olursa olsun, bütün anlaşmalar bakımından Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye, en çok gözetilen ulus muamelesi yapılacaktır (m. 170/1). Maddenin ikinci fıkrasına göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma ile İngiltere'nin sahip olduğu, askeri üslere ve askeri kolaylıklara ilişkin avantajlar, bunun dışında tutulmuştur. Bu madde ile Ada üzerinde, garantör devletler dışındaki güçlerin, garantör devletlerden daha avantajlı konuma geçmesi engellenmiş olup Ada'daki politik denge ve bunun yansıması olan iki toplumluluk esası, kayıt altına alınmıştır. Ayrıca İngiltere'nin, üsler bakımından, garantör devletler arasında daha da ileri haklara sahip olduğu da bir kez daha yinelenmiştir.

179. madde ise Anayasa'nın, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin en üstün yasası olduğunu; Temsilciler Meclisi'nin ve Toplum Meclisleri'nin herhangi birinin yasasının veya kararının, yürütme erkini kullanan veya idari bir görev yapan hiçbir organın işlem veya kararının, Anayasa hükümlerine aykırı olamayacağını belirtmiştir. Böylece, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin normlar hiyerarşisindeki en üstün normunun, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası olduğu ifade edilmiştir.

Anayasa'daki en önemli hükümlerden biri de Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalarla ilgilidir. Anayasa'nın 180.-182. maddeleriyle, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalar bütünü, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın içine dâhil edilmiş ve anayasal güvence altına alınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, söz konusu antlaşmalar esas alınarak hazırlanmış olmasına rağmen, antlaşmalar bir kez daha bir bütün olarak zikredilerek Anayasa'ya yerleştirilmiş ve antlaşmalar, iç hukukun bir parçası haline getirilmiştir. 182. madde ile de bu antlaşmalar bütünü, Anayasa'nın temel maddeleri olarak kabul edilmiş ve gerek değiştirme, gerek ekleme veya gerekse kaldırma yoluyla bu maddelerin değiştirilemeyeceği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu antlaşmalar, adeta birkaç kat zırhla koruma altına alınmıştır. Anayasa, normlar hiyerarşisinde en üstte bulunmaktadır ve uluslararası antlaşmalara dayanarak hazırlanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaların Anayasa içinde yer alması, bunların bir iç hukuk kuralı olduğunu ve iç hukukta da en üstte yer alan normlar bütünü olduğunu göstermekte ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş kaynağının, uluslararası bir nitelik taşıdığını teyit etmektedir.

2.2.6. Antlaşmalar Çerçevesinde Kıbrıs Devleti'nin ve Kıbrıs Anayasası'nın Özellikleri

Daha çok Türkiye ve Yunanistan arasında geçen uzun ve zahmetli müzakereler sonucunda, uzlaşarak uluslararası antlaşmalarla yaratılan Kıbrıs Devleti¹¹⁷, İngiltere İmparatorluğu'nun parçalanması ve sömürgeciliğin tasfiye edilmesi işleminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır¹¹⁸. Sömürge yönetiminin son bulduğu ülkelerde uygulanan, **milletlerin kendi kaderini tayin etme hakkı (self determinasyon) ilkesi**, Ada'nın özel şartları ve o dönemdeki konjonktür sebebiyle uygulama alanı bulamamıştır. Bunun yerine, kültürel yapıları ve siyasi hedefleri farklı iki toplumun aynı devlet çatısı altında yaşayabilmesi için; özel statüye sahip, antlaşmalar yoluyla egemenliğin, iki eşit egemen topluma devredildiği bir devlet kurulmuştur¹¹⁹. Antlaşmalar yoluyla kurulan düzen, iki ayrı toplumun varlığını ve

¹¹⁷ Ahmet SÖZEN, "A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan", *Turkish Studies*, Spring 2004, Vol. 5, Issue 1, s. 62

¹¹⁸ ALTUĞ, s. 37

¹¹⁹ ÇAĞIRAN, s. 204; Mümtaz SOYSAL, "Sovereignty and The Turkish Republic of Northern Cyprus", *Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies*, Gazimağusa, 20-23

eşitliğini tescil eden hukuki bir düzendir. Kurulan devletin anayasası, ülke bütünlüğü, bağımsızlığı ve güvenliği, uluslararası garanti altına alınmıştır. Kıbrıs Devleti ile Kıbrıs için uluslararası bir statü öngören bu düzen arasında, organik bir bağ vardır zira Kıbrıs Devleti, bu statünün kabul edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu özel statü yoluyla İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık, kesin ve sürekli bir çözüme kavuşmuştur. Bu anlamda Kıbrıs Devleti, değişik ve karşıt çıkarları dengeleyen bir sentez niteliğindedir¹²⁰.

1960 yılında resmen kurulan Kıbrıs Devleti, birleşmiş bir devlet değildir. Bu devlet, her birinin dilini, dinini, kültürünü koruduğu ve anavatanlarıyla sıkı bağları olan iki Kıbrıslı toplumdan oluşan politik bir ortaklıktır¹²¹. TAMKOÇ bu devleti, **“uluslararası bir devlet”** olarak nitelendirmiş ve bu devletin kuruluşunu, yapısını ve işleyişini şu şekilde tarif etmiştir:

“ Nitekim Uluslararası Kıbrıs Devlet gemisi Ankara ve Atina’da düşünülmüş, Zürih’de planlanmış ve Londra’da, üstün siyasi liyakat ve becerikliliğini ispat eden, Türk, Rum ve İngiliz siyasi mühendisleri tarafından inşaa edilmişti. Kıbrıs devlet gemisinin dahili sistemi fonksiyonel federasyon esasına göre düzenlenmiş, Türk ve Rum kaptan ve mürettebatına eşit haklar tanınmış ve Kıbrıs’taki Türk ve Rum toplumlarının müşterek malı olarak tescil edilmiştir. Geminin planları çok taraflı anlaşmalara ve bu anlaşmalar gereğince hazırlanan anayasa şeklinde Türk ve Rum toplum liderleri ve üç hamî devlet liderleri tarafından imzalanmış ve Kıbrıs devlet gemisi 1960’da Akdeniz’de suya indirilmişti.”¹²²

Kendine has siyasi bir araç olan Kıbrıs Devleti, Kıbrıs’ta yaşayan toplumların menfaatleriyle doğrudan ilgili üç devlet tarafından, uluslararası antlaşmalar yoluyla kurulmuş olan **“yetkileri sınırlanmış uluslararası bir devlet”**tir¹²³. Ada’daki çatışan menfaatleri bağdaştırabilmek ve Ada’da bir düzen sağlayabilmek için, Kıbrıs Devleti’nin içerideki ve dışarıdaki yetkileri, üç devlet tarafından kısıtlanmıştır¹²⁴. Kıbrıs Devleti, önceden belirlenmiş olan bu kısıtlı hukuki çerçeveyi, reddetme veya

Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI/William HANEY/Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997, s. 299-300

¹²⁰ TOLUNER, 1977, s. 94-95

¹²¹ Michael MORAN, **Sovereignty Divided**, CYREP, Nicosia 1998, s. 145

¹²² Metin TAMKOÇ, “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ocak-Aralık 1985, No: 1-4, s. 62-63

¹²³ TAMKOÇ, 1985, s. 63

¹²⁴ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 36

değiştirme hakkına sahip değildir¹²⁵. Antlaşmaların Anayasa'ya aktarılması ve bu hükümlerin temel hüküm kabul edilerek değiştirilemez hale getirilmesi, Kıbrıs Devleti'nin kendi ülkesindeki yetkilerini kısıtlamıştır. Bir ülkede anayasayı değiştirmek, o devletin milli yetkisine girmesine rağmen, Anayasa'daki temel hükümlerin değiştirilebilmesi, Kıbrıs Devleti'nin milli yetkisi dışına çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu maddeler, kaynağı ve garantisi bakımından milli nitelikli işlemler değildir¹²⁶. Ayrıca söz konusu anayasa, bir komisyon tarafından hazırlanmış ve bu komisyonda, iki toplum temsilcisi gözlemci olarak hareket etmişlerdir. Anayasa'nın hazırlanmasında herhangi bir değişiklik teklifinde bulun(a)mamışlardır. Sonuçta ortaya çıkan devlet; Anayasası kendi yetkililerince hazırlanmamış ve yürürlüğe girdikten sonra da Kıbrıs Devleti vatandaşları tarafından, istedikleri şekilde değiştirilemeyecek olan bir devlettir¹²⁷.

Kıbrıs Devleti'nin dış dünyaya yönelik yetkileri de kısıtlanmıştır. Her bağımsız devletin, herhangi bir sınırlandırma olmaksızın sahip olduğu uluslararası yetkilere, Kıbrıs Devleti tam olarak sahip değildir. Kıbrıs Devleti, varlığını devam ettirebilmek, “Enosis” ve “Taksim” tezlerinin gerçekleşmesini önleyebilmek için, **“kısıtlanmış bir bağımsızlık”** statüsünde kurulmuştur¹²⁸. Üç garantör devlet, Kıbrıs Devleti'nin uluslararası girişimlerde bulunurken, kendisine bağlı kalmasını sağlamışlardır. Nitekim Kıbrıs Devleti'nin herhangi bir devletle, kısmen ya da tamamen, ekonomik veya siyasi bir birlikteliğe katılmasının yasaklanması; üç garantör devlete tanınan, **“en çok gözetilen ulus kaydı”**; İngiltere'ye tanınan egemen üs bölgeleri; Kıbrıs Devleti ordusunun ve güvenlik güçlerinin yapısı ve şekli, Kıbrıs Devleti'nin uluslararası yetkilerine yapılan kısıntılara örnek olarak verilebilir. Bu örnekler, tam bağımsız bir devletin yetkileri ile uyum içinde değildir¹²⁹.

“Yetkileri sınırlanmış” ve “bağımsızlığı kısıtlanmış” bir devletin, egemenlik yetkisi de doğal olarak farklı bir anlam yüklenmiştir. Devletlerin

¹²⁵ ÇAĞIRAN, s. 342

¹²⁶ TOLUNER, 1983, s. 11

¹²⁷ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 36-37

¹²⁸ TUNCER, s. 90

¹²⁹ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 37-39; FIRAT, “1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler”, s. 613; ÖZERSAY, 2002, s. 51; MANİSALI, **CYPRUS, Yesterday and Today**, s. 35-36

bağımsızlığının idari izdüşümü olan egemenlik, Kıbrıs Devleti'nin uluslararası kişiliği ve yetkilerine bakıldığında, kendine has bir anlam kazanmış ve bilinen anlamının dışına çıkmıştır. Ayrıca, egemenliğin kime ait olduğu ve kimden kaynaklandığı da belirtilmemiştir. Bu konuda, Kıbrıs Devleti'ni kuran antlaşmalarda herhangi bir hüküm olmadığı gibi, Anayasa'da da üstü kapalı bile olsa hiçbir ifade yoktur¹³⁰. Uluslararası antlaşmalar yoluyla kurulan Kıbrıs Devleti'nde egemenlik yetkisi, her iki topluma müşterek olarak tanınmıştır. Bu sebeple de taraflardan herhangi biri, Ada'da tek başına ve bütün Ada'yı kapsayacak şekilde bağımsızlık ve egemenlik iddiasında bulunamaz¹³¹.

Bu devletin anayasasının temel hükümleri, devleti kuran antlaşmalardan esinlenerek, bir yandan iki toplumun eşitliğini, diğer yandan da egemenliğin ortak kullanımını öngörmektedir¹³². Uzlaşma sonucunda oluşan bu anayasa, sayısal verileri temelde dikkate almamış ve her iki toplumun da genel iradeyi belirleme hakkını kabul ederek bu hükümleri, değiştirilmesi mümkün olmayan temel hükümler olarak ilân etmiştir¹³³. Hemen hemen bütün konularda, her iki topluma eşit haklar tanıyan anayasa, iki tarafın rızası olmadan değiştirilemeyecek bir siyasi sistem yaratmıştır¹³⁴.

Özgün bir şekilde ortaya çıkarılmış, herhangi bir ülkenin anayasasından esinlenmemiş veya hükümleri iktibas edilmemiş olan bu anayasada¹³⁵, monarşik bir otoritenin izi olmadığı gibi, kurucu bir meclisin de payı yoktur. Temel hükümleri antlaşmalarla belirlenmiş ve antlaşma hükümleri, Anayasa'ya dâhil edilmiştir. Bu

¹³⁰ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 19-20; FIRAT, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s. 613; ÖZERSAY, 2002, s. 51

¹³¹ Necati Münir ERTEKÜN, "The Recent History of The Cyprus Question Since Independence in 1960", **Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies**, Gazimağusa, 20-23 Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI/William HANEY/Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997, s. 52

¹³² İrfan Kaya ÜLGER, "Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar", **Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001, s. 198; Zaim M. NECATİGİL, "Sovereignty Divided: The Case of Cyprus", **Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies**, Gazimağusa, 20-23 Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI/William HANEY/Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997, s. 311

¹³³ ARSAVA, 1996, s. 44

¹³⁴ TAMKOÇ, 1985, s. 63

¹³⁵ DODD, s. 11

sebeple bu anayasa, uluslararasılaştırılmış bir anayasadır¹³⁶. Bu anayasayı, o dönemde yürürlükte olan anayasalardan ayıran en önemli özellik, birbirinden farklı çıkarları olan iki milletin varlığını tanıması ve nüfus bakımından az olan topluluğun (Türk toplumu), hükümet içindeki temsil yeteneğini garanti etmesidir¹³⁷. Bunun doğal sonucu olarak, Anayasa hükümlerinden de anlaşıldığı üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti ve Kıbrıs Anayasası, “**iki toplumun varlığı ve eşitliği**” esasına dayanmaktadır¹³⁸. Kıbrıs Anayasası’ndaki, Anayasa Hukuku deyimiyile, “**denetim ve denge mekanizmaları (check and balances)**”; birbirinden tamamen farklı olan ancak coğrafi olarak aynı yerde ve idari olarak aynı devlet çatısı altında yaşayan iki toplumdan birinin, diğeri üzerinde hâkim olmasını veya diğere nüfuz etmesini engellemeyi amaçlamıştır¹³⁹.

Ortaya çıkmış olan hukuki yapının en özlü değerlendirmesi, TAMKOÇ’a aittir. TAMKOÇ’a göre, Uluslararası Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından son şekli verilmiş beş katmandan oluşan uluslararası belgelerle çevrelenmiştir. Merkezinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bulunduğu bir çemberde, sırasıyla Cumhuriyet’in Temel Yapısına İlişkin Antlaşma, Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması, Anayasa ve Kuruluş Antlaşması yer almaktadır¹⁴⁰. Yazar bu benzetmeyle, kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti’nin ve bu devletin kendine has yapısının, birkaç değişik hukuki kalkanla korunduğunu ortaya koymuştur.

Soğuk Savaş’ın etkisi, ABD ve SSCB’nin Dünya’nın bütün stratejik noktalarındaki çekişmesi, İngiltere’nin Ada’daki varlığı ve Ada’da yaşayan her iki toplumun sıkı bağlarla bağlı olduğu Türkiye ve Yunanistan’ın tarihi emelleri, bu çok taraflı denklemin çözülmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Yüzölçümünün küçüklüğüne ve Ada nüfusunun düşüklüğüne rağmen, Ada’nın jeo-politik konumu

¹³⁶ TOLUNER, 1977, s. 73; ÖZERSAY, 2002, s. 44

¹³⁷ Christian HEINZE, *Cyprus Conflict, 1964-1985*, K. Rustem & Brother, London-Nicosia-İstanbul 1986, s. 21-22

¹³⁸ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 22; TOLUNER, 1977, s. 79; TAMKOÇ, 1985, s. 62-63; NECATİGİL, 1997, s. 313; ÖZERSAY, 2002, s. 51; STEPHEN, s. 18; AYDOĞDU, s. 41; TUNCER, s.90; A. Suat BİLGE, “Kıbrıs Uyuşmazlığı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yüzüncü Yıl Armağanı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1959, s. 273

¹³⁹ NECATİGİL, 1997, s. 315

¹⁴⁰ Metin TAMKOÇ, *The Turkish Cypriot State*, K. RUSTEM&BROTHER, London 1988, s. 71

ve bundan kaynaklanan önemi; Ada'yı adeta, tarihin ve o dönemdeki uluslararası ilişkiler oyuncularının hesaplaşma alanına çevirmiştir. Sorunun çok taraflı ve çok boyutlu olması sebebiyle ortaya çıkan çözüm, bütün bu dengeleri gözetme zorunluluğunun bir yansımasıdır. Gerek kurucu antlaşmalarda, gerekse Anayasa'da, dengeleri gözetme zorunluluğu o kadar belirgindir ki kurulan düzen ve bu düzene göre oluşan devlet, benzerine rastlanmayan bir yapı haline gelmiştir. Bu zorunluluğun bir yansıması da Anayasa'da görülmektedir. Anayasa'nın kazuistik bir yöntemle hazırlanarak, fazla maddeden oluşması ve anlaşmazlık çıkabilecek noktaların ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi, klasik anayasa yapım tekniğiyle uyumamaktadır. Anayasa'nın bu kadar ayrıntılı hazırlanmış olması, antlaşmalarla sağlanmış olan hassas dengenin bozulmaması endişesinin bir izdüşümüdür.

Bu çözüm modelinde ortaya çıkan devletin yapısı, kendine özgüdür. Klasik anlamda bağımsız ve egemen bir devletten bahsetmek oldukça zordur. Kıbrıs Devleti, bağımsız ve egemen bir devlettir ancak bağımsızlığı ve egemenliği, kendine sunulan çerçeveye sınırlıdır. Bu çerçevenin dışına çıkması ve/veya çerçevenin sınırlarını genişletmesi, Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun insiyatifine bırakılmamıştır. Bu anlamda Kıbrıs Devleti; gerek içişlerinde, gerekse dışişlerinde **sınırlı-sorumlu** bir devlet niteliğindedir. Başka bir deyişle **uluslararası ailenin, temyiz kudretine sahip ama tam anlamıyla reşit olmayan ve bazı konularda da hiçbir zaman reşit ol(a)mayacak olan bir üyesidir.**

2.3. Antlaşmaların Hukuki Geçerliliğine Yönelik İddialar

Bu başlık altında, Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'ni kuran 1959-1960 Antlaşmaları'na yönelik olarak ortaya atılan hukuki geçersizlik iddialarına değinilecek ve bu iddiaların hukuki değerlendirmesi yapılacaktır.

Yukarıda da açıklandığı üzere, kendine has bir yapısı olan Kıbrıs Devleti'nin dayanağı 1959-1960 Antlaşmaları'dır. Ada'da kurulan düzene karşı çıkabilmek, değiştirebilmek veya ortadan kaldırabilmek için, bu antlaşmalar bütünü hedef alınmış ve çeşitli itirazlar ileri sürülmüştür. Rum tarafı eliyle ortaya atılan hukuki geçersizlik

iddiaları, aslında doğal olarak Yunan tarafının da itirazlarını ve iradesini ortaya koymaktadır. Antlaşmalar yoluyla kurulan düzenin temeli; tarafların “Enosis” ve “Taksim” tezlerinden vazgeçmelerine, yani her iki anavatanın da kendi milli politikalarından feragat etmelerine dayanmaktadır. Rum tarafının ileri sürdüğü itirazlar, “Enosis” tezinden feragat etmiş olmanın yarattığı rahatsızlığın bir sonucudur. Zaten Ada’da kurulmuş olan düzenin uzun süre devam etmemesi de aynı sebeptendir. Bu hoşnutsuzluğun bir göstergesi olarak ortaya çıkmış olan, antlaşmalara yönelik geçersizlik iddiaları şöyle gruplandırılabilir:

2.3.1. 1959-1960 Antlaşmalarının Zor Kullanılarak Kabul Ettirildiği İddiası

Uluslararası hukukta, antlaşmaların geçersizlik sebeplerinden biri de irade sakatlığıdır. İrade sakatlığı halleri; hata, hile, temsilcinin ayartılması/kandırılması ve zor kullanma/baskı şeklinde sınıflandırılmaktadır¹⁴¹. Zor kullanma/Baskı, kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. İlki, temsilci üzerinde zor kullanma/baskıdır. Viyana Sözleşmesi’nin 51. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; bir antlaşmayı müzakere edenler veya imza ya da onay yetkisine sahip kişiler üzerinde baskı yapılması veya zor kullanılması durumunda, antlaşma geçersiz olur. Baskı kavramı içine her türlü tehdit veya fiziki müdahale girdiği gibi, temsilcinin ailesine yapılan benzeri davranışlar da madde kapsamına dahildir¹⁴². Bu tip bir baskı sonucu ortaya çıkan irade beyanı, herhangi bir hukuki etki yaratmaz ve tereddütsüz bir şekilde antlaşmayı geçersiz kılar¹⁴³.

Zor kullanma/Baskı yoluyla irade sakatlığının ikinci türü, devletler üzerinde zor kullanma/baskıdır. Bir devlete yöneltilmiş olan kuvvet tehdidi veya kuvvet kullanımı yoluyla ortaya çıkan antlaşmaların geçersiz olacağı, Viyana Sözleşmesi’nin 52. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, BM Antlaşması’nda bulunan uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olacak şekilde, kuvvet kullanmak tehdidinde bulunarak veya kuvvet kullanarak yapılan antlaşmalar bâttır. Kısacası;

¹⁴¹ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, s. 77-78; SUR, s. 43-44; Şeref ÜNAL, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin, Ankara 2005, s. 61-62; Enver BOZKURT/M. Akif KÜTÜKÇÜ/Yasin POYRAZ, **Devletler Hukuku**, Nobel, Ankara 2003, s. 61-62

¹⁴² PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, s. 78

¹⁴³ SUR, s. 44

ister temsilci üzerinde olsun, isterse devlet üzerinde uygulanmış olsun, doğrudan doğruya zor kullanılması veya baskı yapılması ya da tehdide başvurulması, antlaşmaya bağlı olma iradesini sakatlar. Bu şekilde yapılan antlaşma, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz¹⁴⁴. Nitekim İzlanda/Almanya Balıkçılık Davası kararının 24. paragrafında da “... *BM Antlaşmasında örtülü şekilde belirtildiği ve Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 52. maddesinde kabul edildiği üzere, çağdaş milletlerarası hukukta kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunma sonucu yapılan bir anlaşmanın batıl olduğuna çok az şüphe vardır. Bir mahkemenin bu derece ciddi bir ithamı, delillerle kuvvetlendirilmemiş muğlak bir genel suçlamayı esas alarak incelemeyeceği de aynı şekilde açıktır...*”¹⁴⁵ bu irade sakatlığının, geçersizlikle sonuçlanacağı açıkça belirtilmiştir.

1959-1960 Antlaşmaları'nın bu sebebe dayanarak geçersiz olduğu belirtilirken gerekçe olarak, Kıbrıslı Rumların temsilcisi MAKARIOS'a baskı yapıldığı iddia edilmektedir. MAKARIOS, Kıbrıs Anayasası'nda yapmak istediği değişikliklere gerekçe olarak, kendisine baskı yapıldığını ve bu sebeple antlaşmaları kabul etmek zorunda kaldığını ifade etmiş; Kıbrıs Rum Yönetimi temsilcisi KYPRIANOU da 5 Ağustos 1965 tarihli BM toplantısında, Anayasa'nın hile ile kabul ettirildiğini, Anayasa ve Garanti Antlaşması'nın egemen bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne deli gömleği giydirdiğini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal ve siyasal gelişmesini engellediğini belirterek, bu antlaşmaların Kıbrıs halkına zorla kabul ettirildiğini iddia etmiştir. Ayrıca antlaşmaların, eşit olmayan ve haksız antlaşmalar olduğunu, bu sebeple hükümsüz sayılması gerektiğini de eklemiştir¹⁴⁶.

Bu iddia değerlendirilirken, öncelikle dikkat edilmesi gereken husus, antlaşma taraflarının “**devlet**” niteliğini taşıyıp taşımadıklarıdır. Antlaşmanın bu sebepten geçersiz olduğunu ileri sürebilmek için, antlaşmanın imzalanması anında uluslararası hukuka göre devlet niteliğini taşıyan iki tarafın varlığı gerekir¹⁴⁷. Uluslararası hukuka göre bir devletin kurucu unsurları; **bir insan topluluğu, bir ülke ve bir üst otoriteye bağlı olmayan egemen bir siyasi yönetim** olarak kabul

¹⁴⁴ TOLUNER, 1977, s. 127

¹⁴⁵ GÜNDÜZ, s. 217

¹⁴⁶ NECATİGİL, 1996, s. 118-119

¹⁴⁷ TOLUNER, 1977, s. 127

edilmektedir¹⁴⁸. SUR'a göre devlet; "belirli bir coğrafi alanda yerleşmiş bir siyasal otorite altında yaşayan insan topluluğunun oluşturduğu, sürekli egemen bir varlıktır"¹⁴⁹. Garantör devletler Türkiye, İngiltere ve Yunanistan için, söz konusu unsurların varlığına ilişkin bir tartışmaya yer olmadığı şüphesizdir ancak aynı şey Kıbrıslı Rumlar ve Türkler için söylenemez. Zira antlaşmaların yapıldığı tarihte Rum ve Türk temsilciler, ayrı ayrı kendi otoritelerine sahip egemen bir devlet temsilcisi değildir yani Ada'da, Rumlar'a ve/veya Türkler'e ait, sürekli ve egemen bir siyasi varlık söz konusu değildir. Dolayısıyla Türk ve Rum temsilciler, sadece kendi toplumlarının temsilcileridir, devlet temsilcisi olarak kabul edilemezler. Zaten Kıbrıs Devleti, bu antlaşmalar neticesinde hayat bulmuş ve uluslararası hukukun süjesi olmuştur, daha önce bir Kıbrıs Devleti'nin varlığından bahsedilemez. Antlaşmalar imzalanmadan önce Kıbrıs, henüz bir devlet niteliği taşımamaktadır. Bu sebeple; kendisini ortaya çıkaran antlaşmaları, zor kullanma ve baskı yoluyla imzalamış bir devletin varlığından bahsetmek mantık dışıdır¹⁵⁰.

Temsilciye baskı yapılması/zor kullanılması yoluyla, temsilcinin iradesinin sakatlanması iddiasını MAKARIOS, 30 Kasım 1963 tarihinde ilk defa beyan etmiştir. "Kıbrıslı Rumların önderi olarak katılmaya davet edildiğim Lancaster House'daki Konferansta, Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri arasında Zürih'te varılan ve İngiltere Hükümeti tarafından kabul edilen Anlaşmanın bazı hükümlerine bazı itirazlar ileri sürdüm ve güçlü kaygılarım olduğunu belirttim. Bu Anlaşmanın hiç olmazsa bazı hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak için çok uğraştım. Bununla beraber, bu çabamda başarılı olmadım ve ya olduğu gibi Antlaşmayı imzalamak veya yol açacağı bütün vahim sonuçları ile birlikte reddetmek gibi, bir çıkmaz karşısında kaldım. Bu şartlar altında Anlaşmayı imzalamaktan başka bir seçeneğim yoktu. Bu, zaruretin kabul ettirdiği bir yoldu."¹⁵¹ şeklindeki ifadesiyle baskı yapıldığını imâ etmiştir. Oysa, devrin Yunanistan Dışişleri Bakanı AVEROFF'un anılarına göre; bahsi geçen Zürih Antlaşması sonrasında Atina'ya dönen Yunan Başbakanı KARAMANLIS, 11 Şubat 1959 tarihinde MAKARIOS'un da bulunduğu dört saat süren bir toplantıda, antlaşma metni ve içeriği konusunda gerekli bilgilendirmeyi yapmıştır. Bu toplantıda

¹⁴⁸ PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s.140; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, s. 94; ÜNAL, s. 99

¹⁴⁹ SUR, s. 99

¹⁵⁰ TOLUNER, 1977, s. 127, 132

¹⁵¹ TOLUNER, 1977, s. 128-129

MAKARIOS; antlaşma hükümleri konusunda memnuniyetini ifade etmiş, sadece İngiliz üsleri ile ilgili olarak çekinceleri olduğunu ve bu konuyu müzakere etmek istediğini beyan etmiş ve bu isteği de kabul görmüştür. Toplantı sonrasında, memnuniyet ifadeleri içeren bir basın bildirisi de kaleme alan MAKARIOS'un bu bildirisi, ertesi gün yayımlanan Yunan gazetelerinde kendine yer bulmuştur¹⁵². MAKARIOS'un bahsettiği, antlaşmayı olduğu kabul etmek ya da olduğu gibi reddetmek konusunda içinde bulunduğu zaruret hali, AVEROFF'un anılarına göre şöyle gelişmiştir. İngiltere'nin de antlaşmaları imzalaması için bütün taraflar Londra'ya gitmiştir. 17 Şubat 1959 tarihinde, Yunan ve Rum heyetinin kendi arasında yaptığı toplantıda; MAKARIOS'un antlaşmalara ilişkin olumsuz tavrı üzerine KARAMANLIS, daha önce herhangi bir itiraz ileri sürmediğini MAKARIOS'a hatırlatmış ve diğer Rum yetkililerinin de önünde, bunu MAKARIOS'a teyit ettirmiştir. Bunun üzerine, tartışmaya yer olmadığını söyleyen KARAMANLIS, MAKARIOS'un istediği şekilde hareket edebileceğini ancak antlaşmalara karşı çıkmak isterse Yunanistan'ın Rumlarla beraber hareket etmeyeceğini, zira aksine bir tutumun Yunanistan'ı zora sokacağını ifade etmiştir¹⁵³.

Her şeyden önce belirtilmesi gerekir ki, temsilcinin iradesinin cebir, şiddet veya tehditle sakatlandığına yönelik herhangi bir ipucu bile, MAKARIOS'un açıklamalarından çıkarılamaz. İmâ yoluyla dahi olsa, böyle bir iddiayı ortaya atmak için ortada somut verilerin olması gerekir. Yukarıda bahsi geçen İzlanda/Almanya Balıkçılık Davası kararında da belirtildiği üzere, delillerle desteklenmemiş muğlak ifadelerden yola çıkarak zor kullanma/baskı uygulandığının iddia edilmesi, irade sakatlığının oluşması için yeterli değildir. Kaldı ki antlaşmalardan önce Ada'da şiddet olaylarının varlığı bir gerçektir ancak ne antlaşmaların hazırlanması ne de akdi sırasında, MAKARIOS veya herhangi bir taraf temsilcisine veya ailesine yönelik baskı veya zorlama yapılmış değildir. Ayrıca bu zaruret hali savunması, iyiniyetle de bağdaşmamaktadır zira uyuşmazlığın tarafı olan herkes, kendi tezlerinden tavizler vermiştir ve böyle antlaşmalarda taviz vermeden anlaşabilmek imkânsızdır. Eğer bu zaruret hali kabul göreceyse, o zaman Türk tarafı için de aynı zaruret hali geçerlidir. MAKARIOS için bu antlaşmaları imzalamak; bir zorunluluk değil, bir tercih

¹⁵² AVEROFF-TOSSIZZA, s. 336-337

¹⁵³ AVEROFF-TOSSIZZA, s. 348

olmuştur. Antlaşmaların içeriğinde tek başına etkili olamamak, antlaşmaların biçimlendirilmesinde tek başına yetkili olmamaktan kaynaklanmaktadır¹⁵⁴. Öte yandan KARAMANLIS'in tavrının, psikolojik bir baskı veya tehdit olup olmadığı belki düşünülebilir ancak bu da sağlıklı bir yaklaşım tarzı olmaz. Zira bu tavır, İngiltere'nin de imzasının alınmak üzere gidildiği Londra'da sergilenmiştir. O ana kadar, taraflar her konuda müzakere etmişler; bütün taraflar, deyim yerindeyse eteğindeki taşları dökmüş; belirli bir noktada uzlaşma sağlanmış ve bu uzlaşma dış dünyaya beyan edilmiştir. KARAMANLIS'in bu tavrı, baskı yapmaya veya tehdit etmeye değil, kendi devletinin uluslararası camiada itibarını korumaya yöneliktir. Eğer baskı yapma amacı güdülseydi bu; daha önce, daha açık ve mesela siyasi ya da ekonomik yollardan, yani daha etkili araçlarla yerine getirilebilirdi. Bu tip mekanizmalar da Yunanistan ve Rum tarafının gücü karşılaştırıldığında, kolaylıkla sonuç verirdi.

Bu başlık altında değinilmesi gereken diğer bir konu, **“eşit olmayan antlaşmalar (unequal treaties)”** kavramıdır. Bu kavramı kabul etmiş olan yazar veya devletlerin, üzerinde anlaştıkları bir tanımlı bulunmayan eşit olmayan antlaşmalar¹⁵⁵; siyasi, ekonomik ve askeri baskı aracılığıyla bir tarafın, diğer taraf aleyhine dengeli olmayan kazanç elde ettiği antlaşmalardır. Bu antlaşmalarda güçlü taraf, gücünü kullanarak eşit olmayan bir antlaşma yapılmasını sağlamaktadır¹⁵⁶. Daha çok SSCB doktrininde ortaya atılan bu görüşe göre, eşit olmayan antlaşmalar şöyle tanımlanmaktadır: “Eşit antlaşmalar, tarafların eşitliği esası uyarınca akdedilmiş antlaşmalardır; eşit olmayan antlaşmalar, bu esaslı şartı yerine getirmeyen antlaşmalardır. Eşit olmayan antlaşmalar hukuken bağlayıcı değildir; eşit antlaşmalara tam olarak uyulması gerekir.”¹⁵⁷ Bu görüşe göre; eşit olmayan müzakere gücü ve pozisyonu sebebiyle, devletlere yükümlülük yükleyen bu tip antlaşmalar geçersizdir¹⁵⁸. Tanımı belirsiz olan bu kavram, hukuki olmaktan çok, siyasi bir içerik taşımaktadır¹⁵⁹. Objektif ölçütlerin olmayışı; antlaşmaların istikrarını

¹⁵⁴ TOLUNER, s. 128-130; ALTUĞ, s. 52

¹⁵⁵ ÖZERSAY, 2002, s. 247

¹⁵⁶ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, Turhan, Ankara 2004, s. 171

¹⁵⁷ TOLUNER, 1977, s. 128

¹⁵⁸ NECATİGİL, 1996, s. 119

¹⁵⁹ ALTUĞ, s. 52; TOLUNER, 1977, s. 128

olumsuz yönde etkileme ve antlaşmaların güvenliğini zedeleme ihtimali; uluslararası toplumu oluşturan devletlerin arasındaki sosyal, siyasi ve iktisadi farklar sebebiyle de, yalnızca bu kavram gerekçe yapılarak antlaşmaların geçersiz olması gerektiği fikri, uluslararası hukuk kuralları arasında kendisine yer bulamamıştır¹⁶⁰.

1959-1960 Antlaşmaları'nın eşit olmayan antlaşmalar olduğu iddiası, SSCB tarafından ileri sürülmüştür. BM'nin Şubat-Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi toplantıları esnasında, 19 Şubat 1964 tarihli toplantıda konuşan SSCB temsilcisi; İngilizler'e egemen üs bölgeleri tanıyan ve NATO üyesi ülkelere ait askerlerin Ada'da bulunmasını sağlayan antlaşmalar bütünü, "eşit olmayan antlaşmalar" olduğunu ileri sürmüştür¹⁶¹. Çekoslovakya ve Kıbrıs Rum temsilcilerinin de desteklediği bu görüşlere ek olarak Rum temsilci, MAKARIOS'un 30 Kasım 1963 tarihli yukarıdaki beyanına atfen; Rum tarafının seçim yapma şansının olmadığını, tarafların pazarlık gücünün eşit olmadığını, Kıbrıs Rum toplumunun serbest iradesinin yansıtılmadığını ileri sürmüştür¹⁶².

Taraflar arasındaki güç dengesinin eşit olmadığına dayanarak ortaya atılan "eşit olmayan antlaşma" görüşü, hukuki dayanaktan yoksun olduğu gibi, antlaşmaların hazırlık aşaması ve imza safhaları göz önüne alındığında, olağan mantık kurallarına da aykırıdır. Zor kullanma/Baskı'ya ilişkin yukarıda yapılan açıklamalar, bu konuda da geçerlidir. Bunun dışında, siyasi baskı olarak kabul edilebilecek olan Yunanistan'ın yaklaşımı¹⁶³ ise bahsedildiği üzere, Yunanistan'ın uluslararası camiadaki itibarını korumaya yöneliktir. Kaldı ki siyasi baskı olarak kabul edilse bile, uluslararası hukuka göre bu tip davranışlar, antlaşmaların geçerliliğine hanel getirmez. "Eşit Olmayan Antlaşma" görüşünün öne atılmasında, SSCB'nin Ada'da söz sahibi olamaması ve dolayısıyla NATO'nun, Doğu Akdeniz'de antlaşmalar yoluyla üstünlük kurması yatmaktadır. Bu sebeple, zorlanmış bir gerekçedir ve siyasi kaygıların izlerini taşıdığı için de bundan öteye geçememiştir. Nitekim bu görüş sahipleri, iddialarından kısa sürede vazgeçmişlerdir.

¹⁶⁰ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk, 1. Kitap**, s. 171; TOLUNER, 1977, s. 128; ÖZERSAY, 2002, s. 264

¹⁶¹ TOLUNER, 1977, s. 130; ALTUĞ, s. 52

¹⁶² TOLUNER, 1977, s. 130

¹⁶³ Sayfa 52-53

Zira bu görüş kabul edilirse antlaşmalar batıl olacak, TOLUNER'in ve NECATİGİL'in de belirttiği gibi Ada'da İngiltere'nin egemenliğinin devam ettiğini kabul etmek gerekecektir. Bu durumda da Rum tarafı için daha da istenmeyen bir durum ortaya çıkmış olacaktır¹⁶⁴. Taraflar arasında pazarlık gücünün eşit olmadığı iddiası ise, “eşit olmayan antlaşma” görüşünün içeriği gibi muğlaktır ve gerçekçi değildir. Zira bu görüş kabul edilirse, o takdirde Türk tarafının pazarlık gücünün daha yüksek olduğuna dair verilerin ortaya konması gerekir. Buna ilişkin herhangi bir veri ortada olmadığı gibi, tam aksi yönde bir düşüncenin oluşması çok daha kolaydır. Sayıca daha az ve ekonomik olarak daha az gelişmiş olan Kıbrıs Türk toplumunun; garantörü olan Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki rolü ile ABD ve İngiltere'nin Yunanistan'la olan daha sıkı bağları da göz önüne alınırsa, daha fazla pazarlık gücüne sahip olduğunu ileri sürmek çok da gerçekçi değildir.

2.3.2. İttifak Antlaşması'nın Esaslı İhlâl Sebebiyle Feshi

Ada'da kurulan düzeni, “Enosis” ideali doğrultusunda değiştirmek isteyen Rum tarafı, 1962 yılından itibaren çeşitli saldırılar düzenlemiştir. Türkler'e ait çeşitli camilere, türbelere, vb. yapılara yapılan saldırıların dışında; Türkler'e yönelik bireysel saldırılar da düzenleyen Rumlar, 21 Aralık 1963'te kitlesel saldırılara da başlamışlar ve saldırılarını Ada'nın her yerinde bulunan Türkler'e yöneltmişlerdir¹⁶⁵. 25 Aralık 1963 tarihinde, İttifak Antlaşması ile Ada'ya konuşlanmış olan 650 kişilik Türk askeri birliği, bulunduğu kamptan ayrılarak Türkler'i korumak amacıyla Girne yolu üzerinde mevzilenmiş ve Ada'daki olaylar yatışmadığı için de kendi karargâhına dönmemiştir¹⁶⁶. Bunun üzerine MAKARIOS 31 Mart 1964 tarihli mektubunda, BM Barış Gücü'nün¹⁶⁷ kurulmuş olması sebebiyle, üçlü kuvvet kurulmasını öngören antlaşmanın sona erdiğini iddia etmiş ve Türk birliğinin kendi

¹⁶⁴ TOLUNER, 1977, s. 132; NECATİGİL, 1996, s. 119

¹⁶⁵ BÖLÜKBAŞI, s. 97-99; İSMAİL, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s. 71; YETİK, s. 61

¹⁶⁶ BÖLÜKBAŞI, s. 99; ALTUĞ, s. 53; TOLUNER, s. 132

¹⁶⁷ BM Barış Gücü, 27 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta görevine başlamıştır. Amacı, Ada'da barışı sağlamak olan Barış Gücü; Türkiye'nin 13 Şubat 1964 tarihli başvurusunun neticesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı kararıyla kurulmuştur. Görev süresi üç aydır, Güvenlik Konseyi kararlarıyla bugüne kadar görev süresi uzatılmıştır. Bkz. TUNCER, s. 98-99; SOMUNCUOĞLU, s. 69; FIRAT, 1997, s. 128; MANİSALI, **Avrupa Kışkacında Kıbrıs**, s. 35. Etkin bir askeri varlıktan ziyade üniformalı turistlere benzeyen Barış Gücü, zamanının büyük bölümünü Rum tarafıyla konuşmakla geçirmiştir, Bkz. MANİSALI, **CYPRUS, Yesterday and Today**, s. 46

kampına geri dönmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Türk Hükümeti ise, Ada'daki barış ve güvenliğin henüz sağlanamamış olması sebebiyle, Türk birliğinin geri dönmeyeceğini ve bulunduğu mevzilerden ayrılmayacağını bildirmiştir. Türk Hükümeti'nin bu beyanı karşısında MAKARIOS 4 Nisan 1964'te, İttifak Antlaşması'nın Türkiye ile olan ilişkiler bakımından feshedildiğini beyan etmiş; gerekçe olarak da Türk birliğinin ülke bütünlüğünü tehdit ettiğini, bunun da antlaşmanın açık bir ihlâli olduğunu iddia etmiştir. Türkiye, bu fesih beyanını kabul etmemiş ve Türk birliğine yapılacak bir saldırının, Türkiye'ye yapılmış sayılacağını 7 Nisan 1964 tarihli nota ile Kıbrıs Hükümeti'ne bildirmiştir¹⁶⁸.

Burada öncelikle incelenmesi gereken konu, antlaşmanın esaslı ihlâli kavramıdır. Viyana Sözleşmesi'nin 60. maddesi, bir antlaşmanın ihlâl edilmesi halinde sona erdirilmesini veya yürürlüğünün askıya alınmasını düzenlemektedir. Maddede, iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalardaki esaslı ihlâl ayrı ayrı düzenlenmiştir. Maddeye göre esaslı ihlâl, Viyana Sözleşmesi'nin uygun bulmadığı bir şekilde antlaşmanın inkâr edilmesi veya antlaşmanın konusunun ya da amacının gerçekleştirilmesi için mutlaka gerekli olan bir antlaşma hükmünün ihlâl edilmesidir (m. 60/3-a ve b). Konumuzla ilgili olan çok taraflı antlaşmalarda, antlaşma taraflarından birinin esaslı bir ihlâlde bulunması, diğer taraflara oybirliğiyle antlaşmanın yürürlüğünü kısmen veya tamamen askıya alma hakkını sağlar. Askıya alma dışında yine oybirliğiyle, kusurlu devletle diğer devletler arasındaki ilişkiler bakımından ya da bütün taraflar arasında antlaşmayı sona erdirme hakkı da vardır (m. 60/2-a, i ve ii). İhlâlden özellikle etkilenmiş olan taraf, kendisi ile kusurlu taraf arasında, antlaşmanın yürürlüğünü kısmen veya tamamen askıya alabilir (m. 60/2-b). Maddede, bu kurallara bir istisna getirilmiştir. Buna göre, insani karakterli antlaşmalarda kişilerin korunmasına dair hükümler, özellikle korunan kişilere karşı herhangi bir misillemeyi yasaklayan hükümler, bu maddede belirtilen şekilde sona erdirilemez (m. 60/5). Savaş esirleri ve yaralılara ilişkin Cenevre Sözleşmesi hükümleri, bu duruma örnek olarak gösterilebilir¹⁶⁹.

¹⁶⁸ TOLUNER, 1977, s. 132-133; ALTUĞ, s. 53

¹⁶⁹ SUR, s. 70; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, s. 82

İttifak Antlaşması'nın esaslı bir şekilde ihlâl edildiği iddiasının doğru olması için Türkiye'nin, İttifak Antlaşması'nı inkâr etmiş ya da İttifak Antlaşması'nın mutlaka gerekli olan bir hükmünü ihlâl etmiş olması gerekir. Türkiye'nin İttifak Antlaşması'nı inkâr ettiğine dair bir iddia söz konusu değildir. O halde, İttifak Antlaşması'nın mutlak surette gerekli olan bir hükmünün ihlâl edilip edilmediği incelenmelidir. MAKARIOS'un iddiasına temel teşkil eden olay, yukarıda da belirtildiği üzere Türk birliğinin kendi kampından ayrılarak, Girne yolu üzerinde mevzilenmesi ve kendi kampına geri dönmemesidir. Dolayısıyla, incelenmesi gereken konu, Türk birliğinin bu hareketinin Antlaşma'nın elzem bir hükmünü ihlâl edip etmediğidir.

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında imzalanmış olan ve taraflar arasında kolektif bir işbirliği öngören İttifak Antlaşması; Ada'da barışı devam ettirmeyi ve tarafların ortak savunmaları için işbirliği yapmalarını, Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığına ya da ülke bütünlüğüne yönelik doğrudan veya dolaylı her türlü saldırıya karşı koymayı amaçlamıştır. Türk birliğinin Ada'daki konumu, antlaşmanın konu ve amacı bakımından hayati bir nitelik taşımaz, belki sıradan bir ihlâl olarak nitelendirilebilir ancak bu yer değiştirme, keyfi değildir. Yer değiştirmenin amacı, çatışmalara son vermektir¹⁷⁰. Kaldı ki Ada'da başlayan saldırılarda, EOKA'nın¹⁷¹ ve dolaylı olarak Yunanistan'ın etkisi söz konusudur. Dolayısıyla, bu yer değiştirme ihlâl olarak kabul edilse bile, ihlâlin oluşmasında Rum tarafının katkısı göz ardı edilemez. Ayrıca MAKARIOS'un, antlaşmalar bütününe temelini dinamitlemek isteyen Anayasa değişiklik teklifleri, Ada'daki şiddet hareketlerinin başlamasında başat faktördür. Bu sebeple, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde girişimde bulunan Rumların, ihlâl iddiasında bulunma hakları yoktur¹⁷². Kısacası, Türk birliğinin yer değiştirmesinin, antlaşmanın esaslı ihlâline temel teşkil etmesi mümkün değildir. Tam tersine bu yer değiştirme, saldırıları engellemeye ve İttifak Antlaşması'nın

¹⁷⁰ ÖZERSAY, 2002, s. 289-290

¹⁷¹ EOKA, Kıbrıs'ta Türk halkını yok edip, Ada'yı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür. 2 Temmuz 1952'de MAKARIOS başkanlığında yapılan ilk gizli görüşmelerin ardından, 7 Mart 1953'te bir "İhtilal Konseyi" kurulur. 1954 yılının ilk aylarında başlayan gizli silah sevkiyatının ardından, 1 Nisan 1955'te EOKA, ilk eylemini yapar ve 21 Haziran 1955'ten itibaren de Türkler'e saldırılar başlar. Ada'daki faaliyetlerine 1963 ve 1974 yıllarında da devam eden ve birçok Türk'ün ölümüne yol açan EOKA, Rumlar tarafından, ulusal kurtuluş mücadelesi veren bir örgüt olarak gösterilmek istenmektedir. Bkz. SOMUNCUOĞLU, s. 42-43; İSMAİL, 1998, s. 31

¹⁷² ÖZERSAY, 2002, s. 291-292

amacı olan ülke bütünlüğünü korumaya yönelik olup, İttifak Antlaşması'nın ve antlaşmalar bütünü'nün ruhuyla uyumludur.

Konuya ilişkin başka bir görüş de TOLUNER'e aittir. Buna göre İttifak Antlaşması, Kıbrıs Devleti'ne dıştan yapılan saldırıları engellemek amacıyla yapılmıştır. Garantör üç devlet ile Kıbrıs Devleti arasındaki iç ilişkilerde Garanti Antlaşması'nın ilgili hükümleri geçerli olmalıdır. Her ne kadar Türkiye'nin, hangi hükme dayanarak birliklerin yerini değiştirdiğine dair yeterli bilgi yoksa da, Türkiye'nin öncelikle Garanti Antlaşması hükümlerinin uygulanmasını istediği ve bu talepten sonra birliklerin yerini değiştirdiği bilinmektedir. Bu durumda, Garanti Antlaşması'na dayanarak birliklerin yerinin değiştirildiği kuvvetle muhtemeldir. 1959-1960 Antlaşmaları ile kurulan düzene göre, Garanti Antlaşması'na uygun bir eylem, İttifak Antlaşması'na aykırı olamaz zira antlaşmalarla kurulan sistem, kendi içinde birbirine bağımlıdır. Antlaşmaların birbirinden soyutlanması mümkün değildir. Dolayısıyla, bir eylemin hukuka uygunluğu, sistem içinde bir bütün olarak değerlendirilmeli, ayrı ayrı değerlendirilmemelidir¹⁷³.

Öte yandan İttifak Antlaşması, diğer antlaşmalar gibi, belirli bir süre ile akdedilmemiştir. Bu antlaşmalar, bir ülke ile ilgili daimi bir statü belirleyen antlaşmalardır. Antlaşmalarda taraflara, fesih veya çekilme hakkı tanınmamıştır. Bunun sebebi de kurulmuş olan uluslararası düzenin yıkılmasını önlemektir¹⁷⁴. Kıbrıs Devleti'ni kuran antlaşmalar bütünü ve Kıbrıs Anayasası, Kıbrıs Devleti'nin belli bir statü içinde ve sonsuza dek yaşamasını amaçlamaktadır. Zaten, bir devleti kuran antlaşmanın, süreli olarak yapılması düşünülemez¹⁷⁵. Ayrıca TOLUNER'e göre, sınırların belirlenmesine yönelik bir antlaşmada taraflardan birinin esaslı ihlâli, nasıl ki diğer tarafa antlaşmayı fesih imkânı vermiyorsa; bir ülke ile ilgili daimi statü saptayan bir antlaşma da esaslı ihlâl sebebiyle sona erdirilemez. Eğer esaslı bir ihlâl söz konusu ise o zaman, tarafların anlaşarak yeni bir statü saptaması gerekir¹⁷⁶. Kaldı ki İttifak Antlaşması'nın feshi için gereken yol da izlenmiş değildir. Çok taraflı bir

¹⁷³ TOLUNER, 1977, s. 133; ALTUĞ da TOLUNER'in bu görüşlerine aynen katıldığını belirtmiştir, ALTUĞ, s. 53

¹⁷⁴ TOLUNER, 1977, s. 134; ALTUĞ, s. 53

¹⁷⁵ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 45

¹⁷⁶ TOLUNER, 1977, s. 135; aynı yönde ÖZERSAY, 2002, s. 295-296

antlaşmanın feshi için Viyana Sözleşmesi'nin 60. maddesine göre, diğer tarafların oybirliği ile feshe karar vermesi gerekir. Ortada böyle bir karar da olmadığına göre, bu fesih beyanı hukuka, bu açıdan da uygun değildir.

2.3.3. 1959-1960 Antlaşmaları'nın, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Aykırı Olduğu İddiası

2.3.3.1. 1959-1960 Antlaşmaları'nın, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2/1. Maddesine Aykırılığı İddiası

BM Antlaşması'nın 2. maddesi, BM Örgütü'nün, 1. maddede belirtilen amaçlarına ulaşmak için uyması gereken ilkeleri düzenlemektedir. 2. maddenin 1. fıkrasına göre BM, üyelerinin **egemen eşitliği** ilkesi üzerine kurulmuştur. Kıbrıs Devleti'nin, kendine has yapısı ve işleyiş düzeni neticesinde ortaya çıkmış olan yetkileri kısıtlanmış devlet statüsünün, bahsi geçen ilkeye aykırı düştüğü iddia edilmektedir.

Dilimizde, köken olarak “egemen” kelimesinden türeyen egemenlik kavramı¹⁷⁷; “egemen olma durumu, milletin ve onun tüzel kişiliği olan devletin yetkilerinin hepsi, hükümlerlik”¹⁷⁸, “buyruğunu yürütme hakkı”¹⁷⁹ olarak tanımlanmaktadır. Başkalarına emir ve direktifler vererek sözünü geçirmek ve onlara karşı üstünlük kazanmak¹⁸⁰ olarak da tanımlanan egemenlik, soyut ve ideolojik bir kavram olup devletin **varlık** koşuludur. Devletin, sınırsız ve koşulsuz bağımsızlığa sahip olması ve ülke içinde kendisine rakip başka bir gücün bulunmamasıdır¹⁸¹. Egemenlik devletin temel ölçütü olup, ülke içinde bulunan kamu örgütüne sahip diğer birimlerden (iller, yerel yönetimler, vb.), devleti ayıran bir yetkidir¹⁸². Ayrıca egemenlik, devletin kendi yetkilerini ve temel hukuk kurallarını serbest iradesiyle

¹⁷⁷ Egemenlik kavramı, daha önce “hâkimiyet” kelimesi ile karşılanmaktaydı. Günümüzde, sıklıkla “egemenlik” kelimesi kullanılmaktadır.

¹⁷⁸ Türkçe Sözlük 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, C. 1, s. 434

¹⁷⁹ Renkli, Resimli, Ansiklopedik Büyük Sözlük, Arkın, C. 4, s. 658

¹⁸⁰ Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, “Avrupa Topluluğu Hukuku ve 1982 Anayasası'na Göre Egemenlik”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 51, Mart-Nisan 2004, s. 29

¹⁸¹ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Anayasa Hukuku**, Turhan, Ankara 2004, s. 16-17

¹⁸² PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, s. 148; SUR, s. 107

belirleyebilmesi demektir ve iki cephesi vardır. İlki iç cephesidir ki devletin ülke sınırları içinde bütün diğer sosyal ve siyasal gruplara karşı üstünlüğünü ifade eder. İkincisi ise dış cephesidir. Devletin, hiçbir başka devlete bağımlı olmaması ve diğer devletlerle hukuken eşit olması anlamını taşır¹⁸³. Uluslararası hukuka göre egemenlik ise, devletin hukuki açıdan hiçbir dış veya üstün iktidara tâbi olmadan ve sadece uluslararası hukuk kuralları ya da kendisinin kabul ettiği bağlantılarıyla sınırlanmış, serbestçe karar verme yetkisidir¹⁸⁴. Ülkesi üzerindeki egemenlik yetkisini münhasıran kullanan devlet, bu yetkiyi kullanırken uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülükler dışında hiçbir otoriteye bağlı değildir. Diğer bir deyişle, hiçbir organik gücün bağımlılığı altında değildir¹⁸⁵.

BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 1. fıkrasında yer alan **“egemen eşitlik”** ilkesi, her devletin egemen olmasının doğal sonucudur. Uluslararası hukuka göre kural olarak, her devletin aynı hukuki statüye sahip olduğunu belirten bu ilkeye göre; istisnalar hariç olmak üzere, bütün devletler uluslararası hukukta aynı haklardan faydalanırlar ve aynı genel yükümlülükler altına girerler. Bu ilke, devletler arasındaki hukuki eşitliği karşılar. Devletlerin arasındaki fiili farklılıkları kaldırma etkisi yoktur¹⁸⁶.

Kıbrıs Rum tarafına göre, antlaşmalar yoluyla oluşturulan düzen, bahsi geçen **“egemen eşitlik”** ilkesine ters düşmektedir. Kıbrıs Anayasası'nın değiştirilemez hükümleri ve herhangi başka bir devletle kısmen veya tamamen, ekonomik veya siyasi birliğe girmeme yükümlülüğü, bu ilkeyle bağdaşmamaktadır. Bu hükümler, devletin egemenlik yetkisini sınırlamakta ve serbest iradesiyle karar alma şansını ortadan kaldırmaktadır.

Bir ortaklık devleti olan Kıbrıs Cumhuriyeti, her iki tarafın da egemenliklerinin sınırlanmasını kabul ettikleri bir devlettir. İngiltere tarafından Ada halkına devredilen egemenlik yetkisi, iki farklı topluma verilmiş müşterek bir

¹⁸³ Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, Beta, İstanbul 2005, s. 119-120

¹⁸⁴ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap**, Turhan, Ankara 2005, s. 20

¹⁸⁵ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap**, s. 20

¹⁸⁶ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, s. 150

yetkidir. Egemenliğin sınırlanmasıyla amaçlanan, oluşturulan müşterek egemenliğin üstünlüğünü ve sürekliliğini sağlamaktır¹⁸⁷. Bu anlayış, çağdaş uluslararası hukuka da uygundur. Çağdaş uluslararası hukuk, egemenliğin bölünebileceğini kabul etmektedir. Bir devlet, iç egemenliğe sahip olabilir ancak dış egemenlik için aynı şey söz konusu olmayabilir¹⁸⁸. Nitekim Kıbrıs Devleti'nden önce kurulan Avusturya da aynı mantıkla kurulmuştur. 15 Mayıs 1955 tarihli Avusturya Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmanın 4. maddesi, Avusturya'nın Almanya ile siyasi ve ekonomik bir birlik kuramayacağını düzenlemektedir. Bu antlaşma, BM Antlaşması ile bağdaşmaz bulunmamış ve Avusturya, BM'ye üye olabilmıştır¹⁸⁹. Kaldı ki Kıbrıs Devleti'nin; anayasasının temel maddelerini değiştirememesi, herhangi bir başka devletle birleşmesinin engellenmesi, onu diğer egemen devletlerden ayırmaktaysa da bu durum, diğer devletlerin Kıbrıs'ı tanımasına ve Kıbrıs'la ilişki kurmasına engel değildir¹⁹⁰.

Kıbrıs Devleti'nin özel bir uluslararası statüye sahip olduğu, egemenliğinin kısıtlanmış olduğu açıktır. Bu özel statünün, Kıbrıs halkının kendi iradesi ile değiştirilmesi mümkün değildir. Bu durum, BM üyesi devletler tarafından bilindiği halde, Kıbrıs'ın BM'ye üyeliği¹⁹¹ sırasında herhangi bir itiraz ileri sürülmemiştir¹⁹². Hatta üyelik görüşmeleri esnasında, Kıbrıs'ın BM'ye üyeliğinin; BM Antlaşması'nın¹⁹³ 1/2, 2/4 ve 103. maddelerine aykırı olmadığı ve üyelik için aranan ve BM Antlaşması'nın 4. maddesinde belirtilen; barışsever olmak, antlaşmadaki yükümlülükleri kabul ve yerine getirmeye istekli olmak ile bunları yerine getirebilecek yetenekte olmak şartlarını taşıdığı tespit edilmiştir¹⁹⁴.

Öte yandan Kıbrıs'ın BM'ye üye olarak kabul edilmesi işlemi, diğer hukuk kaynaklarından doğan egemenlik sınırlamalarını ortadan kaldıracı bir etkiye sahip değildir. Zira BM'nin, ne üyeliğe kabul işlemi ile ne de herhangi başka bir biçimde,

¹⁸⁷ SOYSAL, s. 300

¹⁸⁸ ARSAVA, 1996, s. 46

¹⁸⁹ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 49

¹⁹⁰ NECATİGİL, 1996, s. 120

¹⁹¹ Kıbrıs Devleti, 21 Eylül 1960 tarihinde BM'ye üye olmuştur. AVEROFF-TOSSIZZA, s. 386; AYDOĞDU, s. 41

¹⁹² TOLUNER, 1977, s. 194; SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 50; NECATİGİL, 1996, s. 120-121

¹⁹³ Antlaşma'nın tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 86-105

¹⁹⁴ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 50

uluslararası hukuku ve uluslararası hukukun öngördüğü hukuki statükoyu değiştirme yetkisi yoktur¹⁹⁵. Çağdaş uluslararası hukuk, uluslararası hukuktan bağımsız olmayı değil, diğer devletlerin iradesinden bağımsız olmayı, bağımsızlık ölçütü olarak kabul etmektedir. Antlaşmalar düzeni ile getirilen egemenlik sınırlaması, uluslararası barışın tesisi ve Kıbrıs'ı siyasi gerilimlerden uzak tutma amacıyla kabul edilmiştir¹⁹⁶. Dolayısıyla, getirilen egemenlik sınırlaması; sıradan veya ulusal bir kısıtlama değil, uluslararası hukukun ve uluslararası dengenin ortaya çıkardığı bir çözüm yolu, hatta mecbur kıldığı bir ara formüldür.

Kıbrıs Devleti'nin özel yapısı, bir toplumun diğeri üzerinde üstünlük sağlarnasını ve tahakküm kurmasını engellemeye yöneliktir. Antlaşmalar bütünüün ortaya çıkardığı bu yapının, her iki toplumun da kendi hükümetlerini kurmasına ve böylece kendi içişlerini, kendi iradeleri doğrultusunda düzenlemesine imkân tanıdığı da unutulmamalıdır¹⁹⁷. Yani Kıbrıs Devleti, egemenlik haklarından tam olarak yoksun değildir. Kıbrıs Devleti'nin üyeliğe kabul edilmesi sırasında, bu özel statüyü bildikleri halde itiraz ileri sürmemiş olan üye devletler, Kıbrıs Devleti'nin BM açısından “**devlet**” niteliğini kabul etmişler ve bu özel statünün BM Antlaşması'na uygunluğunu tartışmak hakkını kaybetmişlerdir¹⁹⁸. Bu sebeple, Kıbrıs Devleti'ni kuran antlaşmaların BM Antlaşması'nın 2/1. maddesinde sayılan ilkelerden olan, “**egemen eşitlik**” ilkesine aykırı olduğu iddiası kabul edilebilir değildir.

2.3.3.2. 1959-1960 Antlaşmaları'nın Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2/4. Maddesine Aykırılığı İddiası

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar tarafından ileri sürülen bu iddia, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde yer alan ve garantör üç devlete tanınmış olan “**harekete geçme hakkı**” ile ilgilidir. Kıbrıslı Rum temsilcilerin, zaman zaman BM Güvenlik Konseyi önünde gündeme getirdikleri bu iddia ilk kez, Şubat-Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi toplantılarında ileri sürülmüştür¹⁹⁹. Buna göre, 4. maddede

¹⁹⁵ TOLUNER, 1977, s. 195

¹⁹⁶ ARSAVA, 1996, s. 47

¹⁹⁷ SOYSAL, s. 301

¹⁹⁸ TOLUNER, 1977, s. 195

¹⁹⁹ TOLUNER, 1977, s. 137 (23 numaralı dipnot); ÖZERSAY, 2002, s. 297

yer alan harekete geçme hakkı, barışçıl araçlarla sınırlı olup kuvvet kullanma hakkını kapsamaz zira bu durum aynı zamanda, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil eder²⁰⁰.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma deyiminden anlaşılan, en geniş anlamıyla savaş da dâhil olmak üzere, çeşitli silahlı zorlama yollarıdır²⁰¹. Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, kuvvet kullanma terimi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma terimi, savaş gibi geniş çaplı kuvvet kullanma yolunu kapsadığı gibi; abluka, bombardıman gibi sınırlı karşılık verme yollarını da kapsar²⁰². Kuvvet kullanımının hukuki bir düzene ve temele bağlanması, BM Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Antlaşma'nın 2. maddesi ile kuvvet kullanımı yasaklanmış ve VII. Bölüm'deki²⁰³ hükümler aracılığıyla BM Örgütü, gerekli görülen durumlarda uluslararası toplum adına kuvvet kullanma yetkisini kendisinde toplayarak, bu yetkiyi merkezileştirmiştir²⁰⁴. Merkezileşmiş bu yetkiyi kullanacak olan merkezi otorite ise, BM Güvenlik Konseyi'dir²⁰⁵. BM'ye üye devletler, kuvvet kullanmaya ilişkin yetkilerinden, BM Güvenlik Konseyi lehine vazgeçmişlerdir²⁰⁶. BM Antlaşması'ndan önce, bir uluslararası örgüte, kuvvet kullanma konusunda yetki verilmesi düşünülmemiş olup; Antlaşma ile birlikte BM'ye, gerekli gördüğü hallerde, bir yaptırım aracı olarak kuvvete başvurma hakkı sağlanmıştır²⁰⁷.

Antlaşma'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan kuvvet kullanma konusundaki genel yasaklamalar; Antlaşma hükümleri içinde, kuvvet kullanma konusundaki en önemli hükümleri oluşturmaktadır²⁰⁸. Kuvvet kullanma yasağını düzenleyen BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası şu şekildedir:

²⁰⁰ TOLUNER, 1977, s. 136-137; ÖZERSAY, 2002, s. 297

²⁰¹ Enver BOZKURT, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel, Ankara 2003, s. 6

²⁰² Funda KESKİN, "BM ve Kuvvet Kullanma", **Avrasya Dosyası, BM Özel**, İlkbahar 2002, C. 8, S. 1, s. 150

²⁰³ VII. Bölüm'ün başlığı şöyledir: "**BARIŞIN TEHDİDİ, BOZULMASI ve SALDIRMA FİİLİ HALİNDE YAPILACAK HAREKET**"

²⁰⁴ Enver BOZKURT, s. 6; TOLUNER, 1977, s. 140

²⁰⁵ ÖZERSAY, 2002, s. 349

²⁰⁶ GÜNDÜZ, s. 47

²⁰⁷ KESKİN, s. 150

²⁰⁸ Enver BOZKURT, s. 18

“ 4. Teşkilâtın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir suretle tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”

Bu fıkraya göre, BM'ye üye devletler; uluslararası ilişkilerde, diğer devletlerin ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını tehlikeye sokacak şekilde, kuvvet kullanmaktan kaçınmakla yükümlü tutulmuştur²⁰⁹. Ayrıca üye devletler, BM'nin amaçlarına aykırı veya BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde, kuvvet kullanmamakla veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamakla da yükümlüdürler²¹⁰. Getirilen yasaklamanın çerçevesi, kuvvet kullanmak veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak şeklindedir²¹¹ ve yalnızca savaş değil, savaşa varmayan misilleme ve müdahale gibi zor kullanma eylemleri de yasak kapsamına dâhildir²¹². 2/4. madde ile getirilen, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidine ilişkin yasaklama ise, şu konular için geçerlidir: Bir devletin ülke bütünlüğüne karşı, bir devletin siyasi bağımsızlığına karşı, BM'nin amaçlarına karşı²¹³. Getirilen yasak ve yasağın dâhil olduğu konular, yalnızca BM üyesi devletler için veya onlara karşı değil, aynı zamanda diğer bütün devletler için de geçerlidir²¹⁴.

BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde, kuvvet kullanmak veya kuvvet kullanma tehdidi yasaklanmıştır ancak yasağın, silahlı kuvvet kullanılmasıyla sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı belirtilmemiştir. Antlaşma ile yasaklanan kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdidinin, silahlı kuvvet kullanılması olduğuna dair herhangi bir şüphe yoktur. Siyasi veya ekonomik baskının bu kapsama girip girmediği konusunda, doktrinde ağırlıklı olarak siyasi veya ekonomik nitelikli baskının, madde kapsamına girmediği kanaati hâkimdir²¹⁵. Silahlı kuvvet

²⁰⁹ ÜNAL, s. 314

²¹⁰ GÜNDÜZ, s. 47; KESKİN, s. 151

²¹¹ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, Turhan, Ankara 2000, s. 114; Ahmet Hamdi TOPAL, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta, İstanbul 2005, s. 92; TOLUNER, 1977, s. 143; GÜNDÜZ, s. 47; KESKİN, s. 153

²¹² TOLUNER, 1977, s. 143

²¹³ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, s. 113; ÜNAL, s. 314

²¹⁴ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, s. 113. Nitekim BM Antlaşması'nın 2/6. maddesi, şu şekildedir: “ Teşkilat, **Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğinin muhafazasının icap ettirdiği ölçüde, işbu esaslara uygun olarak hareket etmesini sağlar.**”

²¹⁵ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, s. 113-114; GÜNDÜZ, s. 48; ÖZERSAY, 2002, s. 350; KESKİN, s. 153; TOPAL, s. 87-88

kullanılması, bir devlete ait olan düzenli askeri birliklerce yapılması örneğinde olduğu üzere doğrudan olabileceği gibi; bir devletin desteklemesi veya yardım etmesi, askeri malzeme temin etmesi, üs sağlaması örneklerinde olduğu gibi dolaylı yollardan da olabilir. Dolaylı yollardan gerçekleştirilen kuvvet kullanımını da 2/4. maddeye aykırılık teşkil eder²¹⁶. Öte yandan BM Genel Kurulu'nun 1970 tarihli ve 2625 sayılı, Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildirisi'ne²¹⁷ göre bir devletin, başka bir devletin ülkesine yönelik olarak paralı askerler ve silahlı çeteler gibi düzen-dışı örgütlenme kurması; bir başka devlet ülkesinde iç savaş²¹⁸ veya terörist hareketleri örgütlemesi, tahrik etmesi, onlara yardım etmesi, bu eylemlere yönelik organize faaliyetlerde bulunması da 2/4. maddedeki yasak kapsamına girer. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı'nın, 27.06.1986 tarihli Nikaragua/ABD davası kararının 3. ve 4. paragraflarında²¹⁹ da belirtildiği üzere; ABD'nin 1983-1984 yıllarında Nikaragua'ya, düzen-dışı birlikler aracılığıyla saldırılar düzenlemesi ve Nikaragua'da bulunan kontra güçleri eğitmesi, silahlandırması, finanse etmesi ve desteklemesi, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesine aykırıdır.

BM Antlaşması'nın 2/4. maddesi ile getirilen diğer bir yasaklama da kuvvet kullanma tehdididir. Bir eylemin ya da açıklamanın, kuvvet kullanma tehdidi sayılabilmesi için, her an gerçekleşebilecek bir kuvvet kullanma ihtimali olmalıdır. Uyarı ile tehdidi ayıran unsur; tehdidin, her an gerçekleşebilme ihtimali taşımasıdır. Bu tehdit, sözle veya eylemle gerçekleştirilebilir. 1990 yılındaki 1. Körfez Savaşı öncesinde, Kuveyt'le yapılan görüşmeler sırasında; Irak'ın Kuveyt sınırına yüz bin asker yığması, kuvvet kullanma tehdidine örnek olarak gösterilebilir²²⁰. Uygulamada, bir eylemin kuvvet kullanma tehdidi oluşturup oluşturmadığının değerlendirilmesi; BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyi tarafından

²¹⁶ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, s. 114; GÜNDÜZ, s. 48; KESKİN, s.155

²¹⁷ Bildiri'nin tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 109-115

²¹⁸ Burada bahsi geçen iç savaş; bir devletin, başka bir devlet toprakları üzerinde iç savaş çıkarması veya çıkarttırması anlamındaki bir faaliyettir ve dolaylı yollardan kuvvet kullanımına örnek teşkil eder. Öte yandan, bir ülkede yaşanan ve herhangi bir dış müdahale olmadan gerçekleşen iç çatışmalar, 2/4. maddedeki yasak kapsamına girmez zira 2/4. madde, sadece devletlerin uluslararası ilişkilerinde, kuvvet kullanımını veya kuvvet kullanma tehdidini yasaklamaktadır. Bkz. KESKİN, s. 155

²¹⁹ Karar için bkz. GÜNDÜZ, s. 69

²²⁰ KESKİN, s. 154

“barışın tehdidi” şeklinde nitelendirilerek veya herhangi bir uluslararası yargı ya da hakemlik organı tarafından ele alınan somut olayda, ilgili organ tarafından belirlenerek gerçekleştirilmektedir²²¹. Kuvvet kullanma tehdidi, genellikle kuvvet kullanma ile sonuçlandığından; uygulamada dikkatler daha çok, daha ciddi bir ihlâl olan kuvvet kullanma üzerine yoğunlaşmaktadır²²².

Geçersizlik iddialarına konu olan Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin metni, şu şekildedir:

“Madde IV

Bu Antlaşma hükümlerinin ihlâli durumunda, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirleriyle istişare etmek yükümlünü yüklenirler.

Ortaklaşa veya anlaşmayla harekete geçmek mümkün olmuyorsa, garanti eden devletten her birisi, bu Antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak münhasır amacıyla harekete geçmek hakkını saklı tutarlar.”

Yukarıda da bahsedildiği üzere, harekete geçme hakkı, kademeli olarak garantör devletlere tanınmıştır. Bu hakkın kullanılmasının ön şartı, Garanti Antlaşması'nın ihlâl edilmiş olmasıdır. İhlâl gerçekleşmişse, Antlaşma hükümlerine uyulmasını sağlamak amacıyla, alınması gereken tedbirler konusunda garantör devletlerin istişare etme yükümlülüğü vardır. Bu aşamaya kadar dikkat çeken husus, ihlâlin eyleminin belirlenmesinde, bir karar alma sürecinin ve karar alma merciinin belirtilmemiş olmasıdır. İhlâlin gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğini tespit edecek herhangi bir üst makam veya organ yoktur. Bu durumun tespiti, maddenin ruhundan anlaşıldığı kadarıyla, ikinci aşama olan istişare etme safhasında yapılacaktır. İstişare etme yükümlülüğünün getirilmiş olması, ihlâlin tespitinin, tarafların insiyatifine bırakıldığını göstermektedir. Tarafların, istişare etmeden, herhangi bir şekilde harekete geçmesi söz konusu olamaz. Dolayısıyla, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine göre; harekete geçme hakkını kısıtlayan unsur, tarafların istişare etme yükümlülüğüdür. İstişare etme yükümlülüğü yerine getirildikten sonra, garantör devletler, ayrı ayrı veya birlikte harekete geçme hakkını kullanabilirler. Maddeye göre harekete geçme hakkı; garantör devletler tarafından, ortaklaşa yerine getirilmesi gereken bir hak değildir. Her garantör devlet, bu hakkı tek başına kullanabilir.

²²¹ PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, s. 115-116

²²² KESKİN, s. 154

BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağı, devletlerin “keyfi” müdahalesini yasaklamaktadır. Maddede, BM'ye üye bir devletin egemenliğine ve bağımsızlığına karşı, uluslararası hukukun izin vermediği haksız bir girişim yapılmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Garanti Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak amacı ile harekete geçme hakkını tanımıştır. Öngörülmüş olan harekete geçme hakkı, kurulmuş olan düzenin yeniden tesisine yöneliktir, Kıbrıs Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehlikeye atan bir durum değildir²²³. Garanti Antlaşması'nın 4. maddesindeki harekete geçme hakkı, Türk toplumunun temel haklarının etkinliğini sağlamayı öngörmüştür. Antlaşmanın bütünü içinde ve Antlaşma'nın konusu ve amacı ışığı altında yorum yapıldığı takdirde, harekete geçme hakkı, kuvvet kullanma da dâhil olmak üzere, Antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak için her türlü tedbiri almayı kapsar²²⁴. Garantör devletlerin harekete geçme hakkı, Garanti Antlaşması'na dayandığı için, uluslararası hukuka ve BM Sözleşmesi'ne uygundur²²⁵. Bu bağlamda, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesi ile Garanti Antlaşması'ndaki harekete geçme hakkı arasında, çelişki değil, paralellik vardır²²⁶. Ayrıca, 4. madde ile getirilen düzenin uygulanması için Kıbrıs Devleti'nin rızasına ihtiyaç yoktur. Bu sebeple harekete geçme hakkı, zorlayıcı nitelikteki eylem ve işlemlere karşılık gelmektedir²²⁷. Nitekim bu durumu destekleyen bir unsur da İttifak Antlaşması ile Ada'ya konuşlandırılmış olan askeri birlikler ve Ada'da bulunan İngiliz askeri üsleridir. Bu birliklerin ve İngiliz üssünün Ada'da bulunma amacı gayet açıktır. İttifak Antlaşması, Kıbrıs Anayasası'nın temel hükümlerinden olduğuna ve Garanti Antlaşması da bu hükümlerden oluşan anayasal düzeni garanti ettiğine göre, 4. maddedeki harekete geçme hakkı, garantör devletlere kuvvet kullanma hakkını vermektedir²²⁸.

Antlaşma ile getirilmiş olan harekete geçme hakkı, üçüncü ülkeler lehine getirilmiş bir hak değildir. Garantör devletler tarafından saklı tutulmuş olan bu hak,

²²³ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 51; ARSAVA, 1996, s. 46; NECATİGİL, 1982, s. 73-74

²²⁴ TOLUNER, 1977, s. 138-139; Christian HEINZE, **The Present Stage of the Cyprus Conflict, With Special Reference to the Principle of Self-Determination**, Cyprus: A Few Facts and the Rule of Law (Ed. Ahmet C. GAZİOĞLU), CYREP, Ankara 2001, s. 51

²²⁵ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 51

²²⁶ ARSAVA, 1996, s. 46

²²⁷ TOLUNER, 1977, s. 138

²²⁸ ÖZERSAY, 2002, s. 305-306

antlaşmalar bütünü çerçevesinde bağımsız olmayı kabul etmiş olan Kıbrıs Devleti'nin; bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak üzere düzenlenmiştir. Harekete geçme hakkı, hâlihazırda bağımsız bir devlet olan Kıbrıs Devleti tarafından, garantör devletlere tanınmış bir hak değildir. Kıbrıs Devleti, içinde garantör devletlere tanınmış olan harekete geçme hakkını da barındıran, uluslararası antlaşmalar sonucunda ortaya çıkmış bir devlettir²²⁹. Bu hak, Kıbrıs Devleti tarafından **“yaratılan”** bir hak olmayıp, garantör devletler tarafından **“saklı tutulmuş”** bir haktır. Garantör devletler, **“antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak”** amacıyla harekete geçme hakkını kullanırken, bizzat kendilerine ait olan ve saklı tuttıkları bir hakkı kullanmaktadırlar. Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde öngörülen harekete geçme hakkı, hukuki statükoyu korumak amacıyla saklı tutulmuştur. Garantör devletlere ait meşru bir hak olan harekete geçme hakkı, ayrıca saklı tutulmayı veya tanınmayı gerektiren bir hak değildir²³⁰. Bu sebeple, Garanti Antlaşması'na göre, harekete geçme hakkı kullanılmadan önce, ikinci kez bir rıza aranmasına gerek yoktur. Aksi takdirde Garanti Antlaşması'nın, kendisinden beklenen işlevi yerine getirmesi beklenemez. Zira Antlaşma'da öngörülen temel amaç, iki toplumdun birinin, diğerine zarar vermesini engellemek ve Ada'da kurulmuş olan düzenin bozulmasını önleyerek, devamını sağlamaktır. Harekete geçme hakkı kullanılmadan önce yeni bir rıza alınması, hukuka aykırı faaliyette bulunan toplumun işini kolaylaştırıcı bir etki yaratır²³¹.

Üzerinde durulması gereken bir husus da BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinin yorumunda, BM Antlaşması'nın 1. maddesinin ilk fıkrasının da dikkate alınması gerektiğidir. Zira bu fıkraya göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için, barışı tehdit eden durumlara ve her türlü saldırıya karşı, ortak tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır. BM'nin amaçlarının sıralandığı 1. maddenin, bu fıkrası da dikkate alındığında; 2/4. maddedeki kuvvet kullanma yasağının, antlaşmalardan doğan kuvvet kullanma hakkını ortadan kaldırması söz konusu olamaz²³².

²²⁹ NECATİGİL, 1982, s. 83

²³⁰ TOLUNER, 1977, s. 179-80

²³¹ ÖZERSAY, 2002, s. 368

²³² SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 52

Sonuç olarak, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde yer alan harekete geçme hakkının, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde yer alan kuvvet kullanma yasağı çerçevesine girmediği; harekete geçme hakkının, Kıbrıs Devleti'ni kuran antlaşmalar bütünü içinde yer almış olması sebebiyle, Kıbrıs Devleti'nin rızasına dayandığı; Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını zedelediği ve bu hakkın, BM Antlaşması'nın amaçlarına aykırı olmadığı görülmektedir²³³.

2.3.3.4. Emredici Hukuk Kurallarına (Jus Cogens) Aykırılık

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar tarafından ileri sürülen bu iddia, yine, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde yer alan ve garantör üç devlete tanınmış olan **“harekete geçme hakkı”** ile ilgilidir. Kıbrıslı Rum temsilcilerin, zaman zaman BM Güvenlik Konseyi önünde gündeme getirdikleri bu iddia da ilk kez, Şubat-Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi toplantılarında ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, bahsi geçen harekete geçme hakkını, kuvvet kullanabilmeye imkân tanır bir şekilde yorumlamak ve bu şekilde kabul etmek; uluslararası emredici hukuk kurallarına (jus cogens) aykırı antlaşma hükümlerinin batıl olacağını düzenleyen Viyana Sözleşmesi'nin 53. maddesinin ihlâli anlamına gelmektedir²³⁴.

Bir hukuk düzeni içinde, tarafların irade serbestliğinin sınırlandırılabilmesi; hukuk kişilerinin, tersini kararlaştıramayacağı üst düzey hukuk kurallarının varlığına bağlıdır. Üst düzey kurallara sahip olan hukuk düzenleri, hukuk kişilerinin aralarında yapacağı antlaşmaların, bu kurallara aykırı olamayacağını ve bu kurallara aykırı antlaşmaların, meşru sayılmayacağını kabul etmektedir²³⁵. Bu üst düzey kurallar, emredici hukuk kurallarıdır. Emredici hukuk kuralları, aksi sözleşmeyle kararlaştırılmayan hukuk kurallarıdır²³⁶. İç hukuktan farklı bir sistematığe sahip olan uluslararası hukuk düzeninde, emredici hukuk kurallarının (jus cogens) varlığı, tartışma konusu olsa da Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, bu nitelikteki kuralların bulunduğunu açıkça kabul etmektedir²³⁷. Jus cogens kavramının içeriği

²³³ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 52

²³⁴ TOLUNER, 1977, s. 136-137; ÖZERSAY, 2002, s. 297

²³⁵ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, s. 171

²³⁶ GÜNDÜZ, s. 35

²³⁷ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, s. 172; SUR, s. 45

değişken olup, sürekli gelişme halindedir²³⁸. Hangi kuralların jus cogens kabul edileceği, her dönemin uluslararası hukuk sisteminin yapısına ve amacına bağlıdır²³⁹. Viyana Sözleşmesi'nin 53. maddesi, emredici hukuk kurallarından bahsetmektedir. Madde metni şöyledir:

“Madde 53 Bir Milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmalar

Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışyorsa, bătıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.”

Bu maddeye göre emredici hukuk kuralları, hiçbir surette kendisinden sapılmasına izin verilmeyen ve sadece, daha sonraki aynı nitelikte bir uluslararası hukuk kuralı ile değişebilecek olan, kabul edilmiş ve tanınmış hukuk kurallarıdır²⁴⁰. Bu hükme göre, iki şartın gerçekleşmesi gerekir. İlki, bir kuralın jus cogens sayılabilmesi için, bir bütün olarak uluslararası toplumun tamamı tarafından benimsenmiş olmasıdır. İkincisi ise, bir bütün olarak uluslararası toplum tarafından, bu nitelikte olduğu kabul edilen bir kurala aykırı hiçbir kuralın konulmaması ve bu kuralı kabul ederken ve tanıırken, hiçbir şekilde ondan sapılmayacağını kabul edilmiş olmasıdır²⁴¹. Görüldüğü üzere, sadece kurala rıza göstermek yeterli değildir, aynı zamanda bu kuralın, emredici bir kural olduğuna da rıza gösterilmesi gerekir²⁴².

Teorik olarak ortaya bu şekilde konulmuş olan emredici hukuk kurallarının, uygulamadaki durumu tartışmalıdır ve hangi kuralların jus cogens sayıldığına dair, herhangi bir antlaşma yoktur. Bu kuralların kapsamı, tam olarak belgelenememektedir. Jus cogens olarak sayılabilecek kurallara örnek olarak; köle ticaretini, deniz haydutluğunu, soykırımını, hukuka aykırı kuvvet kullanımını ve işkenceyi yasaklayan kurallar gösterilmektedir²⁴³. Uluslararası mahkeme kararları

²³⁸ SUR, s. 46

²³⁹ ÜNAL, s. 49

²⁴⁰ TOLUNER, 1977, s. 187

²⁴¹ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, s. 172; TOLUNER, 1977, s. 188; GÜNDÜZ, s. 36

²⁴² TOLUNER, 1977, s. 188

²⁴³ PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, s.172; ASLAN, s. 36; SUR, s. 45; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, s. 77

arasında da emredici hukuk kurallarının açıkça belirtildiği bir karar, henüz yoktur ve bu konudaki arayışlar devam etmektedir²⁴⁴. Uluslararası hukukta, emredici hukuk kuralları kavramının içeriği, açık ve kesin bir şekilde saptanamamıştır ancak üzerinde uzlaşılabilmiş husus, emredici hukuk kurallarının uluslararası hukukta var olduğudur²⁴⁵. Bu sebeple, emredici hukuk kuralları, devletlerin antlaşma yapma özgürlüğünün sınırlarını oluşturmaktadır ve antlaşmalar yapılırken, uluslararası hukukun emredici hukuk kuralları göz ardı edilemez. Bu kurallara aykırı olarak yapılan antlaşmalar, geçerli değildir²⁴⁶. Dolayısıyla, her ne kadar içeriğinde bir mutabakata varılamamış da olsa, emredici hukuk kurallarının varlığı konusunda herhangi bir tartışma yoktur ve hukuk kişileri, uluslararası hukuk âleminde ortaya çıkacak olan tasarruflarında, emredici hukuk kurallarını dikkate almak zorundadırlar.

Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde belirtilen harekete geçme hakkı, yukarıda da ayrıntılı bir şekilde açıklandığı üzere; belirli şartlar dâhilinde, üç garantör devlete tanınmış ve Kıbrıs Devleti'ni oluşturan antlaşmaların öngördüğü, uluslararasılaştırılmış devletin anayasasının temel hükümlerinden biridir. Kıbrıs Devleti, Ada'da yaşayan iki toplumun rızasının, uluslararası yükümlülükle pekiştirilmesi sonucu ortaya çıkmış bir devlettir. Ortaya çıkan kendine özgü düzen, ancak iki toplumun ortak rızasıyla değiştirilebilir. Bu sebeple, Garanti Antlaşması ile getirilmiş olan harekete geçme hakkı, iki toplumun rızasına dayanmaktadır ve bir toplumun, diğeri üzerinde baskı yapmasına, kendi amaçlarını diğere dayatmasına engel teşkil etmektedir. Üstelik sağlanmış olan bu denge, sadece bir iç hukuk düzenlemesi değildir. Uluslararasılaştırılmış bir sisteme dayanan bu denge, yalnızca garantör devletlerin değil, bütün uluslararası toplumun benimsemiş olduğu bir denge düzenidir²⁴⁷. BM Antlaşması ile de yasaklanmış olan kuvvet kullanma hakkı, iki devlet arasında yapılmış olan ve üçüncü bir devletin ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını hedef alan bir yasaktır. Bizzat bir ülke devletinin taraf olduğu, rıza gösterdiği ve antlaşmaya dayalı olan harekete geçme hakkı; BM Antlaşması'nda, bir devletin egemenliğini sınırlandırma yetkisini ortadan kaldıran bir hüküm olmaması

²⁴⁴ PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, s. 172-173; GÜNDÜZ, s. 36

²⁴⁵ PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, s. 173; ÖZERSAY, 2002, s. 347

²⁴⁶ SARICA/TEZİÇ/ESKİYURT, s. 50

²⁴⁷ ÖZERSAY, 2002, s. 366-368

ve böyle bir durumun, uluslararası hukukun varlığına ve amacına ters düşmesi sebebiyle, yasak kapsamına girmez²⁴⁸. Uluslararası hukukta, devletin kendisinin taraf olduğu ve müdahale etme hakkını yasaklayan herhangi bir emredici hukuk kuralı yoktur. Böyle bir durumda imzacı devlet, kendine ait egemenlik yetkisi üzerinde, kendi iradesiyle kısıtlamaya gitmektedir²⁴⁹. Bu çerçevede, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik yetkisi, devleti kuran antlaşmalar sebebiyle kısıtlanmıştır. Nitekim, Ada'da bulunan İngiltere egemenliğindeki üsler de bu kısıtlamanın diğer bir örneğidir²⁵⁰. Dolayısıyla, tarafların iradesi sonucu ortaya çıkmış olan ve kendine has özellikler barındıran bu düzen içinde, egemenlik haklarına yapılan kısıtlamalar sonucu ortaya çıkmış ve kabul edilmiş olan harekete geçme hakkının; uluslararası hukukta varlığı kabul edilmiş olan emredici hukuk kurallarına aykırı olduğunu iddia etmek, mümkün görünmemektedir. Kaldı ki tanınmış olan harekete geçme hakkı, gelişigüzel bir şekilde tanınmamış olup, Antlaşmalar ile kurulmuş olan düzenin bozulması halinde, yeniden bu düzeni kurmak amacıyla hüküm altına alınmıştır ve kademeli olarak yerine getirilmesi gereken bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar gerçekleşmeden, harekete geçme hakkını kullanmak mümkün değildir. Ayrıca şu nokta da gözden uzak tutulmamalıdır ki, harekete geçme hakkı ile korunmak istenen yapı, Kıbrıs Devleti Anayasası'nda yazılı hale getirilmiş olan bir yapıdır. Bu yapı ile korunmak istenen, Ada toprakları üzerindeki en üstün yazılı hukuk normları, diğer bir deyişle **Ada'nın emredici hukuk kurallarıdır**. Ada'nın emredici hukuk kuralları, tarafların ortak iradesiyle oluşturulmuş ve uluslararası hukuk âleminde herhangi bir itiraz ile karşılaşmadan, hüküm ve sonuç doğurma yeteneğine kavuşmuştur. Bu durumda, Ada'daki emredici hukuk kurallarının, uluslararası emredici hukuk kuralları ile bağdaşmaz olduğunu ileri sürmek, hukuk mantığına aykırı düşmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'ni kuran 1959-1960 antlaşmalarına yönelik olarak ileri sürülen hukuki geçersizlik iddiaları, hukuki dayanaktan yoksundur. Kendine has bir yapısı olan

²⁴⁸ TOLUNER, 1977, s. 189

²⁴⁹ NECATİGİL, 1996, s. 118

²⁵⁰ Yusuf AKSAR, "The European Court of Human Rights and the Cyprus Problem", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2001, C. 50, S. 3, s. 158

Kıbrıs Cumhuriyeti, söz konusu antlaşmalarla kurulmuş ve devletin anayasası da antlaşmalara uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca bu antlaşmalar, Anayasa'ya dâhil edilerek, doğrudan doğruya bir iç hukuk normu haline de getirilmiştir. Gerek antlaşmalar öncesindeki müzakere sürecinde, gerekse antlaşmaların imzalanması sırasında, antlaşmalara yönelik olarak ileri sürülen hukuki geçersizlik iddialarına dayanak teşkil eden hukuk normlarına ilişkin herhangi bir tartışma yaşanmamıştır. Konunun bütün tarafları, antlaşmalar yoluyla kurulan hukuki düzeni onaylamışlar ve bu düzene ilişkin bir çekince ileri sürmemişler, böyle bir talepte bulunmamışlardır. İleri sürülen iddialar da hukuki bir mahiyet taşımadığına göre, bu iddiaların ortaya atılmasındaki gaye, hukuki sakatlıkları ortadan kaldırmak olamaz. Rum ve Yunan tarafının öne sürdüğü bu iddialar, hukuki kılıfa sokulmuş olan siyasi amaçların gerçekleştirilmesine yönelik iddialardır. Zira Ada'da kurulmuş olan bu düzen, "Enosis" idealinin önüne hukuki bir set çekmiştir. Rum ve Yunan tarafının, antlaşmalar bütünü ve antlaşmalarla kurulan düzeni onaylaması, "Enosis" idealinden vazgeçmiş olduklarının, hukuken kayıt altına alınması anlamına gelmektedir. Bu sebeple, antlaşmalara ilişkin ileri sürülen iddialar, hukuki temele oturtulmak istense de iddiaların dayandığı itirazların hukuki niteliğinin zayıflığı, iddiaları kabul edilebilir hâle getirememiştir. Bu durum aynı zamanda, iddiaların hukuki olmaktan ziyade, siyasi bir karakter taşıdığını da ortaya çıkarmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB HUKUKU ve KIBRIS SORUNU

Bu bölümde, Kıbrıs Sorunu'nun AB Hukuku'na ilişkin boyutu ele alınacaktır. İlk olarak AB'nin, Ada'daki probleme taraf olmasından ve bunun sebeplerinden kısaca bahsedildikten sonra; Kıbrıs Rum tarafının AB'ye, bütün Ada'yı temsilen müracaatı ve bunun sebepleri, bu müracaat karşısında AB kurumlarının takındığı tavır ve bu tavrın AB'nin resmi belgelerine yansımaları incelenecektir. Yapılan tek taraflı müracaatın 1959-1960 Antlaşmaları'na uygunluğu ele alındıktan sonra, Kıbrıs Rum tarafının bütün Ada'yı temsilen AB'ye dâhil olma süreci ve bu süreçte Türkiye'nin tavrı, özellikle Türkiye'nin AB'ye aday ülke ilân edildikten sonra AB'nin tutumu ve resmi belgelerinde ortaya çıkan pozisyonu değerlendirilecektir.

3.1. Kıbrıs Rum Tarafının AB'ye Müracaatı

1990 yılında SSCB'nin çözülmesi ile birlikte AB açısından, Doğu Bloku, askeri ve ideolojik bir tehdit olmaktan çıkmış oluyordu. Bu durumun bir başka sonucu da ekonomik bir karakter taşımaktaydı ki ortaya çıkan yeni yapıda, dünya pazarları artık bölünmüşlükten kurtulmuş oluyordu. Bunun doğal sonucu olarak, galip Batı Bloku içinde ABD, AB ve Japonya arasında daha şiddetli bir rekabet yaşanması kaçınılmazdı. 1993 tarihli Maastricht Antlaşması ile AB, dünyadaki yeni yapılanmayı göz önünde bulundurarak, bu rekabette daha güçlü olabilmek için, geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri'nin temellerini attı. Bu stratejiye uygun olarak da üç kıtayı karşıdan seyreden, Ortadoğu'nun yanı başında bulunan ve Asya pazarının "Batı kapısı" üzerinde bulunan Kıbrıs'a olan ilgisini arttırdı. Zira Kıbrıs, AB'nin Doğu Akdeniz'deki ileri karakolu ve köprübaşı olabilirdi²⁵¹. Bundan başka Kıbrıs Adası; Karadeniz-Akdeniz, Akdeniz-Kızıldeniz, Kızıldeniz-Hint Okyanusu bağlantılarının geçiş güzergâhında yer almasının yanında Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hatları'nın çıkış noktasında bulunmasından ve Türkiye, Suriye, İran, Irak, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkelerine yakınlığı sebebiyle gözetleme olanağına sahip bir konumda olmasından dolayı AB için

²⁵¹ MANİSALI, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 83-84

stratejik bir önem taşıyordu²⁵². Kıbrıs'ın AB içine alınması ile AB, coğrafyasını genişletme imkânına da sahip olacaktı. Ayrıca bu durum, ihtiyaç duyduğu enerjinin % 80'e yakın bir kısmını Ortadoğu'dan ve Akdeniz üzerinden temin eden Avrupa'nın, denizlerde hâkimiyet sağlama politikasını gerçekleştirebilmesinde önemli bir aşama oluşturacaktı. Bu bağlamda Cebeli Tarık Boğazı, Malta ve Girit adaları dışında, Kıbrıs'ın da kontrolü gerekli olup, 21. yüzyılda Dünya üzerinde daha etkili olabilmek bu şekilde daha kolay olacaktı²⁵³. Görüldüğü üzere AB, sorunun çözümünü değil, uluslararası ilişkilerin değişmez kuralı olan çıkarlarının üstünlüğünü dikkate alarak, buna uygun stratejiler geliştirmeyi amaçlamıştır.

Yukarıda belirtilen amaçlara paralel olarak, ABD karşısında etkin bir güç olmanın yolunun, önemli bir sorunun çözümünde etkin bir rol oynamaktan geçtiğini düşünen AB, Kıbrıs sorununun çözümünde daha aktif bir tavır takınmaya başladı. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde, Kıbrıs sorununun çözümünü öne çıkarmaya başlayan AB, diğer taraftan da DENKTAŞ'ı devreden çıkararak Türkiye ile yapacağı pazarlığın alt yapısını da oluşturmaya başladı. Bütün bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Kıbrıs Rum tarafı, 3 Temmuz 1990'da, bütün Kıbrıs adına AB'ye üyelik başvurusunda bulundu²⁵⁴. Bu başvurunun gerisinde çok değişik sebepler yer almaktadır. Kıbrıs Rum tarafı, oluşan yeni dünya düzeninde önemli bir yer işgal eden AB'nin dışında kalmak istememektedir. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olması ile Rum tarafı, hem dünya konjonktüründe ön alacak hem de tarihi hedefine uygun olarak Yunanistan ile aynı çatı altında yer alabilecektir²⁵⁵. Bu görünen sebeplerin dışında Rum tarafı, AB üyeliğinin gerçekleşmesi ile Türkiye'yi, AB üyesi bir ülkede işgalci pozisyonuna düşürmek; Rum tarafının ve Yunanistan'ın, AB içinde iki oya sahip olmasını sağlamak; Ada'nın tek meşru hükümeti olarak kabul edilmek ve Türk toplumunu Ada'da azınlık statüsüne düşürmek; iki kesimliliği ortadan kaldırarak 1974 öncesine dönüşü gerçekleştirmek; ekonomik olarak güçlenerek, Türk tarafını ekonomik yönden ezmek ve Rum tarafını çekim alanı haline getirmek; 1959-1960

²⁵² TUNCER, s. 142-143

²⁵³ Elif Hatun KILIÇBEYLİ, "Kıbrıs'ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi", **Kıbrıs Laboratuvarı**, Şenol KANTARCI (der.), Aktüel, İstanbul 2005, s. 29

²⁵⁴ FIRAT, "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", s. 453

²⁵⁵ Enver BOZKURT/Havva DEMİREL, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Nobel, Ankara 2004, s. 203

Antlaşmaları'nı fiilen geçersiz kılarak, Ada'daki dengeleri kendi lehlerine olmak üzere bozmak ve son olarak Türkiye'nin güney sahillerini kuşatarak bölgede daha etkin bir güç olmak şeklinde sayılabilecek başka niyetler de taşımaktadır²⁵⁶. Görüldüğü üzere çok yönlü olan bu niyetler, yalnızca hukuki ve ekonomik değil, aynı zamanda ve ağırlıklı olarak siyasi bir niteliğe sahiptir.

Kıbrıs Rum tarafının üyelik başvurusu üzerine DENKTAŞ, KKTC Cumhurbaşkanı sıfatıyla, 12 Temmuz 1990 tarihli bir muhtırayla, yapılan üyelik başvurusuna karşı çıktı. Buna göre, Rum tarafının bütün Ada adına hareket etme yetkisi yoktur. Bu başvuruya karşılık, yapılması gereken en doğru iş, AB'nin hiçbir işlem tesis etmemesidir. Eğer AB Konseyi, AB Komisyonu'ndan görüş isteyecekse, başvurunun yasal olup olmadığına ilişkin görüş istemelidir²⁵⁷. Öte yandan Türkiye'nin bu başvuruya tepkisi daha sınırlı olmuştur. Bunun sebebi, o dönemde karar mekanizmasında bulunan siyasi birimler arasındaki görüş ayrılığıdır. Dışişleri Bakanlığı daha etkin bir politika izleme yanlısıyken, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL, Türkiye-AB ilişkilerinin bozulmaması düşüncesi ile hareket etmiştir²⁵⁸. Bu iki farklı bakış açısı, Türkiye'nin tutumuna yansımıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ali BOZER tarafından, başvurunun hukuki temelden yoksun ve geçersiz olduğu dile getirilmiş; ayrıca Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkileri derinleştirme kararı alınmıştır. Böylece Türkiye ile KKTC'nin, ilerleyen süreçte birleşebileceği iması yapılmak istenmiştir. Öte yandan bu birleşmenin, uluslararası tepkilere yol açacağı tahmin edilebildiğinden, yalnızca böyle bir hava yaratılması ile yetinilmiştir²⁵⁹.

AB'ye üyelik için yapılan müracaatlarda AB, standart bir prosedür izlemektedir. Buna göre AB'ye üyelik süreci, beş ayrı temel aşamadan oluşur. Üyelik sürecinin temel aşamaları; **üyelik için başvuru, karar, müzakerelerin açılması,**

²⁵⁶ Sabahattin İSMAİL, "Kıbrıs'ın AB'a Üyeliği ve Uluslararası Hukuk", **Avrupa Birliği ve Kıbrıs**, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, s. 7

²⁵⁷ FIRAT, "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", s. 453

²⁵⁸ TUNCER, s. 143

²⁵⁹ FIRAT, "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", s. 453

müzakerelerin kapanması ve üyeliktir²⁶⁰. İlk aşama, üyelik için başvuru aşamasıdır. Birliğe üye olmak isteyen herhangi bir Avrupa Devleti, üyelik için başvurabilir. İlgili Avrupa devleti; ABA'nın²⁶¹ 49. maddesine göre, ABA'nın 6. maddesinin 1. paragrafında belirtilen ilkelere saygı duymalıdır. Bu ilkeler; hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğüdür. Anlaşılacağı üzere, AB'ye katılmak isteyen devlet, Avrupa kıtasında bulunmak ve AB'nin değerlerini benimseyerek içselleştirmek zorundadır²⁶². 49. maddeye göre başvuru, AB Konseyi'ne yapılır. AB Konseyi, bu müracaata ilişkin kararını oybirliğiyle verir. Müracaatla karar arasında geçen sürede AB Konseyi, son kararını vermeden önce AB Komisyonu'nun görüşüne başvurur. Ayrıca AB Parlamentosu da salt çoğunlukla rıza göstermelidir. Burada dikkat çeken nokta, **“Avrupa Devleti”** tabiridir. Bu tabirin coğrafi bir tanımı yoktur ve Birlik de gerek antlaşmalarda, gerekse başka herhangi bir şekilde tanımlama yapmaya çalışmamıştır²⁶³. Bu tanımın yapılmamasında akla gelebilecek ilk ve en kuvvetli ihtimal, AB'nin kendi menfaatleri sebebiyle bundan özellikle kaçınmasıdır. Çok hızlı değişebilen jeo-politik karşısında, Birlik menfaatlerini azami ölçüde koruyabilmenin zekice bir yansıması olarak kabul edilebilecek bu yaklaşım, Birliğin faydacı (pragmatik) karakterine de güzel bir örnektir²⁶⁴.

Kıbrıs Rum tarafının başvurusunda, yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında, dikkat çeken husus, “Avrupa Devleti” sıfatına ilişkindir. Daha önce, Kuzey Afrika'da yer alan Fas'ın AB'ye üyelik başvurusu, “coğrafi olarak Avrupa içinde yer almamak” sebebiyle reddedilmiştir. Doğu Akdeniz'de bir ada olan Kıbrıs'ın, coğrafi olarak Avrupa'da yer almadığı bilinmektedir. 4 Temmuz 1990 tarihli Rum başvurusu, tartışmalara yol açsa da siyasi yönü ağır basan bir kararla, reddedilmemiştir. AB'nin bu konudaki yaklaşımında, eğilimlerden biri, “Avrupalılık” tabirinin, Avrupa Konseyi'ne üyelikle ilişkilendirilmesidir. Rum tarafı,

²⁶⁰ Graham AVERY/Fraser CAMERON, **The Enlargement of the European Union**, Sheffield Academic Press, England 1999, s. 24; Yazarlar, beş ayrı aşamadan bahsetmiş olsalar da müzakerelerin açılması ve kapanması ile üyelik süreci, fiilen tek bir aşama olarak kabul edilebilir.

²⁶¹ Antlaşma'nın tam metni için bkz. Kamuran REÇBER, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi, Bursa 2003, s. 9-43

²⁶² İrfan Kaya ÜLGER, **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis, Ankara 2005, s. 117

²⁶³ AVERY/CAMERON, s. 23

²⁶⁴ Bahadır Bumin ÖZARSLAN, “AB'ye Katılım Süreci ve Türkiye”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz, İzmir 2005, s. 503

bu sebepten ötürü, “Avrupalı devlet” sayılmıştır²⁶⁵. Bu karar, AB’nin yeni dünya düzeninde daha etkili olma isteğini ve AB’nin genel olarak sergilediği faydacı (pragmatik) karakterini net bir biçimde ortaya koymuştur.

AB’ye yapılan üyelik müracaatı, bütün Ada adına yapılmıştır ve Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatı kullanılmıştır. AB’nin bu müracaat karşısına takındığı tutum, aynı zamanda Kıbrıs sorununun çözümünde ve Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde izleyeceği politika için de önemli bir ipucu olmuştur. Zira yapılan müracaatın baştan reddedilmemesi, Rum tarafının Kıbrıs’ın tek temsilcisi ve tek tüzel kişisi olarak kabul edildiğini resmen ortaya koymaktadır. Bu durumda AB, 1959-1960 Antlaşmaları’nı ve bu antlaşmalar bütünü ile oluşturulan yapıyı tanımadığını da dolaylı olarak göstermiştir. Bunun doğal bir sonucu da Türkiye’nin AB ile daha sonraki dönemde hızlanacak ve gelişecek olan ilişkilerinde, Kıbrıs sorunu açısından, Türkiye ve AB’nin farklı bakış açısına sahip olduğunun ve AB’nin, Yunanistan’ın ve Rum tarafının tezlerine çok daha yakın bir pozisyon alacağını ortaya çıkmasıdır.

Rum tarafının yaptığı müracaat üzerine konu, AB Komisyonu önüne gelmiştir. AB Komisyonu’nun 30 Haziran 1993 tarihli görüşü²⁶⁶, Rum tarafının üyeliğine yeşil ışık yakmıştır. AB Komisyonu’na göre, Kıbrıs’ın coğrafi konumu; 2000 yıldan beri Avrupa kültürünün ve uygarlığının bir parçası olmasını sağlayan derin tarihi bağları; Kıbrıs halkı tarafından paylaşılan değerlerdeki ve Kıbrıs halkının kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına yansıyan tavırlarındaki Avrupalı etkinin yoğunluğu; AB ile olan her türlü ilişkisinin değeri; Kıbrıs’a, bütün şüphelerden uzak bir şekilde, Avrupalı bir kimlik ve karakter bahşeder ve AB’ye olan bağlılığını ortaya koyar. Bunun dışında AB Komisyonu, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğinin, her iki toplumu daha güvenli ve daha müreffeh kılacağına, her iki toplumu birbirine daha da yakınlaştıracağına inanmaktadır. Ayrıca Komisyon, Kıbrıs Rum tarafının AB’ye katılmasının, Kıbrıs sorununa dengeli, barışçı ve sonuç getirici bir çözüm bulmaya da imkân sağlayacağını düşünmektedir. Dolayısıyla, anlaşıldığı üzere AB Komisyonu,

²⁶⁵ ÜLGER, 2005, s. 117

²⁶⁶ Tam metin için bkz. AB Resmi İnternet Sayfası, http://europa.eu.int/comm/enlargement/arch_countries/cyprus/op_06_93/index.htm, 03.05.2006

Kıbrıs Rum tarafının üyelik başvurusuna olumlu yaklaşmaktadır. Dikkat çeken nokta, AB Komisyonu'nun 1959-1960 Antlaşmaları'ndan hiç bahsetmemesi ve Rum tarafının tek taraflı müracaatında, bu antlaşmalar bütününe dikkate almamasıdır. AB Komisyonu'nun bu görüşü, aynı zamanda AB'nin, Kıbrıs sorununa bakış açısının ilk resmi belgesi olması niteliğini de taşımaktadır.

AB Komisyonu'nun yukarıda bahsedilen olumlu yaklaşımı, AB'nin en yetkili kurumu olan AB Konseyi'nin kararlarına da yansımıştır. 19-20 Temmuz 1993 tarihli, Kıbrıs ve Malta'nın başvurusuna ilişkin AB Konseyi'nin kararında²⁶⁷, AB Komisyonu'nun olumlu mesajının memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş; Kıbrıs hakkındaki 24-25 Haziran 1994²⁶⁸ ve 19 Aralık 1994 tarihli kararlarda²⁶⁹ da AB'nin genişlemesinin bir sonraki evresinin, Kıbrıs ve Malta'yı kapsayacağı ifade edilmiştir. 6 Mart 1995 tarihli AB Konseyi kararı²⁷⁰ ile de "Kıbrıs" olarak kabul ettikleri Rum tarafının üyelik başvurusunun uygunluğu, yeniden teyit edilerek katılım müzakerelerinin, 1996 yılında yapılacak olan konferansın sonuçlanmasından itibaren altı ay sonra başlayacağı hüküm altına alınmıştır. Kararda, üyeliğin, her iki halkı daha müreffeh ve güvenli kılacağı tekrarlanırken; gerçekleşecek olan üyeliğin, Türk toplumunun ekonomik gelişmesini ve istihdamı arttıracığı da belirtilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere, bir ülkenin yaptığı AB'ye üyelik müracaatının kabul edilmesi için AB Parlamentosu da rıza göstermelidir. AB Parlamentosu'nun konuya ilişkin kararı, 12 Temmuz 1995 tarihlidir²⁷¹. Bu kararda, AB Komisyonu'nun görüşünün ve AB Konseyi'nin kararının onaylandığı bildirilerek, AB'ye üyelik için

²⁶⁷ Tam metin için bkz. Güney Kıbrıs Rum Kesimi İçişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DE8514B641A1840CC2256DC3002982D2/\\$file/Conclusions%20Brussels%2019-20%20July%201993.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DE8514B641A1840CC2256DC3002982D2/$file/Conclusions%20Brussels%2019-20%20July%201993.doc?OpenElement), 03.05.2006

²⁶⁸ Tam metin için bkz. Güney Kıbrıs Rum Kesimi İçişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/7CA084EE03D07EB8C2256DC30029FEBB/\\$file/Conclusions%20Corfu%2024-25.6.94.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/7CA084EE03D07EB8C2256DC30029FEBB/$file/Conclusions%20Corfu%2024-25.6.94.doc?OpenElement), 03.05.2006

²⁶⁹ Tam metin için bkz. Güney Kıbrıs Rum Kesimi İçişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/04AA5BF085FA4185C2256DC3002A0F82/\\$file/Conclusions%20Essen%2019.12.94.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/04AA5BF085FA4185C2256DC3002A0F82/$file/Conclusions%20Essen%2019.12.94.doc?OpenElement), 03.05.2006

²⁷⁰ Tam metin için bkz. Güney Kıbrıs Rum Kesimi İçişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5D5BCC85E7725560C2256DC3002A1FF6/\\$file/Conclusions%20EU%20Council%20of%20Ministers,%20%206.3.1995.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5D5BCC85E7725560C2256DC3002A1FF6/$file/Conclusions%20EU%20Council%20of%20Ministers,%20%206.3.1995.doc?OpenElement), 03.05.2006

²⁷¹ Tam metin için bkz. Güney Kıbrıs Rum Kesimi İçişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5BB5CF9D57593500C2256DC30074807B/\\$file/Resolusion%2012.7.1995.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5BB5CF9D57593500C2256DC30074807B/$file/Resolusion%2012.7.1995.doc?OpenElement), 03.05.2006

yapılan başvurunun uygun olduğu belirtilmiştir. Diğer kurumların görüşlerine paralel olarak üyeliğin, Kıbrıs sorununun barışçı çözümlünü hızlandıracakđı ve her iki topluma da fayda sağlayacakđı; Avrupa'da ve özellikle Doğu Akdeniz'de barış ve güvenliği arttıracakđı da eklenmiştir. Kararda, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerine de değinilerek, Rum tarafının yaptığı üyelik başvurusunun, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilere zarar vermeyeceğini zira üyelik başvurusunun ayrı bir prosedüre sahip olduğu da ifade edilmiştir.

AB'ye üyelik başvurusunun ardından, AB Komisyonu'nun olumlu görüşü ve AB Konseyi'nin aynı yöndeki kararıyla birlikte Rum tarafı, AB'ye aday ülke statüsüne kavuşmuştur. AB'ye üyelik sürecinin üçüncü aşaması olan, üyelik müzakerelerine başlanması kararı ise 12 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde alınmıştır. 12 Aralık 1997 tarihli AB Konseyi kararına göre²⁷², on Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin ve Kıbrıs Rum tarafının AB'ye katılım süreci, 30 Mart 1998'de başlayacaktır. Bahar 1998'de Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile birlikte Kıbrıs Rum tarafı ile hükümetler arası konferans görüşmelerini başlatma kararını alan AB Konseyi; yukarıdaki belgelere paralel olarak, Kıbrıs Rum tarafının AB üyeliğinin, her iki toplum arasındaki barış ve uzlaşmayı sağlamasına büyük katkı yapacağını belirtmektedir. Katılım müzakerelerinin, Kıbrıs'ta siyasi bir çözüm bulunması yönündeki arayışlara olumlu katkı yapacakđı da AB Konseyi'nin kararında ifade edilmiştir. 12 Aralık 1997 tarihli kararın diğer önemli bir özelliği de AB'ye aday ülke statüsünü elde etmeyi bekleyen Türkiye'nin, bu beklentisinin boşa çıkmasıdır. Her ne kadar, Türkiye'nin AB'ye katılım açısından uygunluğu dile getirilse de gerekli olan ekonomik ve siyasi şartların, tam olarak Türkiye tarafından karşılanmadığı belirtilmiş ve Türkiye, aday ülke ilân edilmemiştir.

Görüldüğu üzere AB, yukarıda değinilen sebepler doğrultusunda, Dünya üzerindeki bütün önemli aktörleri doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren Kıbrıs Sorunu karşısında, aktif bir tavır alma ve belirleyici olma yönündeki niyetine uygun davranarak Rum tarafının üyeliğini kabul etmiştir. Rum tarafının yaptığı başvuru

²⁷² Tam metin için bkz. AB Resmi İnternet Sayfası, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, 03.05.2006

kabul ederek, eline geçen fırsatı tepmeyen AB, bu tarihten itibaren Kıbrıs üzerinde doğrudan söz sahibi olmuştur. Rum tarafının aday ülke ilan edilip, üyelik müzakerelerine başlanma kararı alınması, AB'nin Dünya üzerindeki konumunu ve yerini sağlamlaştırma ve güçlendirme yönünde AB için ciddi bir araç olmuştur.

3.2. 1959-1960 Antlaşmaları Çerçevesinde Kıbrıs Rum Tarafının AB'ye Müracaatı

3.2.1. Müracaatla İlgili Hükümler

3.2.1.1. “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı İle İlgili Antlaşma”daki Hükümler

Bu antlaşma, Ada'da kurulan ortaklık cumhuriyetinin anayasasının temelini oluşturmaktadır zira antlaşmanın 27. maddesine göre bu antlaşmadaki bütün hususlar, Kıbrıs Anayasası'nın **temel maddeleri** olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla bu antlaşma, Kıbrıs Anayasası'nın **çatısını** oluşturmaktadır. Antlaşma'nın konuyla ilişkili ilk maddesi, antlaşmanın 1. maddesidir. Bu maddeye göre başkanlık rejimiyle idare edilecek olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacaktır. Başkan ve yardımcısı ayrı ayrı ve genel oyla seçilecektir. Ayrı ayrı ve genel oyla seçilen Başkan ve yardımcısının, bireysel veya ortak veto hakkı vardır. Bu hak, 8. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte taraf oldukları uluslararası teşkilatlara ve ittifak paklarına Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılması durumu **hariç** olmak üzere, **dışişleri** ve Ek I'de belirtilen **savunma** ve **güvenlik** konularını ilgilendiren herhangi bir kanuna veya karara karşı, veto hakkı vardır. Vetoya tâbi savunma konuları; silahlı kuvvetlerin yapısı ve sayısı ve bunlara ayrılacak olan ödenek, atama ve terfiler, savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali, müttefik ülkelere üs ve diğer kolaylıkların tanınmasını kapsarken, güvenlik konuları; atama ve terfiler, kuvvetlerin dağılımı ve üslenecekleri yerin saptanması, olağanüstü hâl ve örfi idare, zabıta kanunlarını kapsamaktadır.

Antlaşma'nın 21. maddesi ise Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti eden; Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'a askeri ittifakı tesis eden iki ayrı antlaşma akdedilmesi yükümünü yüklemiştir. Bu antlaşmaların anayasa hükmünde olacağını belirten maddeye göre bu durum, anayasaya temel madde olarak konulacaktır.

Kıbrıs'ın herhangi başka bir devletle, tamamen veya kısmen birleşmesi veya Kıbrıs'ın iki ayrı bağımsız devlete bölünerek bağımsız olması, 22. maddeyle yasaklanmıştır. Bu madde, "Enosis" ve "Taksim" tezlerini yasakladığı gibi, ayrı ayrı bağımsızlık ilanının da önünü kapatmıştır.

Antlaşma'nın 23. maddesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye, bütün antlaşmalar için "**en çok gözetilen ulus**" muamelesi yapacaktır. İngiltere'ye tanınan askeri üslere ve kolaylıklara ilişkin antlaşma bakımından uygulanmayacak olan bu kayıtla birlikte Ada'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ayrıcalıklı bir konuma sahip olacaktır.

3.2.1.2. "Garanti Antlaşması"ndaki Hükümler

Garanti Antlaşması; Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Antlaşma'nın giriş bölümünde, kurulan düzene saygı gösterileceği ve bu konuda işbirliği yapılacağı, taraflarca kabul edilmiştir. Antlaşma'nın 1. maddesinin 2. fıkrası, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma'nın 8. maddesine paralel bir yasak getirmiştir. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti; herhangi bir devletle, kısmen veya tamamen, herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe giremez. Bu durumdan kaynaklanacak, Ada'nın birleştirilmesinin veya taksiminin teşvikine yönelik olarak doğrudan veya dolaylı her türlü faaliyet de Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yasaklanmak durumundadır.

Garanti Antlaşması'nın 2. maddesinin 1. fıkrasında, garantör devletler Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Ada'da kurulan düzeni ve bu düzenin devamını

garanti etmişlerdir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise yine, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın 8. maddesine paralel olarak; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’ye, kendileriyle ilgili olduğu ölçüde, Kıbrıs’ın herhangi bir devletle birleşmesine veya Ada’nın doğrudan veya dolaylı olarak taksimine yönelik teşvik edici her türlü faaliyeti yasaklamak yükümü getirilmiştir. Görüldüğü üzere, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın 8. maddesine paralel olarak getirilen yasaklama, Garanti Antlaşması’nda Kıbrıs ve garantör devletler için ayrı maddelerde olmak üzere, bir kez daha hüküm altına alınmıştır.

3.2.1.3. “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası”ndaki Hükümler

199 maddeden oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” temel alınarak hazırlanmış bir anayasadır. Anayasa’da, bu antlaşmadaki hükümlerle birebir karşılığı olan maddeler de bulunmaktadır.

Anayasa’nın 1. maddesi, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın 1. maddesinin doğrudan bir yansımasıdır. Maddeye göre Kıbrıs Devleti, Rum toplumu tarafından seçilmiş bir Rum Cumhurbaşkanı ve Türk toplumu tarafından seçilmiş bir Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından, başkanlık rejimiyle yönetilen cumhuriyettir. Yine “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”sının 8. maddesi, Anayasa’nın 50. maddesinde karşılığını bulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, garantör devletlerden Türkiye ve Yunanistan’ın ikisinin birden katıldığı uluslararası kurumlar ve ittifak anlaşmalarına katılması dışında kalan dışişleri, savunma ve güvenlik konularına ilişkin olarak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı’nın ayrı ayrı veya birlikte, kısmen veya tamamen veto hakları vardır. Maddede, dışişleri, savunma ve güvenlik konuları tek tek sayılmıştır.

“Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın 23. maddesi, Anayasa’nın 170. maddesinde yerini almıştır. Buna göre, bütün anlaşmalar bakımından Kıbrıs Cumhuriyeti; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’ye en çok

gözetilen ulus kaydı muamelesi yapacaktır. Bu muamele, İngiltere'ye bırakılan üsler ve tanınan askeri kolaylıklara ilişkin antlaşma için geçerli olmayacaktır.

Anayasa'nın 179. maddesi ile Anayasa'nın en üstün norm olduğu kabul edilirken, 180. madde ile de Anayasa hükümleri ile ilgili bir ihtilaf çıkması durumunda, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin yetkili olduğu belirtilmiştir. Yüksek Anayasa Mahkemesi, ihtilafa ilişkin yorumu yaparken, Antlaşmalar bütünüünün metnini ve ruhunu dikkate almak zorundadır. 181. madde, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma"nın 27. maddesinde belirtildiği üzere, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın anayasal vasfını ve anayasal hükmünü kayıt altına almış; 182. maddede ise, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma"nın 21. maddesine uygun olarak Antlaşmalar, Anayasa'nın temel maddeleri olarak kabul edilmiş ve bunların değiştirilmesinin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.

Anayasa'nın 185. maddesi, Kıbrıs'ın bütünlüğünü ve bölünemezliğini vurgulayarak; Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen, herhangi bir devletle birleşmesini veya ayrılıkçı bağımsızlığını yasaklamıştır. "Enosis" ve "Taksim" yasağının ifade edildiği bu madde de yine, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma"nın 22. maddesinin aktarılmış halidir.

3.2.2. Tarafların Tezleri

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye müracaatı üzerine, Türk tarafı ve Türkiye, yapılan müracaatın 1959-1960 Antlaşmaları'na aykırı olduğunu, dolayısıyla bu durumun hukuka uygun olmadığını ileri sürmüştür. Bu görüşlerini sağlam bir zemine oturtmak isteyen Türk tarafı, Londra Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan uluslararası hukukçu, Prof. Dr. Maurice MENDELSON'dan mütalaa istemiştir. 6 Haziran 1997 tarihli bu mütalaa karşılık, Rum tarafı ve Yunanistan, hepsi de uluslararası hukukçu olan Cambridge Üniversitesi'nden Prof. Dr. James CRAWFORD, Viyana Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gerhard HAFNER ve Paris-X Üniversitesi'nden Prof. Dr. Alain PELLET imzalı, 24 Eylül 1997 tarihli mütalaa ile cevap vermiştir. Bu üçlü

mütalaaya karşılık MENDELSON, 12 Eylül 2001 tarihli ek bir mütalaa verirken; MENDELSON'un ek mütalaasına karşılık CRAWFORD/HAFNER/PELLET de 17 Kasım 2001 tarihli ek mütalaa vermişlerdir. Karşılıklı olarak verilmiş olan ek mütalaalar, verilen ilk mütalaalardan farklı değildir ve mütalaa sahipleri, ilk mütalaalarındaki fikirlerini savunmaya devam etmişlerdir. Bahsi geçen bu dört mütalaa da BM'ye sunulmuştur ve dördü de BM belgesi olarak yayımlanmıştır. Tarafların tezleri, karşılıklı olarak hazırlanmış olan mütalaalarla kamuoyunda hatırlanmaktadır ve taraflar da bu tezler üzerinden, kendi görüşlerini ortaya koymaktadırlar. Aşağıda, tarafların tezlerine değinilirken, bu mütalaalar esas alınacaktır.

3.2.2.1. Kıbrıs Türk Tarafının Tezleri

Prof. MENDELSON'un, Türk tarafının da tezlerini yansıtan mütalaası incelendiğinde, ilk dikkat çeken nokta, antlaşmaların uluslararası hukukta geçerli olup olmadığının sorgulanmış olmasıdır. Yukarıda, "Antlaşmaların Hukuki Geçerliliğine Yönelik İddialar" başlığı altında incelediğimiz iddialara kısaca değinen MENDELSON, bu iddiaların hukuki dayanaktan yoksun olduğunu belirtmiştir²⁷³. MENDELSON'un altını çizdiği önemli bir konu, bu antlaşmaların hukuken geçersiz olsa bile, Viyana Sözleşmesi gereğince, buna ilişkin resmi usulün izlenip izlenmediğidir. Viyana Sözleşmesi uyarınca, geçersizlik iddiasında bulunan tarafın, diğer taraflara resmi ve yazılı bildirimde bulunması gerektiğini ifade eden MENDELSON, böyle bir bildirimde bulunmadığını ve garantör devletlerden hiçbirinin de bu antlaşmaların geçersizliğine ilişkin, resmi ve yazılı bildirimde bulunmadığını belirtmiş ve antlaşmaların geçerliliğini koruduğu tezini savunmuştur²⁷⁴.

MENDELSON'un mütalaasında diğer bir dikkat çeken nokta, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasına ilişkin görüşüdür. 1997 tarihli ilk mütalaasının 105. paragrafında belirttiği üzere, maddenin içeriği; kısmen veya

²⁷³ Maurice MENDELSON, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?**, **Hukuki Mütalaa**, Londra 2001, s. 57-60

²⁷⁴ MENDELSON, s. 60-63

tamamen, herhangi bir devletle siyasi veya ekonomik birliğe izin vermemektedir. Maddenin dili, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye katılmasını engelleyici bir tarzdadır²⁷⁵. Maddede geçen **“herhangi bir devlet”** tabirinin, AB'nin birden çok devletten oluşması yani, tek bir devletle sınırlı olmadığı için, yasağın AB'yi kapsamayacağı görüşü, MENDELSON'a göre geçerli olamaz. Zira burada, İngilizce'nin yapısal özellikleri dikkate alındığında; tekil ifadenin çoğulu da kapsayacağı yani, **“herhangi bir devlet”** tabirinin, **“devletler”** tabirini de kapsadığını belirten MENDELSON, kendisine dayanak olarak İngiltere Yorumlama Yasası'nı gösterir. Yasanın 30. bölümü, **“Herhangi bir yasada, aksi niyet olmadıkça tekil kelimeler çoğul, çoğul kelimeler tekil anlam taşır.”** şeklindedir. Bunun dışında MENDELSON, bu fikrini şöyle bir mantığa da dayandırır: Kıbrıs, AB üyesi diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Yunanistan ile çok daha yakın ilişki içindedir. Maddedeki yasaklama, doğrudan ve dolaylı bile olsa, herhangi bir devletle birleşmeye yol açacak faaliyetleri kapsamaktadır. Dolayısıyla, Rum tarafının üyeliği halinde, yasak kapsamındaki faaliyetler bir şekilde gerçekleşecektir²⁷⁶.

MENDELSON, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasının içeriğine de değinmiş ve bu maddenin çerçevesini de çizmiştir. Bu maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin; herhangi bir devletle, kısmen veya tamamen, siyasi veya iktisadi bir birliğe girmemek yükümlülüğü vardır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Ada'nın herhangi bir devletle, doğrudan veya dolaylı olarak birleştirilmesine veya taksim edilmesine yol açacak bütün faaliyetleri de yasaklamak durumundadır. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliği, bu maddeye göre değerlendirildiğinde, üyeliğin gerçekleşmesi söz konusu olamaz. Zira AB'ye üye olmak; ekonomik bir birliğe bütün olarak katılmak, siyasi bir birliğe dâhil olmak ve doğrudan veya dolaylı olarak Yunanistan'la birleşmek anlamına gelmektedir. Bu durumda, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olması, Garanti Antlaşması'nın ihlâline yol açar. Kaldı ki bu madde, aynı zamanda, herhangi bir devletle, doğrudan veya dolaylı birliğe yol açacak faaliyetleri de yasaklamaktadır. Üyeliğin gerçekleşmesi halinde, diğer devletlerle ve özellikle Yunanistan'la birliğin gerçekleşeceği inkâr edilemez²⁷⁷.

²⁷⁵ MENDELSON, s. 68 ve 76

²⁷⁶ MENDELSON, s. 69-70 ve 76

²⁷⁷ MENDELSON, s. 68-69 ve 76

MENDELSON'un, Garanti Antlaşması'na ilişkin dikkat çektiği diğer bir husus, Garanti Antlaşması'nın 2. maddesi ile garantör ülkelere getirilen yükümlülüktür. Maddeye göre; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de 1. maddedeki yükümlülükle bağlıdır ve kurulmuş olan bu düzeni devam ettirmekle yükümlüdür. Dolayısıyla garantör ülkeler, Rum tarafının AB üyeliğini önlemekle yükümlüdürler²⁷⁸. Bu durumun, oluşturulan düzenin bir sonucu olduğunu belirterek; Kıbrıs Anayasası'nın 50., 170. ve 185. maddelerini, 1959-1960 Antlaşmaları'nda ortaya çıkan yapının, iç mevzuata aktarılması olarak görür. Sonuç olarak, yapılan üyelik başvurusunun, antlaşma yükümlülüklerinin ihlâli anlamına geldiğini ve ayrıca Yunanistan ve İngiltere'nin bu durumu veto etmemesinin²⁷⁹ de yine İngiltere ve Yunanistan açısından antlaşma yükümlülüklerinin ihlâli anlamına geldiğini ifade eder.

MENDELSON'un mütalaasındaki diğer bir konu da “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın 23. maddesinde belirtilen ve Kıbrıs Anayasası'nın da 170. maddesinde yer alan, “**en çok gözetilen ulus kaydı**” ile ilgilidir. İlgili maddelere göre Kıbrıs Cumhuriyeti; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye, yapacağı bütün antlaşmalar bakımından, içeriği dikkate alınmaksızın, “en çok gözetilen ulus” muamelesi yapacaktır. Mütalaasının 8. ve 108. paragrafında belirttiği üzere, maddenin müzakereleri esnasında ortaya çıkan kuşklar üzerine; bu maddenin, Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine karşı daha avantajlı duruma geçmelerinin engellenmesi ve örneğin Yunanistan'ın, “**ekonomik Enosis**” kurmasının önüne geçilmesi amacıyla konulduğunu belirten MENDELSON, AB üyeliğinin bu amaçla bağdaşmayacağını ileri sürmüştür. Zira AB'ye üyelik halinde, Rum tarafı ile Yunanistan arasında “**ekonomik Enosis**” benzeri bir gelişme olması ve AB üyesi olmayan Türkiye'ye göre, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs'ta daha avantajlı olması kaçınılmazdır²⁸⁰.

İlk mütalaasına ek olarak, bazı AB ülkelerinin, Avusturya örneğini, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğine emsal göstermesi üzerine MENDELSON; bu konuya ilişkin

²⁷⁸ MENDELSON, s. 70 ve 77-78

²⁷⁹ MENDELSON, s. 70-72

²⁸⁰ MENDELSON, s. 70-71 ve 77

olarak 21 Temmuz 1997 tarihli kısa bir mütalaa daha hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, 19 Mayıs 1955 tarihinde, galip devletler olan ABD, SSCB, Fransa ve İngiltere ile Avusturya arasında imzalanan, “Bağımsız ve Demokratik Avusturya’nın Yeniden Oluşturulması Devlet Antlaşması”nın 4. maddesi ile Garanti Antlaşması’nın 1. ve 2. maddelerinin benzerlikler taşımasının ve buna rağmen Avusturya’nın 1995 yılında AB’ye üye olmasının emsal gösterilmesine MENDELSON karşı çıkmıştır. Söz konusu antlaşmanın 4. maddesinde²⁸¹, Avusturya ve Almanya’nın siyasi veya ekonomik birlik kurması yasaklanmıştır ve Avusturya, ne şekilde olursa olsun böyle bir birliğe girmekten kaçınacaktır. Avusturya, böyle bir birliğe yol açacak, doğrudan veya dolaylı hiçbir faaliyette bulunmayacak, antlaşma imzalamayacak ve tedbir almayacaktır. Ayrıca Avusturya, bu amacı güden herhangi bir örgütün kurulmasına, faaliyet göstermesine ve Almanya ile birleşme lehinde propaganda yapılmasına engel olacaktır.

Garanti Antlaşması’ndaki hükümlerle benzerlikler taşımasına rağmen, MENDELSON’a göre Avusturya örneği emsal teşkil edemez. Zira Avusturya örneğinde, antlaşmanın diğer tarafları, Avusturya’nın AB üyeliğine itiraz etmemişlerdir. Uluslararası hukukta, antlaşmaya taraf olanların istemeleri halinde, antlaşma hükümlerinin uygulanmasından vazgeçebileceklerini belirten MENDELSON, Avusturya örneğinin tam da bu durumu yansıttığını ama Türkiye’nin, Garanti Antlaşması’nın ihlaline izin vermediğini açıkça beyan ettiğini ve bu sebeple iki durumun aynı olmadığını belirtmiştir²⁸².

Avusturya’nın üyeliğine, antlaşmanın diğer taraflarının itiraz etmemesinin ama Türkiye’nin, Kıbrıs Rum tarafının AB üyeliğine itiraz etmesinin bile tek başına yeterli olduğunu ve Avusturya örneğinin emsal teşkil edemeyeceğini belirten MENDELSON, Garanti Antlaşması’nın 1. ve 2. maddelerinin içeriği ile “Bağımsız ve Demokratik Avusturya’nın Yeniden Oluşturulması Devlet Antlaşması”nın 4. maddesinin içeriğinin de farklı olduğunu ileri sürmüştür. Antlaşmaların birinde, yalnızca “Almanya”ya atıfta bulunulurken; diğerinde “herhangi bir devlet” tabiri kullanılmıştır. Dolayısıyla birinde, yalnızca Almanya ile birleşme yasaklanırken;

²⁸¹ Madde metni için bkz. MENDELSON, s. 80

²⁸² MENDELSON, s. 81

diğerinde, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı herhangi bir uluslararası kuruluşta üyeliğın yasaklandığı, açıkça ifade edilmiştir²⁸³.

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliğinin, Rum tarafının iradesinin Ada'nın tamamında geçerli olmaması sebebiyle, önemli fiili ve hukuki engeller çıkaracağına değinen MENDELSON, sonuç olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti ve üç garantör devletin 1959-1960 Antlaşmaları'ndaki beyanlarının yalnızca siyasi bir karakter taşımadığını; bu beyanların, resmi antlaşmalarda yer almış hukuki vaatler olduğunu; hukukta bilinen en ciddi vaat olan garantinin de bu antlaşmalarda yer aldığını; bu antlaşmalardan fayda sağlayan taraflara, aynı zamanda bu antlaşmalarla yükümlülükler de getirildiğini ve bu yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁸⁴. Bu sebeple Prof. MENDELSON, söz konusu antlaşmalar ve ilgili belgeler yorumlandığında; Kıbrıs Rum tarafının, Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye katılmak için müracaat etmeye veya katılmaya hakkı olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, garantör devletler Yunanistan ve İngiltere'nin, bu katılımı engellemekle yükümlü olduğunu da ifade etmiştir²⁸⁵.

3.2.2.2. Kıbrıs Rum Tarafının Tezleri

Yaptıkları AB'ye üyelik müracaatının, hukuka uygun olduğunu iddia eden Kıbrıs Rum tarafı; Türkiye'nin tezlerini yansıtan MENDELSON'un mütalaasına karşılık, üç uluslararası hukukçu James CRAWFORD, Gerhard HAFNER ve Alain PELLET'den konuya ilişkin mütalaa istemiştir. CRAWFORD/HAFNER/PELLET tarafından hazırlanan mütalaa²⁸⁶, hem Kıbrıs Rum tarafının konuya ilişkin görüşlerini yansıtmakta hem de MENDELSON tarafından hazırlanan mütalaaaya, cevabi bir nitelik taşımaktadır.

Hazırladıkları Ortak Mütalaa'da öncelikle, Kıbrıs Rum tarafının statüsünü değerlendirmişlerdir. "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak isimlendirdikleri Kıbrıs Rum

²⁸³ MENDELSON, s. 81-82

²⁸⁴ MENDELSON, s. 78

²⁸⁵ MENDELSON, s. 34

²⁸⁶ Bundan sonra, "Ortak Mütalaa" olarak anılacaktır.

tarafının, AB'nin bütün üyeleri tarafından bağımsız bir devlet olarak tanındığını; Rum hükümetinin, Cumhuriyet'in hükümeti ve Ada'daki devleti temsil etmeye yetkili olarak kabul edildiğini belirtmişlerdir. Bu hükümetin dışında herhangi bir otoritenin kabul edilmediğini; KKTC'nin sadece Türkiye tarafından tanındığını ve söz konusu bu durumun, uluslararası toplum tarafından da aynı şekilde benimsendiğini ifade etmişlerdir²⁸⁷.

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliğine ilişkin olarak üzerinde durdukları ilk nokta, Garanti Antlaşması'nın 1. ve 2. maddelerinin içeriğine ilişkindir. Ortak Mütalaa'ya göre bu maddelerde, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne getirilen yasaklama, sürekli ve mutlak bir nitelik taşır ve kısmen veya tamamen olmak üzere herhangi bir devleti kapsar. Ancak bu yasaklama, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları kuruluşlara üye olmayı kapsamaz²⁸⁸.

Ortak Mütalaa'da, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasının, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma'nın 22. maddesinin bir yansıması olduğu belirtilerek, bu maddenin, "Enosis" ve "Taksim"i yasaklamayı amaçladığı hatırlatılmıştır. Bu maddenin, AB'ye üyeliği kapsayıp kapsamadığının anlaşılabilmesi için yorumlanması gerektiğini ve bunun için de Viyana Sözleşmesi'nin 31-33. maddelerinin dikkate alınarak, iyiniyetle ve olağan anlamına uygun bir şekilde, antlaşmanın bütününe göz önünde bulundurulması ve gerekirse hazırlık çalışmalarının da incelenmesi gerektiği belirtilmiştir²⁸⁹. Bu tespitin ardından Ortak Mütalaa'nın üzerinde durduğu husus, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan "Devlet" terimidir. Bu terimin, Garanti Antlaşması'nda tekil olarak ifade edildiğini, tekil kullanıldığı için de yasağın; siyasi ve/veya ekonomik karakterli, uluslarüstü bir devletler grubunu kapsamadığını iddia ederek getirilen yasaklamanın, tek bir devletle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir²⁹⁰.

²⁸⁷ James CRAWFORD/Gerhard HAFNER/Alain PELLET, "Republic of Cyprus: Eligibility for EU Membership", s. 3, Metin için bkz. BM Resmi İnternet Sayfası, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/277/28/IMG/N9727728.pdf?OpenElement>, 09.05.2006

²⁸⁸ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 4

²⁸⁹ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 5

²⁹⁰ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 6

Ortak Mütalaa'da, AB'nin niteliğine de değinilmiştir. AB'nin, kendi hukuk sistemi ve üyelerinden ayrılmış varlığıyla, farklı bir topluluk olduğunu; daha mükemmel bir birlik olmaya çalışmasına rağmen, her üyenin katıldığı ve uluslararası bir karaktere sahip, hukuk sistemi olduğu belirtilmiştir. Üye devletlerin, hükümetlerine ait belirli yetkileri devrettikleri AB, bir devlet değildir ve bir üye devleti, ekonomik veya siyasi olarak diğer üye devletlerle birleşmiş bir şekilde tanımlamak doğru değildir²⁹¹. Bu sebeple, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasındaki ifadelerin olağan anlamı ile metin içindeki yeri, maddenin konusu ve amacı dikkate alındığında; AB üyeliği, herhangi bir devlet ile ekonomik veya siyasi bir birlikteliği içermez²⁹².

Ortak Mütalaa'da, Avusturya örneğine de değinilerek, 1959-1960 Antlaşmaları'nın Kıbrıs Rum tarafının üyeliğine engel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. "Bağımsız ve Demokratik Avusturya'nın Yeniden Oluşturulması Devlet Antlaşması"nın 4. maddesine değinilerek, Almanya ile Avusturya'nın siyasi veya ekonomik bir birlik oluşturmasının yasaklanmasına rağmen; Avusturya'nın AB'ye üyelik başvurusunda ve sonrasında, problem yaşanmadığını ifade etmişlerdir. Gerekçe olarak da yasağın, yalnızca Almanya ve Avusturya arasındaki iki taraflı antlaşmalarla sınırlı olduğunun, Almanya'nın tek egemen güç olmadığını ve o dönemde 12 üyeli bir yapısı olan AB içinde tek oya sahip olduğunun gösterildiğini belirten Ortak Mütalaa, aynı durumun Kıbrıs Rum tarafı için de geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Benzer bir sonuca, Kıbrıs Rum tarafının üyelik başvurusu için de varılabileceğini iddia eden Ortak Mütalaa'ya göre; AB üyesi devletlerden hiçbiri, tek başına, AB'nin karar alma mekanizmasında etkili olamaz veya böyle bir talepte bulunamaz. Bu sebeple Kıbrıs Rum tarafının AB'ye katılımı, herhangi bir devletle ekonomik veya siyasi bir birlik içine girme şeklinde değerlendirilemez²⁹³.

Ortak Mütalaa'da Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nın, veto hakkını düzenleyen 50. maddesine de değinilmiştir. Buna göre, Kıbrıs Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı

²⁹¹ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 7

²⁹² CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 8

²⁹³ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 13-14

Yardımcısı olan Fazıl KÜÇÜK, Aralık 1959'da seçilmiş ve bu tarihten sonra da bir daha herhangi bir seçim olmamıştır. 1963 yılında başlayan anayasal zorluklar sebebiyle, Türk tarafı görevlileri görevlerini bırakmışlardır. 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesi sonrasında, Türk tarafı yönetimi, Ada'nın ayrılmasını ve ayrı bir Kıbrıs Türk Devleti kurulmasını arzulamaktadır. Bu sebeple, oluşan bu duruma göre; 1960 Anayasası'nın, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'na ve hükümette Kıbrıs Türk tarafının temsiline yönelik hükümleri, işletilemez bir durumdadır. Buna rağmen uluslararası toplum, Kıbrıs'ın temsil edilmesi ve dış ilişkilerini yerine getirmesi açısından; Kıbrıs Rum tarafı hükümetini normal kapasiteye sahip bir hükümet olarak tanımaya devam etmektedir²⁹⁴. Ortak Mütalaa'nın bu noktadan hareketle ulaştığı sonuç, temsil kabiliyetine sahip olan Rum tarafının, AB'ye katılmasının mümkün olduğudur. Uluslararası kuruluşlara ve ittifaklara girmeye ehil kabul edilen Rum tarafının, seçilmiş ve yetkilerini etkin bir şekilde kullanan Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın kullanmadığı veto hakkı sebebiyle, AB'ye katılım başvurusu, geçersiz ve etkisiz sayılamaz²⁹⁵.

Ortak Mütalaa'nın 33. paragrafında, dışişleri alanında, bahsi geçen veto hakkının olmadığı iddia edilmektedir. Buna göre, Garanti Antlaşması'nda ve Anayasa'da; dışişleri alanında, özellikle de uluslararası kuruluşlara üyelik başvurularına ilişkin kararlar üzerinde garantör devletlerin veto hakkı yoktur. Bu veto yetkisi, Kıbrıs Hükümeti'nin üst düzey görevlilerine (Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı) verilmiştir ve bu veto yetkisi, Kıbrıs'tan ayrılmak isteyen Kıbrıslı Türkler'in mevcut lideri tarafından, tamamen farklı bir şekle sokulamaz. Mevcut duruma göre, veto yetkisini kullanacak bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı yoktur ve Kıbrıs'ın dışişlerini yürüten hükümetin yetkisi, tartışılmaz bir haldedir ve bu durum, büyük çapta kabul edilmiştir. Ortaya çıkmış olan bu fiili durum kabul edilmezse, 1963 yılından beri Kıbrıs adına imzalanan yüzlerce antlaşma, geçersiz olmuş olur. Anayasa'nın 50. maddesinin uygulanamaması, yapılmış olan yüzlerce antlaşmanın geçerli olarak kabul edilip, yürürlükte olması gerçeğini değiştirmemektedir²⁹⁶.

²⁹⁴ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 15

²⁹⁵ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 16

²⁹⁶ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 17

Ortak Mütalaa'da, Kıbrıs Anayasası'nın 170. maddesinde düzenlenmiş olan, **“en çok gözetilen ulus kaydı”** konusuna da değinilmiştir. Ortak Mütalaa'ya göre, söz konusu madde, Kıbrıs Devleti'nin üçüncü ülkelere avantaj sağlayan antlaşmalar yapmasına engel değildir. Bu antlaşmalarda, en çok gözetilen ulus muamelesi yapılan ülke için, antlaşma genişletilirse, bu muamele garantör devletlere de yapılmalıdır. 170. maddede belirtilen durum, şarta bağlıdır. Bu şart da antlaşmanın genişletilmesinin, ancak sonraki bir antlaşmayla mümkün olmasıdır. Bu durumda, Kıbrıs Devleti'nin, Türkiye'ye, **“en çok gözetilen ulus”** muamelesi yapması, ayrı bir antlaşma yapılması şartına bağlıdır. Türkiye'nin, Anayasa'nın 170. maddesinden yararlanmayı, hiçbir zaman talep etmediğinin belirtildiği Ortak Mütalaa'da; Rum tarafının AB'ye üye olması halinde, 170. maddedeki ifadelerden, Türkiye'ye bazı avantajlar sağlanması sonucu çıkarılamaz²⁹⁷.

Sonuç olarak ortak mütalaa, Garanti Antlaşması'nın ve Anayasa'nın ilgili hükümlerinin ve bu maddelerde geçen ifadelerin açık ve anlaşılır olduğunu; bu ifadelerin, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye katılmasına engel teşkil edecek bir içeriğe sahip olmadıklarını; Türkiye'nin, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğine itiraz edemeyeceğini zira Garanti Antlaşması'nın Türkiye tarafından ihlâl edildiğini; ihlâl eden tarafın itiraz öne süremeyeceğini belirterek, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliğine engel teşkil edecek herhangi bir hüküm olmadığını, yapılan itirazların temelsiz olduğunu savunmaktadır²⁹⁸.

Tarafların tezleri dikkate alındığında, ilk dikkat çeken husus, 1959-1960 Antlaşmaları'nın varlığının kabul edilmiş olması ve Antlaşmalar'da yer alan ilgili hükümlerin, tartışmaların merkezinde yer almış olmasıdır. Taraflar, Antlaşmalar'ın geçerliliği ve yürürlüğü konusunda, derin tartışmalara girmemişlerdir. Zaten her iki taraf da geçersizlik iddialarının, Viyana Sözleşmesi'nde belirtilen resmi ve yazılı prosedüre dayandırılması gerektiğinin ve ortada da böyle bir teşebbüs olmadığını farkındadır.

²⁹⁷ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 17-18

²⁹⁸ CRAWFORD/HAFNER/PELLET, s. 2 ve 17-18

Değınilmesi gereken ikinci nokta, tarafların yaklaşım tarzıdır. Türk tarafının iddiaları, 1959-1960 Antlaşmaları'nın içeriğine, esasına ve ruhuna dayanmaktayken; Rum tarafı daha çok, bu antlaşmaların şekline ve metindeki ifadelerin basit anlamlarına, kelime oyunlarına ya da Ada'daki fiili duruma ve meydana gelmiş oldu-bittilere dayanmakta, antlaşmaların ruhunu ve bu antlaşmalarla ortaya çıkan kendine has yapının felsefesini dikkate almamaktadır. Söz gelimi Rum tarafı, Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan **“Devlet”** teriminin tekil bir anlam ifade ettiğini ve AB'nin ise bir devletler topluluğu olduğunu ileri sürerek, Rum tarafının AB'ye üyeliğinin, ayrılık teşkil etmeyeceğini ileri sürmektedir. **“Devlet”** terimin, **“devletler”**i de kapsadığının, dilbilgisi kurallarına göre ortaya konması ve İngiliz Yorumlama Yasası'nın dayanak gösterilmesi belki de gerekebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, sadece bir terimin kapsadığı anlamın üzerine yoğunlaşmanın getireceği sakıncadır. Hukukun temel prensiplerinden olan **“lafzı ve ruhuyla bir bütün olmak”** prensibi, tam anlamıyla dikkate alındığında; dilbilgisi tartışmalarından ve kelime oyunlarından daha ziyade, metnin ruhunun ve bütünüünün, doğru sonuca ulaşmada daha doğru bir yol olacağı açıktır. Yine, Ortak Mütalaa'da bahsedilen; Ada'da hâlihazırda bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın olmayışı, son seçilen Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl KÜÇÜK'ün ölmüş olması ve yerine kimsenin seçilmemiş olması, bütün bunlara dayanarak veto hakkının kullanılmasının imkânsız hâle gelmesi gibi gerekçeler, Rum tarafının dayandığı tezlerin psikolojisini yaratması açısından güzel bir örnektir. Ortaya çıkmış olan fiili durumun sebepleri, oluşumu, kaynağı dikkate alınmadan; yalnızca sonucu ile ilgilenmek ve üstelik, bu sonucun ortaya çıkmasında taraflara düşen sorumluluk payını göz ardı etmek, Rum tarafının tezlerinin, hukuki temelin dışına çıktığını göstermektedir. O tarihte, Ada'daki olaylar sebebiyle fiilen görevini yerine getiremeyen Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ve diğer Türk görevlilerinin bu durumunun dikkate alınmaması; yeniden bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın seçilmemiş olması ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ölmüş olması sebebiyle, veto hakkının kullanılamaz hâle gelmesi, aynı zamanda bir çelişkiyi de ortaya koymaktadır. Rum tezleri, yeri geldiğinde fiili durumu esas alırken; yeri geldiğinde ise fiili imkânsızlığı dikkate almayarak, kâğıt üstündeki teorik durumu kendisine baz almaktadır. Bu yaklaşımın diğer bir örneği de uluslararası toplumun, Rum kesimini,

Kıbrıs'ın tamamını temsil eden resmi otorite olarak tanınmasının ve KKTC'nin yalnızca Türkiye tarafından tanınmasının, Ortak Mütalaa'daki gerekçelerden birisini oluşturmasıdır. Burada, hukuki bir argüman olan "tanıma" kullanılmış ancak bu durumun hukuki geçerliliği irdelenmeden, ortaya çıkmış olan sonuç dikkate alınmıştır. Dolayısıyla, bu bakış açısı, aceleci bir ruh hâlini ve fiili durumun kabul edilerek, hukuken tescil edilmesi gayretini gözler önüne sermektedir.

Tarafların tezlerinde ileri sürdükleri diğer konulara bakıldığında, Garanti Antlaşması'nın 1. ve 2. maddelerinde belirtilen uluslararası kuruluşlara üyelik şartları; Kıbrıs Anayasası'nın 170. maddesinde de belirtilen, "en çok gözetilen ulus kaydı"; Avusturya'nın AB'ye üyeliğinin emsal gösterilmesi gibi hususlarda, Türk tarafının tezleri, kendi içinde daha tutarlıdır ve 1959-1960 Antlaşmaları'nın içeriğiyle ve ruhuyla daha uyumludur. Rum tarafının bu konularda ileri sürdüğü itirazlarda, söz konusu maddeler fazlaca zorlanmış ve çıkarılması mümkün olmayan sonuçlara ulaşılmıştır. Söz gelimi Garanti Antlaşması'nda belirtilen; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, siyasi veya iktisadi bir birliğe girmesinin engellenmesi; Ada'nın birleştirilmesinin veya taksiminin önünün kapatılması ve bu yöndeki teşvik edici faaliyetlerin yasaklanmış olması, Ortak Mütalaa'da farklı değerlendirilmiş ve bu yasağın, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı kuruluşlara, üye olmayı kapsamadığı iddia edilmiştir. Bu iddianın, hangi hükme dayanarak çıkarıldığı belirtilmemiştir. Antlaşma'daki hükümler değerlendirildiğinde, böyle bir sonuca varmak, pek mümkün görünmemektedir. Bu madde, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı İle İlgili Antlaşma"nın 8. maddesinde düzenlenen ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 50. maddesinde de yer alan veto hakkının kapsamı ile birlikte değerlendirildiğinde, tartışmaya yer bırakmayacak bir şekilde, Rum tarafının AB'ye üye olması, antlaşmalardaki hükümlere ve bu antlaşmaların ruhuna açıkça aykırıdır. Ortak Mütalaa'da verilen Avusturya örneği, zaten durumu açıklıkla ortaya koymaktadır. Avusturya'nın da benzeri bir yasağa rağmen AB'ye üye olduğunu belirten ve aynı durumun Rum tarafı içinde geçerli olduğunu iddia eden Ortak Mütalaa, kendi içindeki tutarsızlığını da bu örnekle ele vermektedir. Avusturya örneğinde, taraflardan hiçbiri, Avusturya'nın AB'ye üye olmasına karşı çıkmamıştır. Oysa ki Rum tarafının üyelik müracaatına ve

üye olmasına, Türkiye itiraz etmektedir. MENDELSON'un haklı olarak belirttiği gibi, sadece bu durum bile, iki örneğin birbirinden farklı olduğunu ortaya koymaya yetmektedir. Kaldı ki Avusturya'ya getirilen yasak, Almanya ile sınırlı iken, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne getirilen yasak daha kapsamlıdır.

Benzer şekilde, Ortak Mütalaa'da dile getirilen ve "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı İle İlgili Antlaşma"nın 23. maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 170. maddesinde yer alan "en çok gözetilen ulus kaydı"nın, ayrı bir antlaşma yapılması şartına bağlı olduğu iddiası da dayanaksızdır. Bahsi geçen maddelerdeki "en çok gözetilen ulus kaydı", niteliği ne olursa olsun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bütün anlaşmalar bakımından geçerli olacaktır. Maddelerde, ayrı bir anlaşma yapılmış olması şartı yoktur ve maddenin kapsamı, her türlü anlaşmayı bünyesinde barındıracak kadar geniştir. Ortak Mütalaa'da, Türkiye'nin böyle bir talebinin olmadığı iddiası da dile getirilmiştir ancak zaten, ayrıca bir talepte bulunmaya gerek olmadığı gibi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, bunu gerçekleştirme yükümlülüğü vardır. Yine Ortak Mütalaa'da, Rum tarafının AB'ye üyeliği halinde, Türkiye'ye bazı avantajlar sağlanmasının gerekmediği belirtilmiştir. Rum tarafının AB'ye üye olması halinde, AB'ye üyelikten kaynaklanan bazı avantajlar ve ayrıcalıklar sağlayacağı açıktır. Yunanistan ve İngiltere'nin AB'ye zaten üye olduğu gerçeği de dikkate alınınca, "en çok gözetilen ulus" muamelesi gereği, Türkiye'nin de benzeri avantajlardan yararlanması gerekecektir. Antlaşma hükümlerinden, aksine bir yorum çıkartmak mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak, gerek 1959-1960 Antlaşmaları'nın hükümleri ve bu hükümlerin Kıbrıs Anayasası'na aktarılmış hâli, gerek bu antlaşmaların felsefesi ve ruhu, gerekse tarafların tezleri dikkatle değerlendirildiğinde; Ada'da, şimdiye kadar üzerinde uzlaşma sağlanmış tek hukuki düzenin, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olmasına engel teşkil ettiği ve üyeliğin, bu antlaşmalar bütününe temelden aykırı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

3.3. Türkiye'nin Adaylık Sürecinde AB'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan AB serüveni içinde, Kıbrıs sorunu önemli bir yer tutmuştur ve hâlâ da tutmaya devam etmektedir. Özellikle, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye adaylık müracaatı yapması ve adaylığa kabulü ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra, Kıbrıs sorunu, bütün tarafları açısından AB için daha da önemli hâle gelmiştir. Soruna, AB'nin bakış açısını anlayabilmek için Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesinden, günümüze dek uzanan süreçte, AB'nin resmi belgelerini incelemek gerekmektedir. Aşağıda, bu süreçte ortaya konan Türkiye-AB ilişkilerine ait belgeler incelenerek, AB'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı ortaya konacaktır.

3.3.1. 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi

1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında NATO'ya üye olarak politik ve askeri anlamda Avrupa'da yer almaya başlayan Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye üyelik başvurusunda bulundu. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen askeri darbe ve dönemin politik yapısından dolayı, bir süre ilerlemeyen ilişkiler, 25 Temmuz 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile yeni bir boyut kazandı²⁹⁹. 33 madde ve eklerden oluşan Ankara Anlaşması, Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımlar yoluyla Türkiye ve AET üyesi devletler arasındaki ekonomik seviye farklılıklarının azaltılmasını ve Türkiye ile AET arasında, kademeli olarak gümrük birliğinin kurulmasını amaçlamaktadır. Açıkça belirtilmese de anlaşmanın siyasi sonuçlar yaratacak bir amacı daha vardır ki o da Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğidir³⁰⁰. Bu şekilde başlayan ilişkiler, Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik müracaatıyla yeni bir dönemece girmiştir. Devlet Bakanı Ali BOZER tarafından, bir mektupla dönem başkanı Belçika Dışişleri Bakanı Leo TINDEMANS'a yapılan üyelik müracaatı, atılmış olan ilk resmi adım anlamına gelmektedir³⁰¹. Bu resmi adımın ardından, Türkiye'nin adaylığa kabulü oldukça uzun

²⁹⁹ Haydar ÇAKMAK, *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*, Platin, Ankara 2005, s. 93-95

³⁰⁰ Hacı CAN/Çınar ÖZEN, *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku*, Gazi, Ankara 2005, s. 21-22

³⁰¹ Çağrı ERHAN/Tuğrul ARAT, "AT'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005, s. 95

ve bir o kadar da sancılı geçmiştir. 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, Türkiye oybirliğiyle, aday ülke olarak ilân edilmiştir. Bu karar uyarınca Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacaktı, yani Türkiye, diğer aday ülkeler gibi katılım öncesi stratejinin imkânlarından yararlanabilecekti³⁰².

Helsinki Zirvesi’nde alınan kararlarda, Türkiye ile ilgili bölümlerde, Kıbrıs sorunu da yer almıştır. Bu kararın³⁰³ 9(a) ve 9(b) paragrafları, doğrudan Kıbrıs sorununa değinirken; kararın 4. ve 12. paragrafları, Kıbrıs sorununa dolaylı olarak gönderme yapmaktadır. 9(a) paragrafında AB Konseyi’nin, 3 Aralık 1999 tarihinde New York’ta başlayan ve soruna kapsamlı bir çözüm getirmeyi amaçlayan barış görüşmelerini, memnuniyetle karşıladığı belirtilerek; BM Genel Sekreteri’nin sorunun çözümüne yönelik gayretlerinin, güçlü bir şekilde desteklendiği ifade edilmiştir. 9(b) paragrafında ise AB Konseyi, bulunacak siyasi çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağına vurgu yaparak; üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar bir çözüme ulaşılamaması halinde, AB Konseyi’nin bu durumu dikkate almayacağını ve ön şart olarak ileri sürmeyeceğini belirtmiş ve Konsey’in, ilgili bütün faktörleri dikkate alacağını kaydetmiştir.

9(a) ve 9(b) paragrafları değerlendirildiğinde, dikkat çeken ilk husus, AB’nin sorunun çözümünde, doğrudan müdahil olmak istememesidir. Her ne kadar çözüm yönünde güçlü bir destek ifade edilse de çözümün, **“olmazsa olmaz”** bir anlam taşımadığı; çözüme ulaşılamadığı takdirde bunun, **“Rum tarafının AB üyeliğine ilişkin ön şart oluşturmayacağı”** ifadesinden anlaşılmaktadır. Yani AB, çözümden yana bir tavır alıyormuş görüntüsü vermekte ama çözüm olması yönünde bağlayıcı tavır takınmaktan da geri durmakta, konuya faydacı bir yaklaşım sergilemektedir. Çözüme ulaşılamaması halinde bunu, ön şart olarak değerlendirmeyeceğini ve sorunun çözümünü, Kıbrıs Rum tarafının üyeliği bakımından, **“bekletici mesele”** yapmayacağını ilân etmiş olan AB; ilgili bütün faktörleri değerlendireceğini

³⁰² Sanem BAYKAL/ Tuğrul ARAT, “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005, s. 351

³⁰³ Karar metni için bkz. AB Resmi İnternet Sayfası, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm, 11.05.2006

belirterek, aday ülke yapılan Türkiye'ye de mesaj vermektedir. Böylece bir yandan, Rum tarafının AB'ye üyelik müzakereleri ile sorunun çözümünün birbirinden bağımsız iki konu olduğu izlenimi verilerek Rum ve Yunan tarafı tatmin edilmekte, öte yandan Türkiye de ilgili bütün faktörlerin değerlendirileceği belirtilerek, rahatlatılmak istenmektedir. Ancak bu ifadeler, muğlak bir nitelik taşımakta ve adeta, AB'nin ikircikli tavrını peçelemeye yönelik olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Kararın 4. paragrafında; AB Konseyi'nin, anlaşmazlıkların barışçı yoldan çözümünden yana olduğu ve ilgili devletlerin bu yönde, her türlü gayreti göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Tarafların başarı gösterememesi durumunda, çözüm yeri olarak Uluslararası Adalet Divanı'nı adres gösteren AB Konseyi; 2004 yılı sonuna kadar anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı eliyle çözüme kavuşturulmalarını teşvik etme amacını taşıdığını, özellikle de anlaşmazlıkların üyelik sürecine ilişkin yansımalarını da dikkate alacağını ve ortaya çıkan durumu, bu şekilde gözden geçireceğini ifade etmiştir. Bu paragrafta, AB'nin barışçı çözümü tercih ettiği ve referans olarak da kendine, evrensel kabul görmüş bir hukuk belgesini, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 3. fıkrasını aldığı görülmektedir³⁰⁴. Çözüme yönelik olarak, öncelikle tarafların iradesini ve anlaşmalarını esas alan AB Konseyi; anlaşmazlığın sürmesi ve taraflarca çözüm bulunamaması halinde, Uluslararası Adalet Divanı'nı çözüm yeri, 2004 yılını da son çözüm tarihi olarak gördüğünü, üstü kapalı da olsa belirtmiştir.

Kararın 12. paragrafında Türkiye'nin, insan hakları ile 4. ve 9(a) paragraflarında belirtilen konular başta olmak üzere, üyeliğe ilişkin siyasi kriterleri karşılaması yönünde ilerleme kaydetmesi üzerinde durulacağı ve bu yönde daha fazla siyasi diyalogun söz konusu olacağı belirtilmiştir. Türkiye ile ilgili bu paragraftan çıkan sonuç; Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde, bir şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Bu paragraf, AB'ye üyelik açısından, 9(b) paragrafı ile birlikte değerlendirildiğinde, Kıbrıs Rum tarafı açısından, Kıbrıs sorununun çözümü

³⁰⁴ BM Antlaşması'nın 2. maddesi, Antlaşma'nın 1. maddesinde belirtilen BM'nin amaçlarına ulaşmak için, üye devletlerin uyması gereken ilkelerden bahsetmektedir. 2. maddenin 3. fıkrasına göre BM üyesi ülkeler, uluslararası boyuttaki uyuşmazlıklarını; uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek şekilde **barışçı** yollardan çözerler.

mutlak bir şart anlamına gelmemekte; Türkiye için ise ister tarafların uzlaşması yoluyla, ister Uluslararası Adalet Divanı önünde, AB'yi tatmin edecek bir şekilde, çözümü gerekli bir sorun anlamına gelmektedir.

3.3.2. İlerleme Raporları

AB Komisyonu 1998 yılından itibaren, her yıl düzenli bir şekilde, katılım öncesi stratejinin bir unsuru olarak AB Konseyi'ne, aday ülkelerin tam üyelikle ilgili hazırlıklarını değerlendiren “**İlerleme Raporları**” sunmaktadır. Bu raporlar, müzakerelere başlamamış aday ülkelerin, katılım ölçütleri çerçevesinde geldiği durumu tespit ederken; müzakerelere başlamış ülkelerin ise bir önceki seneye göre, kat ettiği mesafeyi belirlemektedir³⁰⁵. İlerleme Raporları, dört bölümden oluşur: Giriş, Üyelik Kriterleri, Sonuç ve Katılım Ortaklığı ile İlgili Değerlendirme. Bu raporların en uzun bölümü, Üyelik Kriterleri bölümüdür. Bu bölüm ise üç ana başlıktan oluşur: Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler ve Üyelikten Kaynaklanan Yükümlülükleri Üstlenebilme Kapasitesi. Aday ülkelerin, AB müktesebatına uyum düzeyini gösteren bu raporlarda “**ilerleme olgusu**”; rapor döneminde fiilen alınan **kararlar**, kabul edilen **mevzuat**, uygulanan **tedbirler** ve onaylanan **uluslararası sözleşmeler** ile bunların uygulanması temel alınarak değerlendirilmektedir. Türkiye için hazırlanan raporlarda, bu plana uygun şekilde, bir yıllık dönem süresince gerçekleştirilen değişiklikler belirtilerek, eksikler tespit edilmiş ve bu eksiklerin giderilmesi istenmiştir³⁰⁶. Aşağıda, 1998 yılından başlamak üzere, İlerleme Raporları'nda yer alan Kıbrıs ile ilgili bölümler incelenecektir.

³⁰⁵ Güncel Haber, “İlk İlerleme Raporları 1998’de Hazırlandı”, **AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği İletişim Projesi Periyodik Yayını, Özel Sayı**, No: 3, Kasım 2004, s. 3

³⁰⁶ Enver BOZKURT/Mehmet ÖZCAN/Arif KÖKTAŞ, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil, Ankara 2004, s. 382-384

3.3.2.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu

1998 yılı İlerleme Raporu'nda³⁰⁷ Türkiye, işgalci olarak nitelendirilmiştir. 1974 yılından itibaren Ada'yı işgal altında tuttuğu ve yaklaşık 35.000 kişilik bir ordu bulundurduğu belirtilen Türkiye'nin, KKTC'yi tanıyan tek devlet olduğu vurgulanmış ve bu durumun 1959-1960 Antlaşmaları'na aykırı olduğu ifade edilmiştir. Kıbrıs Rum tarafı ile AB arasında adaylık müzakerelerinin başlaması üzerine; KKTC Cumhurbaşkanı DENKTAŞ ve TC Cumhurbaşkanı DEMİREL arasında imzalanan ve Türkiye ile KKTC'nin kademeli olarak birleşmesini öngören ortak açıklamanın eleştirildiği Rapor'da; bu durumun uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilerek BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen çözüme yönelik faaliyetlerin, Türkiye tarafından aktif olarak desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun garantörü olan Türkiye'nin, iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon kurulmasına yönelik çözüm faaliyetlerine, özel ilişkisini kullanarak katkı yapmasının beklendiği Rapor'da; Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin takındığı tavrın, AB'nin bu konuya yaklaşımı ile bağdaşmadığı da belirtilmiştir.

Bu Rapor'da ilk dikkat çeken husus, Türkiye'nin açıkça işgalci ülke olarak nitelendirilmesidir. 1974 yılında Ada'ya yapılan askeri müdahalenin ve 1983 yılında kurulan KKTC'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı olduğu ve mevcut durumun kabul edilemez olduğu belirtilirken; 1959-1960 Antlaşmaları'nın geçerliliğini koruduğunu, hâlen yürürlükte olduğu da kabul edilmiş olmaktadır. Bu durumda AB'nin, bu antlaşmaların varlığını kabul ettiği halde; Kıbrıs Rum tarafının üyelik müracaatında, söz konusu antlaşmaları dikkate almaması, AB için bir çelişki oluşturmaktadır.

Rapor'da ikinci dikkat çeken nokta, yukarıda belirtildiği gibi 1959-1960 Antlaşmaları'nın geçerliliğini kabul eden AB'nin, bu durumu başka bir şekilde bir daha tekrarlamasıdır. Türkiye'nin, Kıbrıs Türk toplumunun garantörü olduğunu kabul ederek antlaşmaların varlığını bir kez daha kabul etmiş ancak bu sefer de bir yanılgıya düşmüştür. Zira Garanti Antlaşması'nın 2. maddesinin 1. fıkrasına göre,

³⁰⁷ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, [http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/1998%20(En).pdf), 11.05.2006

Türkiye, yalnızca Kıbrıs Türk toplumunun garantörü değildir. Maddeye göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garanti ettiği konular; **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, ülke bütünlüğü ve güvenliği** ile Anayasa'nın temel maddeleriyle kurulmuş olan **düzendir**. Dolayısıyla, antlaşma hükümlerine göre, garantörlük üç devlete aittir ve bir bütündür, bölünemez. Bu sebeple, Kıbrıs sorununun çözümü için garantörlük görevi gereği, kendisinden beklenen özel çaba, yalnızca Türkiye'den beklenebilir bir nitelikte değildir.

1998 yılı İlerleme Raporu'nda, BM tarafından başlatılan barış görüşmeleri desteklenirken, AB'nin çözüme yönelik doğrudan müdahil olmayacağı dikkatlerden kaçmamaktadır. İşgalci olarak nitelendirilen Türkiye'yi, bu konuda daha aktif davranmaya çağırarak AB, çözümün kendi istediği şekilde gerçekleşmesini de talep etmektedir. Türkiye'nin tavrının, AB'nin kendi pozisyonuna uygun olmadığını belirtmesi, bu isteğin üstü kapalı bir ifadesidir.

3.3.2.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu

1999 yılı İlerleme Raporu'nda³⁰⁸, BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen çözüme yönelik faaliyetlerden bahsedilmiş, ayrıca G-8 Zirvesi'nin sonuç bildirgesine ve BM'ye gönderme yapılarak barış çabaları desteklenmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin, garantör ülke sıfatına dikkat çekilerek, aktif ve yapıcı bir rol oynayabileceği belirtilmiştir. Rapor'da bahsi geçen diğer bir nokta, Kıbrıslı Rum LOIZIDOU'nun, Türkiye aleyhine AİHM'de açtığı davada kazandığı tazminata ilişkindir. Türkiye aleyhine açılan davada, Türkiye'nin ödemesi gereken tazminatı hâlâ ödemediği ve Türkiye'ye tanınan sürenin Ekim 1998'de dolduğu ifade edilmiş; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Başkanı'nın, Türkiye'nin tazminatı ödemekle yükümlü olduğuna dair yaptığı açıklamaya dikkat çekilmiştir. Bunun dışında, Türkiye'nin Kıbrıs sorununda takındığı tavrın, AB'nin tavrıyla uyumsuz olduğu tekrarlanmıştır.

Rapor'da dikkat çeken ilk husus, G-8 Zirvesi sonuç bildirgesine yapılan atıftır. Bu bildirmede geçen **“her iki taraf”** tabirinin Rapor'da kullanılması,

³⁰⁸ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, [http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/1999\(Tr\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/1999(Tr).pdf), 11.05.2006

önemlidir. Zira AB üyesi dört ülkenin (Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya) içinde bulunduğu G-8 zirvesinin sonuç bildirgesinde yer alan “her iki taraf” tabirinin, İlerleme Raporu’nda kullanılması; Ada’da bulunan her iki toplum için “**eşit statü**” anlamına gelir. G-8 üyesi AB ülkelerinin, AB içindeki en güçlü ülkeler olması ve bunun doğal bir sonucu olarak, AB’yi yönlendiren üyeler olması da kullanılan “**her iki taraf**” tabirini, daha da önemli hâle getirir.

İlerleme Raporu’nda, 1998 yılında Türkiye için kullanılan “işgalci” tabiri, bu defa kullanılmamıştır ancak bunun yerine AİHM’de sonuçlanan LOIZIDOU davasına atıf yapılarak, tazminatın ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Aşağıda detaylı olarak belirtileceği üzere, bu davada AİHM; Türkiye’nin, Ada’nın kuzey kısmını işgal ettiğine ve mülkiyet hakkının kullanılmasını engellediğine hükmetmiştir. İlerleme Raporu’nda bu davadan bahsedilmesi, AB’nin Türkiye’yi doğrudan değil, dolaylı olarak “**işgalci**” sıfatıyla suçlaması anlamına gelmektedir.

3.3.2.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu

2000 yılı İlerleme Raporu’nda³⁰⁹, 3 Aralık 1999 tarihinde başlayan barış görüşmeleri ve bu görüşmelerin sonraki safahatı kısaca özetlenerek, sürecin devam etmesine yönelik olarak AB’nin memnuniyeti ifade edilmiştir. Türkiye’nin de garantör ülke sıfatıyla, bu sürece destek vermesi gerektiği belirtilmiştir. Rapor’da yine, LOIZIDOU davası ile ilgili olarak, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin ikinci bir ara karar kabul ederek, Türkiye’nin tazminatı ödemesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca AİHM’de Türkiye aleyhine, benzer nitelikli 150-200 civarında açılmış dava bulunduğunun tahmin edildiği eklenmiştir. Türkiye’nin aday ülke statüsünün, Kıbrıs sorununun çözümüne yeni bir ivme kazandırdığından bahseden Rapor’da; Türkiye’nin resmi pozisyonunun, hâlâ AB’nin pozisyonu ile örtüşmediği de vurgulanmıştır.

2000 yılı İlerleme Raporu, Türkiye’nin aday ülke olmasından sonraki ilk rapor olma özelliğini taşımaktadır. Bu Rapor’da, 1998 yılındaki Rapor’dan farklı

³⁰⁹ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, [http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/2000%20(En).pdf), 13.05.2006

olarak Türkiye’den, yalnızca “**Kıbrıslı Türklerin garantörü ülke**” olarak değil, “**garantör ülke**” olarak bahsedilmiştir. “**Garantör ülke**” tabirinin kullanılıyor olması, 1959-1960 Antlaşmaları’nın hâlâ AB tarafından tanındığını ve kabul edildiğini göstermektedir.

Rapor’da, LOIZIDOU davasına ilişkin tazminat konusuna dikkat çekilerek, tahminen 150-200 kadar açılmış benzeri davanın bulunduğu da hatırlatılmaktadır. AB’nin bundan sonra takip edeceği stratejiyi de ortaya koyan bu ifadelerle, doğrudan olmasa da dolaylı olarak Türkiye, tazminatı ödemeye davet edilmekte; ayrıca LOIZIDOU davasındaki gerekçelerin, AB tarafından da kabul edildiği ortaya konmaktadır. LOIZIDOU davasından, 1999 yılı İlerleme Raporu’ndan sonra ikinci kez bahsedilmesi; AB’nin Kıbrıs sorununa ilişkin bakış açısı ve görüşlerinde, bundan sonra LOIZIDOU davası ve sonuçlarının önemli bir rol oynayacağını işaretidir.

Türkiye’nin konuya ilişkin resmi tavrının, AB’nin resmi pozisyonu ile uyumsuz olduğunun bir kez daha tekrar edildiği bu Rapor’da; Türkiye’nin aday ülke statüsüne dikkat çekilmiş ve bu yeni durumun, sorunun çözümüne yeni bir ivme kazandıracağı ifade edilmiştir. Bu ifadeler, AB’nin beklentisini ortaya koymaktadır. AB, artık Türkiye’den, takındığı tavrı değiştirmesini dolaylı olarak istemekte ve bunun için de aday ülke statüsüne dikkat çekmektedir. Aslında bu dolaylı istek, işin tabiatına uygundur zira aday ülke statüsü verilen bir ülkeden, AB müktesebatına olduğu kadar, AB’nin bakış açısına da uyum göstermesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu ifadeler, böyle bir beklentinin dolaylı olarak dile getirilmesidir. Bu kanaati destekleyen unsur ise, 2000 yılı İlerleme Raporu’nun, Türkiye’nin aday ülke olmasından sonraki ilk rapor olmasıdır.

3.3.2.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu

2001 yılı İlerleme Raporu³¹⁰, BM gözetiminde devam eden barış görüşmeleri ve bu görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine yoğunlaşmıştır. 2001 yılı Haziran ayı içinde gerçekleşen Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye’nin, BM’nin barış

³¹⁰ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, [http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/2001%20\(Tr\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/tuhkg/2001%20(Tr).pdf), 13.05.2006

çabalarını destekleyici tutumu memnuniyetle karşılanmış ancak bu yönde somut adım atılmaması eleştirilmiştir. Bu yöndeki beklentilerin gerçekleşmemesi, üzüntüyle karşılanmış ve ayrıca, KKTC Cumhurbaşkanı DENKTAŞ'ın, BM gözetimindeki barış görüşmelerinden çekilmesi ve bu tavrın Türkiye tarafından desteklenmesi de göz önünde bulundurularak bütün bu gelişmeler, “hayal kırıklığı” olarak nitelendirilmiştir. Kıbrıs Rum kesimi ile yapılan üyelik müzakereleri tamamlanmadan, Kıbrıs sorununa çözüm bulunması yönünde Türkiye'nin, KKTC liderini teşvik etmesi yönünde çaba sarfetmesini bekleyen AB; Türkiye'nin ön koşul öne sürmeden, barış görüşmelerinin yeniden başlatılması için yardımcı olması gerektiğini ifade etmiştir.

2001 yılı İlerleme Raporu, Kıbrıs sorununun çözümü yönündeki gelişmelere odaklanmış ve bu gelişmeler üzerinden de bazı mesajlar vermiştir. Çözüme yönelik faaliyetlerin kesilmesi ve DENKTAŞ'ın görüşmelerden çekilmesi AB tarafından olumlu bulunmamış ve Türkiye'nin, DENKTAŞ'tan yana aldığı tavır, “hayal kırıklığı” olarak nitelendirilmiştir. Burada dikkat çeken husus, DENKTAŞ'ın çekilme gerekçelerine değinilmemesidir. Rapor'daki ifadeler; AB'nin bu konuda sorgulayıcı olmaktan ziyade, sonuç ile ilgilendiğini ve her ne sebeple olursa olsun, bu görüşmelerin devamından yana tavır koyduğunu göstermektedir. Aday ülke konumundaki Türkiye'den de bu yönde bir tavır beklenmekte, DENKTAŞ'ın görüşmelerden çekilmesine verilen destek, doğru bulunmamaktadır. Bunun da ötesinde, Türkiye'den somut adımlar beklendiği kaydedilmektedir ki bu adımların ne olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Ancak satır aralarından anlaşılan şudur ki AB, Türkiye'den, Kıbrıs sorununa ilişkin bakış açısını değiştirmesini ve AB'nin bakış açısına yaklaşacak adımlar atmasını beklemektedir. Kıbrıs Rum tarafı ile müzakerelerin devam ettiğini vurgulayan AB, çözümün gerçekleşmesi halinde; Ada'daki Türk toplumu temsilcilerinin de müzakerelere katılabileceğini hatırlatarak, Kıbrıs Rum kesiminin üyeliğinin, Türkiye'den önce gerçekleşeceğini dolaylı yoldan işaret etmiştir. Bir birliğe üye olmak isteyen aday statüsündeki bir ülkeye, bir yandan yapması gerekenler tavsiye edilirken; diğer yandan, bu tavsiyelere uymakta pek de gönüllü olmayan aynı ülkeye, rekabet halinde olduğu diğer bir ülkenin, kendisinden

daha önce birliğe üye olacağı ima edilerek, bu yarışta daha geride olduğu hatırlatılmıştır.

3.3.2.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu

2002 yılı İlerleme Raporu'nda, BM gözetiminde yeniden başlayan çözüme yönelik görüşmelere değinilerek, Türkiye'nin bu duruma ilişkin destekleyici tutumu memnuniyetle karşılanmış ve yine Türkiye'nin, önceki raporlara paralel olarak; Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyelik müzakereleri tamamlanmadan, sorunun çözümlenmesine yönelik olarak DENKTAŞ'ın teşvik edilmesine yönelik tutum takınması gerektiği ifade edilmiştir³¹¹. Ayrıca yine Türkiye'nin, sorunun çözümüne yönelik olarak daha ileri adımlar atması gerektiği de AB tarafından bir kez daha vurgulanmıştır³¹².

Önceki yıllarda hazırlanan raporlara göre daha kısa olan 2002 yılı İlerleme Raporu, tek bir konu üzerinde odaklanmıştır ki o da çözüme yönelik görüşmelerdir. Yaklaşan genel seçimler ve bunun muhtemel sonuçları³¹³, Kıbrıs'a ilişkin bölümün kısa tutulmuş olmasında, ilk akla gelen sebeptir. Yeniden başlayan çözüme yönelik görüşmelerde Türkiye'ye, DENKTAŞ üzerinde telkinde bulunması yönünde açık bir talep vardır. Bu talep, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye katılmasından önce, sorunun çözümlenmesine yönelik bir taleptir. Raporun en dikkat çekici sonucu, AB'nin yavaş yavaş bazı kaygılar da duymaya başladığının işaretlerini veriyor olmasıdır. AB, bir yandan Türkiye'nin aday ülke statüsünü kullanarak, kendi arzuladığı şekilde bir çözüm konusunda Türkiye üzerinde ısrarcı bir tavır takınırken; diğer yandan da sorunun çözülmemesi ve Kıbrıs Rum tarafının, bütün Ada'yı temsilen AB'ye katılması halinde oluşacak hukuki ve fiili zorluklar sebebiyle, endişe taşıdığıının ipuçlarını vermektedir. Türkiye'den, çözüme yönelik ileri adımlar atmasını isteyen AB, bu adımların içeriğine ilişkin bir ifadeye, Rapor'da yine yer vermemiştir.

³¹¹ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, TİSAMAT, Ankara 2002, s. 35 ve 37

³¹² AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2002, s. 37

³¹³ Raporun hazırlandığı tarihte, Türkiye'de 3 Kasım 2002 tarihinde, erken bir genel seçim olacağı önceden belli olmuştur. O dönemde yapılan kamuoyu anketlerine dayanarak, AKP'nin iktidara geleceğine yönelik olarak gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında çok yaygın bir kanaat vardır.

3.3.2.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu

2003 yılı İlerleme Raporu'nun Kıbrıs'a ilişkin bölümü, yeni Türk hükümetinin, Nisan 2003'teki Ortaklık Konseyi toplantısında temenni ettiği, Mayıs 2004'ten önce Kıbrıs sorununa çözüm bulunması yönündeki ümidini ifade ederek başlamış ve 19-20 Haziran 2003 tarihinde Selanik'te toplanan AB Konseyi'nin, ilgili bütün tarafları ve özellikle de Türkiye ile Kıbrıs Türk toplumu liderliğini, BM Genel Sekreteri'nin çözüme yönelik çabalarını destekleme yönündeki ifadelerini hatırlatarak devam etmiştir³¹⁴. Türkiye'nin, 8 Ağustos 2003 tarihinde KKTC ile imzaladığı ve taraflar arasında gümrük birliği kurmayı amaçlayan çerçeve anlaşmanın eleştirildiği Rapor'da; bu anlaşmanın uluslararası hukukta geçerliliğinin olmadığı, Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği taahhütlerine aykırı olduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin, anlaşmayı onaylamayacağına ve yürürlüğe sokmayacağına dair beyanları olumlu karşılanmıştır³¹⁵. Olumlu karşılanan diğer bir husus da Türkiye'nin, LOIZIDOU davasındaki karara, Ekim 2003'e kadar uyacağını taahhüt etmesidir³¹⁶. Rapor'un "Genel Değerlendirme" kısmında ise yine, Türkiye'nin, sorunun çözümüne yönelik çabalara, kararlı bir şekilde destek vermesi gerektiği hatırlatılmıştır³¹⁷.

Türkiye'de yapılan, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nden sonraki ilk rapor olan 2003 yılı İlerleme Raporu değerlendirildiğinde; Türkiye'nin, Kıbrıs sorununa ilişkin devam eden politikasından farklı olarak attığı adımların, olumlu karşılandığı görülmektedir. Bunun ilk örneği, yeni Türk hükümetinin, Kıbrıs Rum tarafının üye olarak AB'ye katılacağı Mayıs 2004'ten önce, Kıbrıs sorununun çözülmesi yönündeki temennisinin, İlerleme Raporu'nda kayıt altına alınmasıdır. Zira AB, önceki raporlarda, sürekli olarak Türkiye'den bu yönde bir tavır almasını beklerken; Türkiye bu konuda, bağlayıcı bir tavır takınmaktan kaçınmıştır. Yeni AKP hükümetinin, bu yöndeki niyeti, AB'nin arzuladığı bir adımdır ve bu sebeple de takdir görmüştür. Yine bu yöndeki ikinci örnek, Türkiye ile KKTC'nin imzaladığı

³¹⁴ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, MÜKA, Ankara 2003, s. 40-41

³¹⁵ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003, s. 41

³¹⁶ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003, s. 41

³¹⁷ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003, s. 44

anlaşmanın yürürlüğe konulmayacağını, AKP hükümeti tarafından açıklanmasıdır. Türkiye, Kıbrıs sorunu ve genel olarak AB ile ilişkiler konusunda sürekli olarak, gerekirse KKTC ile bütünleşeceğini ifade etmiştir ve Rapor'da geçen 8 Ağustos 2003 tarihli anlaşma, buna yönelik bir adımdır. Ancak bu anlaşmanın kâğıt üstünde kalacağını ve hayata geçirilmeyeceğinin beyan edilmesi, yine AB'nin arzuladığı bir adımdır ve Türkiye'nin, daha önce izlediği politikaları değiştirmeye başladığına bir işarettir. Bu yöndeki diğer bir işaret de LOIZIDOU davasında, Türkiye aleyhine hükmedilen tazminatın ödeneceğinin, AKP hükümeti tarafından taahhüt edilmesidir. Türkiye'nin, bu davada hükmedilen tazminatı ödememe yönünde bir politikayı benimsemişken bundan vazgeçmesi, AB'nin atılmasını beklediği adımlardan biridir ve Türkiye'nin, AB'nin bakış açısına yaklaştığının bir göstergesidir. Dolayısıyla, 2003 yılı İlerleme Raporu; AB'nin, şimdiye kadar hazırlanmış olan raporlar içinde, kendisi açısından en olumlu ve Türkiye'nin en çok ilerlemeyi kaydettiği rapordur.

Her ne kadar, yukarıda belirtilen hususlar kayıt altına alınmışsa da 2003 yılı İlerleme Raporu, önceki raporlardaki bakış açısını sergilemekten de geri durmamıştır. Kıbrıs sorununun çözümünde, Türkiye'den **“kararlı”** bir destek bekleyen AB; BM Genel Sekreteri'nin çabalarına destek olunması yönünde, **özellikle Türkiye'den ve DENKTAŞ'tan**, daha fazla destek beklediğini ifade ederek, bu konudaki ön yargısını da bir kez daha açığa vurmuştur. Bu ifadeler, sorunun çözümünde AB açısından, Türkiye ve KKTC'nin çözüme daha uzak durduğunu gösteren bir inancın izdüşümüdür.

3.3.2.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu

2004 yılı İlerleme Raporu'nda, Kıbrıs konusunun 1999'dan itibaren, Türkiye-AB ilişkilerinde belirleyici rolü ifade edilerek; Türkiye'nin geçen süre zarfında izlediği politika özetlenmiştir. Türkiye'nin, sorunun çözümüne yönelik destek beyanlarının olduğu ancak uygulamada bu yönde adım atmadığını ifade eden Rapor; 2003 yılından itibaren durumun değiştiğini, Türkiye'nin çözüm yönünde aktif bir tavır takınmaya başladığını, BM Genel Sekreteri'nin teklif ettiği ve “Annan Planı” olarak bilinen çözüm planına onay verdiğini, Ada'da yapılan referandumun kabulü

yönünde çalıştığını ve Türk toplumunun da bu yönde oy kullanmasında etkili olduğunu belirterek, Türk hükümetinin bu süreçteki olumlu katkısı memnuniyetle karşılanmıştır³¹⁸. Rapor'un çeşitli yerlerinde, LOIZIDOU davasından kaynaklanan tazminatın ödenmesinden de bahsedilmiş³¹⁹ ve Kıbrıs Rum tarafının 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olduğu hatırlatılarak; Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin, Kıbrıs Rum tarafını da kapsayacak şekilde uygulanmasına yönelik olarak, Türkiye tarafından yayımlanan kararnameden bahsedilmiş ve AB Komisyonu'nun, bu konuyla ilgili olarak hazırladığı taslağa ilişkin protokole, olumlu bir cevap beklendiği ifade edilmiştir³²⁰.

2004 yılı İlerleme Raporu, Türkiye'nin, AKP hükümeti tarafından değiştirilen stratejisinin, AB tarafından açıkça desteklendiği bir rapordur. 2003 yılından önceki politikaların özetlenerek, eleştirilmesi ve 2003 yılının adeta bir milat olarak gösterilmesi, bunun açık bir işaretidir. Sonraki süreçte, Türk kamuoyunda oldukça büyük eleştirilere hedef olan "Annan Planı"nın, AKP hükümeti tarafından desteklenmesi ve hükümetin, Ada'da yapılan referandumda, Türk toplumuna bu yönde telkinde bulunması, Rapor'da memnuniyetle karşılanmıştır. Memnuniyetle karşılanan başka bir konu da LOIZIDOU davasından kaynaklanan tazminatın ödenmiş olmasıdır. Ancak bu ve benzeri olumlu ifadelerin arkasından, aynı konularla ilgili bazı taleplerin veya hatırlatmaların sıralanması da dikkatten kaçmamaktadır. Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin, Kıbrıs Rum tarafı için de genişletilmesi; LOIZIDOU davası benzeri davaların AİHM'de devam ettiğinin hatırlatılması, AB'nin daha ileri adımlar atılması beklentisini gösterir. AKP hükümetinin izlediği politikaların, AB'nin bakış açısına yakınlığının farkında olan AB; İlerleme Raporu'ndaki bu ifadelerle, Türkiye'yi, kendi çekim alanına daha fazla almaya çalıştığı hissini uyandırmaktadır.

³¹⁸ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 İlerleme Raporu**, MÜKA, İstanbul 2004, s. 48

³¹⁹ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, s. 28, 29, 165

³²⁰ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, s. 48, 52, 160

3.3.2.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu

2005 yılı İlerleme Raporu'nda³²¹, BM Genel Sekreteri tarafından ortaya konan kapsamlı çözüm paketine uygun bir barıştan yana, Türk hükümeti tarafından ortaya konan tavır, olumlu bulunmuştur. Rapor'da ayrıca Türkiye'nin, Ankara Anlaşması'nı genişleterek gümrük birliğini, Kıbrıs Rum kesimi de dâhil olmak üzere, bütün yeni üye ülkelere teşmil etmesi anlamına gelen Katma Protokol'ü imzalaması, Rapor'un çeşitli yerlerinde memnuniyetle karşılanmıştır. Bununla birlikte, imzalanan metne ek olarak, Türkiye tarafından yayımlanan ve Kıbrıs Rum tarafının tanınmadığına yönelik ifadeler içeren deklarasyon ise olumlu bulunmamıştır. Bu deklarasyona karşı AB tarafından; bu deklarasyonun, Protokol'ün bir bölümü olmadığına, Türkiye'nin yasal yükümlülüklerinin değişmeyeceğine dair 21 Eylül tarihli deklarasyondan bahsedilmiş ve AB üyesi ülkelerin tanınmasının, AB'ye katılımın bir parçası olduğu vurgulanmıştır.

2005 yılı İlerleme Raporu'nun Kıbrıs sorununa ilişkin bölümünde, ağırlıklı olarak; 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelere başlaması kararının alınmasından önceki gelişmelerin en önemlisi olan, Ankara Anlaşması'nı genişleten Ek Protokol'den bahsedilmiştir. Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğini, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye yeni katılan 9 ülke ve Kıbrıs Rum tarafı için de kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol'ün yanında Türkiye, bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyonda³²² Türkiye'nin, sorunun çözümüne yönelik barışçı tavrı tekrarlanarak; Ankara Anlaşması'nın genişletilmesinin, Kıbrıs Rum tarafının tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin 1959-1960 Antlaşmaları'ndan kaynaklanan haklarını haleldar etmeyeceği ifade edilmiştir. Türkiye tarafından yayınlanan bu deklarasyon AB tarafından tepki görmüştür ve Türkiye'nin, Kıbrıs Rum tarafının Ada'nın tamamını temsil ettiğini kabul eden AB'nin anlayışına uygun olarak; bunun, AB'ye katılım sürecinin bir parçası olduğu hatırlatılmıştır.

³²¹ Metin için bkz. TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/280F0021B3124871-8F0E9D3A71684437/0/2005_progress.PDF, 14.05.2006

³²² Deklarasyonun metni için bkz. TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Deklarasyon_29Temmuz2005.htm, 14.05.2006

Türkiye'nin, Kıbrıs Rum tarafının tanınmasını daha fazla öteleyemeyeceğini ve üyelik sürecinde bunu gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulayan bu ifadeler; AB'nin, bundan sonraki aşamada atılmasını istediği adımı da belli etmekte ve bu adımın atılmaması halinde, sonraki İlerleme Raporları'nda bu isteğin yer alacağını göstermektedir.

3.3.3. Katılım Ortaklığı Belgeleri (KOB)

KOB, AB'ye üye olmaya hazırlanan ülkelerce yerine getirilmesi gerekenlerin ve AB müktesebatının üstlenilmesine yönelik önceliklerin belirlendiği, bu yöndeki mali yardım araçlarının tek bir çerçeve içinde toplandığı bir belgedir. Aday ülkenin uyum sağlama çalışmalarına esas teşkil etmek üzere, tek taraflı olarak AB tarafından hazırlanan bu belge³²³; AB'ye üye olmak isteyen aday ülkenin, yerine getirmesi gereken eksikliklerinin listesi anlamına gelmektedir³²⁴.

Hukuki niteliği itibarıyla tek taraflı bir irade beyanı anlamına gelen KOB, yalnızca, bu iradeyi beyan eden AB'yi bağlar. Aday ülke ise bu belgeyle, hukuken olmasa bile fiilen bağlıdır zira adaylık sürecinin **“pürüzsüz ve kısa sürede ilerlemesi”**; belgede belirtilen koşulların, belgede öngörülen vadeler içinde yerine getirilmesine bağlıdır. Bu konuda karar verecek olan merciler ise AB kurumlarıdır. Belgenin hazırlanması sırasında, aday ülkelerle çeşitli istişari görüşmeler yapılsa da belgeye son şeklini, AB Konseyi verir³²⁵.

AB'ye aday ülkelerin yükümlülüklerini sıralayan ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini bir takvime bağlayarak, vade tarihleri getiren KOB; bahsedildiği üzere, son şekli AB Konseyi tarafından belirlenen bir belgedir. AB'nin en üst ve en yetkili karar mercii olması sebebiyle, AB Konseyi'nin ve dolayısıyla AB'nin bakış açısını da yansıtan KOB, bu yönüyle de önem taşımaktadır. Türkiye hakkında ilk KOB, 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 24 Mart 2001 tarihinde, AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra

³²³ BOZKURT/ÖZCAN/KÖKTAŞ, s. 375-376

³²⁴ ÇAKMAK, s. 127

³²⁵ BAYKAL/ARAT, s. 355-356

2003 ve 2006 tarihli iki adet daha KOB yayımlanmıştır. Aşağıda, Türkiye için hazırlanmış olan üç adet KOB incelenecektir.

3.3.3.1. 2001 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

2001 yılı KOB’unda³²⁶ Kıbrıs sorunu, kısa vadeli öncelikler arasında, yani 2001 yılı içinde çözümlenmesi gereken konular arasında yer almıştır. KOB’un, “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” başlığı altında değerlendirilen konu, yukarıda bahsedilen 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 9(a) paragrafına gönderme yapılarak; “BM Genel Sekreteri’nin, Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm bulunmasına yönelik çabasının, güçlü bir şekilde desteklenmesi” şeklinde değerlendirilmiştir.

2001 tarihli KOB, 2000 ve 2001 yılları İlerleme Raporu’na paralel olarak, BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen faaliyetlere destek olunmasını vurgulamaktadır. Helsinki Zirvesi’nin 9(a) paragrafına yapılan gönderme, o tarihte AB’nin konuya bakışının; yalnızca çözüme yönelik bir özellik taşımasından ve diğer herhangi bir faktörün dikkate alınmayacak olmasından kaynaklanmaktadır. AB, sorunun çözüm yeri olarak BM’yi işaret etmekte ve kendisini, çözüm makamı olmaktan uzak tutmakta ancak öte yandan da sorunun çözümünün de en kısa sürede gerçekleşmesini arzulamaktadır. Ayrıca, konunun kısa vadeli öncelikler içinde yer alması da sorunun çözümsüz kalması halinde, Kıbrıs Rum tarafının AB’ye üyeliğinin gerçekleşmesinin yaratacağı hukuki ve fiili zorluklarla, AB’nin uğraşmak istememesinin bir yansımasıdır.

3.3.3.2. 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

2003 yılı KOB’u³²⁷, 2001 yılı KOB’una benzer ifadeler taşımaktadır. 19 Mayıs 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen ve 12 Haziran 2003

³²⁶ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/kob/2001%20Accession%20Partnership%20Turkey.pdf>, 15.05.2006

³²⁷ Metin için bkz. TC Başbakanlık DPT Resmi İnternet Sayfası, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/kob/2003%20Accession%20Partnership%20Turkey.pdf>, 15.05.2006

tarihinde AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak, yürürlüğe giren 2003 yılı KOB'unda; 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi'ne atıf yapılmış ve Türkiye'nin, BM Genel Sekreteri'nin kapsamlı çözüme yönelik çabalarına, kuvvetli bir destek talep edilmiştir. “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” başlığı altında değinilen sorun, yine kısa vadeli öncelikler içerisinde, 2003-2004 yılları içinde çözümlenmesi gereken konular arasında yer almıştır.

2003 yılı KOB'u, 2001 yılındaki ile hemen hemen aynı ifadeleri barındırmaktadır. Aradaki tek fark, 2001 yılındaki belgede, 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 9(a) paragrafına atıf yapılmışken; 2003 yılındaki belgede, sadece 9(a) paragrafına değil, Helsinki Zirvesi Sonuçları'nın tamamına atıf yapılmış olmasıdır. O zaman da 9(a) paragrafı dışında; 4., 12. ve 9(b) paragraflarının da dikkate alınması gerekir ve aradaki nitelik farkı, ifade farkından daha büyük bir fark yaratır. Bu duruma göre AB, 2004 yılını çözüm için son yıl ve tarafların anlaşamaması durumunda, Uluslararası Adalet Divanı'nı da çözüm yeri olarak işaret etmekte; sorunun çözümünü, Kıbrıs Rum tarafının üyeliği bakımından, “**bekletici mesele**” yapmayacağını tekrarlamış olmaktadır.

3.3.3.3. 2006 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

23 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen ve 26 Ocak 2006 tarihinde AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren 2006 yılı KOB'unda³²⁸, Kıbrıs sorunu yine, kısa vadeli öncelikler listesinde yer almıştır. Belgede, önceki belgelerde olduğu gibi, sorunun geniş kapsamlı bir şekilde çözümünün sağlanması talebi belirtilmiş ve bu konuda, BM ile AB'nin dayandığı ilkeler, çerçeve olarak çizilmiştir. 2005 yılı İlerleme Raporu'na paralel olarak, Ankara Anlaşması'nın 10 yeni AB üyesine, Kıbrıs Rum tarafı da dâhil olmak üzere, teşmil edilmesi gerekliliğinin ifade edildiği KOB'da ayrıca; Türkiye'nin, Kıbrıs Rum tarafı da dâhil olmak üzere, bütün AB üyesi ülkelerle ikili ilişkilerini, mümkün olan en kısa sürede, normalleştirilmesi yönünde somut adımlar atması gerektiği de eklenmiştir.

³²⁸ TC Başbakanlık ABGS Resmi İnternet Sayfası,
http://www.abgs.gov.tr/uploads/files/KOB_2006.pdf, 15.05.2006

2006 yılı KOB'u, önceki KOB'larla aynı felsefenin izlerini taşımaktadır. Kabul edildiği dönemdeki gelişmelere de değinen 2006 yılı KOB'undaki ifadelerden; "Annan Planı"nın çözüm getiremediği Kıbrıs sorununun, AB tarafından yaşanmaya başlayan fiili ve hukuki zorluklarının, AB'yi rahatsız etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu rahatsızlığın bir yansıması olarak Kıbrıs sorunu, yine kısa vadede çözümlenmesi gerekenler listesinde yer almış; ayrıca çözümden yana olan AB'nin tavrı, devam etmiştir. "Annan Planı"nın tekrar hayata geçirilmesinin zorluğunun farkında olan AB, sorunun çözümünde kendisi açısından belirleyici olan çerçevenin içine, AB'nin kuruluş ilkelerini ve felsefesini de eklemiştir/eklemek zorunda kalmıştır. Ankara Anlaşması'nın 10 yeni ülkeye teşmili ve Türkiye'nin, AB üyesi ülkelerle olan ikili ilişkilerinin normalleştirilmesi çağrılarında, Kıbrıs Rum tarafının ayrıca belirtilmesi, AB'nin yaşadığı sıkıntıların bir izdüşümüdür.

3.3.4. Müzakere Çerçeve Belgesi

AB'ye aday ülkeler için hazırlanan Müzakere Çerçeve Belgesi, müzakerelerin temel ilkelerinin yer aldığı metindir. Bu belgede, AB'ye üye olmanın ne anlama geldiği, açıkça ifade edilir. Aday ülkeler için oluşturulan bu belge, temelde aynı olmakla birlikte, metin olarak farklılık göstermekte ve her ülkenin kendine özgü koşulları dikkate alınarak hazırlanmaktadır³²⁹.

AB'ye katılımın, ne anlam taşıdığına ifade edildiği Müzakere Çerçeve Belgesi, aday ülke ile AB arasında müzakerelerde ele alınacak konu başlıklarını da içerir. Daha önce 31 başlıktan oluşan AB müktesebatı, Hırvatistan ve Türkiye için kabul edilen belgede, 35 başlığa çıkarılmıştır. Ancak müktesebatın içeriğinde, bir değişiklik olmamıştır³³⁰.

3 Ekim 2005 tarihinde, AB Konseyi'nin Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye için kabul edilen Müzakere Çerçeve Belgesi'nde³³¹ Kıbrıs sorunu ile ilgili ifadeler,

³²⁹ ÜLGER, 2005, s. 121-123

³³⁰ ÜLGER, 2005, s. 121

³³¹ Metin için bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf, 15.05.2006

belgenin 6. maddesinde yer almaktadır. Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde ve BM Antlaşması doğrultusunda; uyuşmazlıkların ve önemli sınır ihtilaflarının çözümünde, gerekirse Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini de içeren, barışçı yolları tercih etmesi ve bunu taahhüt etmesi gerektiği belirtilmiştir. Kapsamlı bir çözümün için gereken iklimin yaratılmasının ve "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak nitelenen Rum tarafı da dâhil olmak üzere, AB üyesi ülkelerle ilişkilerin normalleştirilmesinin gerektiğini belirten belge, AB'nin temel aldığı ilkeler çerçevesinde ve BM çatısı altında, çözüme yönelik çabanın devam etmesi gerektiğini de ifade etmektedir. Belgede bahsedilen diğer bir husus da Ankara Anlaşması ile ilgilidir. Ankara Anlaşması'nın, 1 Mayıs 2004'te üye olan on yeni ülkeyi de kapsayacak şekilde genişletilerek gümrük birliğinin sağlanmasının ardından, bu teşmil işleminden kaynaklanan yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır.

Müzakere Çerçeve Belgesi'nde dikkat çeken ilk husus, Uluslararası Adalet Divanı'na yapılan atıftır. Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak ilân edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'ndeki kararlara paralel olarak, Kıbrıs sorununun çözümünde, gerekirse Uluslararası Adalet Divanı'nın da referans olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Hatta bu durumun taahhüt edilmesi beklenmektedir. Kıbrıs sorununun açıkça zikredilmediği ancak ima edildiği bu ifadeler, "Annan Planı"nın saf dışı kalmasından sonra; ortaya başka bir çözüm teklifi çıkmazsa, Uluslararası Adalet Divanı'nın çözüm yeri olarak akılda tutulmasını hedef almaktadır.

Belge'deki diğer bir konu, AB'nin alışılmış tavrını ortaya koyan, Rum tarafından "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak bahseden ifadeler ve Türkiye'den beklenen, çözüme yönelik çabalardır. Rum tarafını da kapsayacak şekilde, AB üyesi ülkelerle ilişkilerin normalleştirilmesinin istenmesi, aslında dolaylı olarak, Rum tarafının tanınması talebinden başka bir şey değildir. Açıkça böyle bir talepte bulunmanın, Türkiye'nin sert tepkisine yol açacağını bilen AB, bu talebini dolaylı yoldan ve diğer AB ülkelerini de dâhil ederek iletmektedir. Öte yandan, çözüme yönelik çabalara desteğin devam etmesi gerektiğini dile getiren AB, "Annan Planı"nın Türkiye tarafından kabul edilmesini göz önünde bulundurarak Türkiye'nin, plandaki

pozisyonunu korumasını ve AB'nin temel aldığı ilkeleri de göz ardı etmemesini beklemektedir. Bu ifadeler, “Annan Planı”nın son hâlindeki çözüm teklifini kabul etmiş Türkiye'den, gelecekte BM eliyle sunulacak yeni bir çözüm paketinde, kabul ettiği çözüm tarzından daha geri bir pozisyon almamasının istenmesi anlamına gelmektedir.

Belge'deki üçüncü konu, AB'ye 1 Mayıs 2004'te üye olan dokuz ülkeye ve Rum tarafına teşmil edilen Ankara Anlaşması'nın, uygulamada da hayata geçirilmesidir. Bu konunun Kıbrıs sorununu ilgilendiren yönü, Rum tarafının tanınmasını ilgilendirmektedir. Diğer dokuz ülke açısından, Türkiye'nin hava ve deniz limanlarını, bu ülkelerin uçaklarına ve gemilerine açmasında, Türkiye'nin herhangi bir problemi yoktur. Ancak Rum gemi ve uçaklarının, Türk hava ve deniz limanlarında yararlanması, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak Rum tarafının, tanınması tartışmalarını da beraberinde getirecektir. Bu durumun gerçekleşmesi halinde Türkiye'nin, Rum tarafını de facto olarak tanıyıp tanımadığı tartışmalarının yaşanacağı ve bu konunun tartışılmasının bile Türkiye'yi, gerek kendi ülkesi içinde gerekse uluslararası toplum nezdinde sıkıntıya sokacağı açıktır. Bu durumun gerçekleşmesi ise, AB'nin Ada'da istediği çözüm tarzına bir adım daha yaklaşmak demektir. Bu sebeple AB, bunun yerine getirilmesinin bir yükümlülük olduğunu hatırlatarak, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin kaderinde, bu konunun bir köşe taşı olduğunu hissettirmektedir.

3.3.5. Loizidou Davası

“Loizidou Davası” adı ile kamuoyunda bilinen dava, Kıbrıs sorunundan kaynaklanan hukuki bir olaydır. Kıbrıs sorununu doğrudan etkileme gücüne sahip nitelikte sonuçları olan bu dava; sorunun AB'ye taşınması sonrasında, İlerleme Raporları'nda da kendisine yer bulmuştur. Sorunun devam etmesinde, önemli aşamalardan biri kabul edilen bu davanın³³² kökeni, 1989 yılında, daha önce Kıbrıs Rum tarafına göç etmiş olan Rum bayan Titiana LOIZIDOU'nun da içinde bulunduğu bir grubun; dünya kamuoyunun gündemini çekmek maksadıyla, Türk

³³² Anıl ÇEÇEN, “Loizidou Davası”, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Şenol KANTARCI (der.), Aktüel, İstanbul 2005, s. 215

tarafına geçmeleri ve bunun üzerine KKTC polisi tarafından yakalanarak, sınırdışı edilmesine dayanmaktadır³³³. Bunun üzerine LOIZIDOU, Girne’de yer alan 4609, 4610, 4619, 4748, 5002, 5004 ve 5386 numaralı parsellerin maliki olduğu; Türk askerleri tarafından Girne’ye gitmesinin engellendiği ve bu sebepten dolayı mallarından yararlanamadığı gerekçelerine dayanarak, AİHM’de bireysel başvuru hakkını kullanmış ve Türkiye’ye karşı tazminat davası açmıştır³³⁴. Açtığı davada, AİHS’nin kötü muameleyi düzenleyen 3. maddesinin; kanunsuz tutuklamayı düzenleyen 5. maddesinin; konut hakkını düzenleyen 8. maddesinin ve mülkiyet hakkını düzenleyen AİHS’ye ek 1 Numaralı Protokol’ün 1. maddesinin³³⁵ Türkiye tarafından ihlâl edildiğini ileri sürmüştür³³⁶.

Yapılan başvuru üzerine AİHK, bireysel başvuruyu incelemiş ve mülkiyet hakkının sürekli olarak ihlâl edilmediği kanaatine varmıştır. Davacı LOIZIDOU’nun mallarına ulaşamamasının, mülkiyet hakkının ihlâli anlamına gelmediğine; dolaşım hakkı ile mülkiyet hakkı arasında bağlantı olmadığına; bu iki hakkın birbirinin sonucu olmadığına karar vererek, yapılan başvuruyu reddetmiştir³³⁷.

Başvurunun reddi üzerine, o dönemde geçerli olan kurallara istinaden, AİHK tarafından hazırlanan rapor, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne gönderilmiştir. Prosedür gereği bu aşamada, başvuru hakkına sahip olan birey değil, devlet olduğu için; Kıbrıs Rum tarafı, LOIZIDOU adına AİHM’ye başvurmuştur. 9 Kasım 1993 tarihinde yapılan başvuruda, AİHS’nin konut hakkını düzenleyen 8. maddesinin ve mülkiyet hakkını düzenleyen AİHS’ye ek 1 Numaralı Protokol’ün 1. maddesinin Türkiye tarafından ihlâl edildiği ileri sürülmüştür³³⁸. Bu iddialar karşısında Türkiye, bazı itirazlar ileri sürmüştür. Bu itirazlar, AİHM önünde bireysel başvuru hakkını kabul eden Türkiye’nin koyduğu çekincelere ilişkindir. Bu çekincelerin iç hukuktaki karşılığı, 19438 sayılı ve 21 Nisan 1987 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan,

³³³ FIRAT, “1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler”, s. 471

³³⁴ ÇEÇEN, s. 218

³³⁵ AİHS’nin ve Ek Protokol’ün metni için bkz. Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3BAA147F29C948CEAF64FB85A86B2433/0/TurkishTurc.pdf>, 16.05.2006

³³⁶ Zaim M. NECATİGİL, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısacasında Türkiye**, Turhan, Ankara 2005, s. 28-29

³³⁷ ÇEÇEN, s. 218; NECATİGİL, 2005, s. 40

³³⁸ NECATİGİL, 2005, s. 41

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Kişisel Başvuru Hakkını Düzenleyen Sözleşmenin İmzalanmasından Sonra Başvurunun Biçimini Düzenleyen Tebliğ” ve 20760 sayılı ve 19 Ocak 1991 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan, “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi’nin 25. Maddesi Uyarınca Türk Hükümetinin Beyanı Tebliği”dir. Bu tebliğlere göre Türkiye, bireysel başvuru hakkını; sözleşmeden doğan hak ve özgürlüklerin uygulanmasına ilişkin olarak, AİHS’nin 1. maddesine göre, ulusal sınırları içindeki uygulamalarla sınırlı olmak üzere kabul etmiştir. Ayrıca diğer bir itiraz da zaman bakımından yetkiye ilişkindir. Tebliğler’de de belirtildiği üzere Türkiye; bireysel başvuru hakkının, bu hakkın tanınmasından sonraki olaylara ilişkin iddiaları kapsayacağına dair çekince koymuştur. Dolayısıyla Türkiye, gerçekleştiği iddia edilen ihlallerin, kendi ülkesine ait topraklar üzerinde gerçekleşmediğini; 28 Ocak 1987 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tevdi ettiği ve 3 yılda bir yenilediği bildirimde belirtildiği gibi bireysel başvuru hakkının sadece, Türkiye’nin, AİHM’nin yetkisini kabul ettiği tarihten sonra meydana gelen olaylar için geçerli olduğunu ileri sürerek, davanın reddini talep etmiştir. AİHM, ileri sürülen ön itirazlara ilişkin 23 Mart 1995 tarihli kararında³³⁹; davacının iddiaları ile davalının, bu iddialara karşılık olarak ileri sürdüğü itirazların, davanın esasının incelenmesi aşamasında ele alınacağını belirtmiştir. Böylece AİHM davayı, ele alınabilir bulmuş oluyordu.

Davacı Kıbrıs Rum tarafının iddialarına ve Türkiye’nin bu iddialara karşılık olarak yaptığı itirazlara ilişkin karar, 18 Aralık 1996 tarihlidir. Bu karara³⁴⁰ göre AİHM, uluslararası toplumun tutumunu dikkate alarak; KKTC’nin bir devlet olarak tanınmadığını ve Kıbrıs Rum tarafının, Ada’nın tek yasal hükümeti olarak tanındığını gerekçe göstererek, LOIZIDOU’nun taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet hakkının devam ettiğine karar vermiştir. İşin esasına ilişkin olarak ise, AİHS’nin 8. maddesinde düzenlenmiş bulunan konut hakkına ilişkin herhangi bir ihlâl tespit etmeyen AİHM; AİHS’ye ek 1 Numaralı Protokol’ün 1. maddesinin, Türkiye

³³⁹ Kararın metni için bkz. Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=LOIZIDOU&sessionid=7105562&skin=hudoc-en, 16.05.2006>

³⁴⁰ Kararın metni için bkz. Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=LOIZIDOU&sessionid=7105562&skin=hudoc-en, 16.05.2006>

tarafından ihlâl edildiğine hükmetmiştir. İhlâl gerekçe olarak da Türkiye'nin Ada'da bulunan askerlerinin; Ada üzerinde etkin bir kontrol mekanizması kurmasını, bu durumun sonucu olarak Kıbrıs'ın kuzey kısmında Türkiye'nin sorumluluğunun bulunmasını ve 1974'ten itibaren de mülkiyet hakkının kullanılmasının engellenmesini göstermiştir. Bu kararın akabinde, 28 Temmuz 1998 tarihindeki kararlar³⁴¹ da Türkiye, AİHM tarafından tazminata mahkum edilmiştir.

Bu karar, Kıbrıs Rum tarafının tezlerini destekleyici bir nitelikte olması sebebiyle, Rum kesimi tarafından olumlu karşılanmışken; Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Zira bu karara göre Türkiye, dolaylı olarak Ada'da işgalci durumuna düşmüş oluyordu³⁴². Kararda, gerçek anlamda bir içerik analizi yapılmadan, yalnızca KKTC'de bulunan asker sayısı dikkate alınarak; Türkiye, etkin kontrol uygulayan otorite olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak da gerçekleştiği iddia edilen ihlâlin uluslararası sorumluluğunun, Türkiye'ye yüklenmesi yönünde bir karar alınmıştır³⁴³. Davada, KKTC yerine Türkiye'nin taraf olarak kabul edilmesi; Ada içinde çözülmesi gereken bir konunun, Ada dışındaki bir ülkeye yansıtılarak çözülmesi ve 1959-1960 Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörlerinden birinin, uluslararası hukuka dayanan müdahalesinin yargı önünde mahkum edilmesi, davanın yalnızca hukuki değil, siyasi düşüncelerle de karara bağlandığını göstermektedir. Mahkeme, mülkiyet hakkı ile ilgili yeterince araştırma yapmadan, KKTC'nin tanınmamasını dayanarak yaparak, karar vermiştir. Bu sebeple karar, hukuki olarak doyurucu olmamış ve eksik kalmıştır³⁴⁴.

Türkiye, uzun bir süre bu kararı tanımamış ve tazminatı ödememiştir. Zira bu karar ile birlikte, Türkiye, Ada'da işgalci durumunda kabul edilmiş ve KKTC de bir

³⁴¹ Kararın metni için bkz. Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=LOIZIDO> U&sessionid=7105562&skin=hudoc-en, 16.05.2006

³⁴² Ayşe ÖZKAN, "Kıbrıs'taki Mülkiyet Uyuşmazlığında, AİHM ve KKTC Yargısı Arasında Çözüm Girişimleri", **Stratejik Analiz**, Ekim 2003, C. 4, S. 42, s. 63

³⁴³ Kudret ÖZERSAY, "Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.3, S. 2, Bahar 2004, s. 54

³⁴⁴ ÇEÇEN, s. 223, 227

devlet olarak tanınmamıştır³⁴⁵. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine saygı göstermesini ve karara uymasını istemiş ve bu bağlamda 1999, 2000 ve 2001 tarihlerinde üç adet karar almıştır. Bu yönde dördüncü bir karar alınması arifesinde Türkiye, 19 Haziran 2003 tarihinde, tazminatın ödeneceğini beyan etmiş ve 2 Aralık 2003 tarihinde de LOIZIDOU'ya tazminatı ödemiştir³⁴⁶. Türkiye'nin bu tazminatı ödemesinde, AB'ye üyelik hedefi önemli bir rol oynamıştır zira yukarıda da bahsedildiği üzere AB, İlerleme Raporları'nda, sürekli olarak bu konuyu hatırlatarak, kararın yerine getirilmesini talep etmekteydi. Dolayısıyla Türkiye, yalnızca Avrupa Konseyi nezdinde değil, AB nezdinde de bu konuda baskı altında kalmıştı. Mahkeme kararının yerine getirilmesi, her ne kadar Türkiye-AB ilişkileri açısından olumlu görülebilirse de Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili olarak uzun yıllardır takip ettiği milli politikası açısından, ciddi bir darbe ve ağır bir yara niteliğindedir.

Türkiye'nin AB'ye aday ülke ilân edildiği 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra, AB, Türkiye'yi artık aday ülke statüsünde değerlendirmeye başlamıştır ve bu değerlendirme, doğal olarak Kıbrıs sorununa da yansımıştır. Türkiye'nin aday ülke olmasından önceki süreçte, Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyelik müracaatının kabul edilerek, Rum tarafının aday ülke statüsünü kazanması ve Rum tarafının, AB ile üyelik müzakerelerine başlamış olması da AB'nin soruna yaklaşım tarzında etkili olmuştur. Bu bakış açısı, Türkiye hakkındaki belgelere bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. AB, içinde bulunduğu durumun farkındadır ve bu sebeple bir an önce çözümün gerçekleşmesini talep etmektedir. Sorunun çözümünde Türkiye'den ve KKTC'den, daha büyük beklentileri olduğunu açıkça ifade etmektedir. Türkiye için yayımlanan KOB'larda, sorunun kısa vadeli öncelikler içinde yer alması; AB'nin, yaklaşmakta olan hukuki ve fiili zorlukları, erkenden fark ettiğini ve bir an önce sorumluluktan kurtulmak istediğini göstermektedir. Öte yandan AB, soruna doğrudan müdahil olmayı da arzu etmemektedir. Tarafsızlığını koruma imajını zedelemek istemeyen AB; taraflar için "her iki taraf" tabirini kullanmış ve her iki tarafı eşit statüde kabul ettiğini ima ederek, bu imajını pekiştirmek istemiştir. Doğrudan müdahil olmama arzusunun gerçekleştirilmesinde,

³⁴⁵ ÇEÇEN, s. 219

³⁴⁶ NECATİGİL, 2005, s. 75-76

BM tarafından yürütülen barış görüşmeleri iyi bir kalkan olmuştur. Ancak soruna bakışını da dolaylı olarak ortaya koymaktan geri durmayan AB'nin, kullandığı araçlardan bir diğeri de LOIZIDOU davası olmuştur. İlerleme Raporları'nda sürekli olarak, kararın yerine getirilmesini Türkiye'den talep eden AB, kararın Türkiye için ne anlama geldiğinin ve bu kararın Türkiye tarafından nasıl değerlendirildiğinin bilincindedir. İlk İlerleme Raporları'nın yayımlandığı 1998 yılındaki Rapor'da, Türkiye açıkça işgalci olarak nitelenmişken; Türkiye'nin aday ülke olmasından sonraki Raporlar'da Türkiye, açıkça böyle bir suçlamaya muhatap olmamıştır ancak LOIZIDOU davasında AIHM'nin, Türkiye'yi dolaylı olarak Ada'da "işgalci" kabul etmiş olması, AB tarafından kullanılmıştır. LOIZIDOU davasında hükmedilen tazminatın ödenmesini talep etmeye başlayan AB, böylece, diplomatik ifadeler yoluyla Türkiye'yi "işgalci" olarak nitelemeye devam etmiştir. Bu tazminatın ödenmesi AB açısından; Türkiye'nin Ada'nın kuzey kısmını işgal altında tutmasının, zımnen kabulü anlamına gelmektedir. Bu sebeple AB, bu konuda ısrarcı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bakış açısı ise Kıbrıs Rum tarafının bakış açısı ile birebir aynıdır.

Türkiye ile ilgili olan yukarıdaki belgelerde, Kıbrıs sorunu ile ilgili bölümlerde, AB'nin çelişki içine düştüğü görülmektedir. Bilindiği üzere, Kıbrıs Rum tarafının bütün Ada'yı temsilen ve tek taraflı olarak, AB'ye üye olmak üzere yaptığı müracaat; AB tarafından kabul edilmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, müracaatın kabul edilmesi, AB'nin, 1959-1960 Antlaşmaları'nın ilgili hükümlerini dikkate almadığını ve hukuki bir bakış açısı yerine, fiili durumu dikkate aldığını ve kendi menfaatlerini öne çıkardığını göstermektedir. Öte yandan Türkiye ile ilgili yukarıdaki belgelerde, bu antlaşmaların temel hükümlerine gönderme yapılarak, antlaşmaların yürürlükte olduğu, AB tarafından zımnen kabul edilmiş olmaktadır. Söz gelimi, Türkiye'nin "garantör ülke" olmasından bahsedilmesi; 1959-1960 Antlaşmaları sonucunda Ada'da kurulan "Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti" tabirinin kullanılması; 1959-1960 Antlaşmaları'na aykırılık taşıyan hususların tespit edilmesi gibi çeşitli ifadeler, bu zımni kabule örnek gösterilebilir. AB'nin, bu kafa karışıklığını ve çelişkiyi aşmak üzere sarıldığı can simidi olan "Annan Planı"nın da sonuçsuz kalması, AB'yi zor durumda bırakmıştır. Zira bütün Ada'yı temsil ettiğini kabul ettiği Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliği, 1 Mayıs 2004 günü gerçekleşmiş ve

AB müktesebatı yürürlüğe girmiştir ancak Ada'nın kuzey kısmında, yani KKTC topraklarında, AB müktesebatının uygulanamayacağı anlaşılmış ve kuzey kısmında AB müktesebatı, askıya alınmak zorunda kalmıştır. Böylece ortaya garip bir durum çıkmıştır ve AB'nin konuya ilişkin bazı kabullerinin, fiilen hayata geçemeyeceği anlaşılmıştır. Sorunun çözümünde, takınılan tek taraflı tavırdan kaynaklanan bu garipliğin aşılması için, bu hatalı tavrın değiştirilmesi gerektiği bu şekilde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu hatalı tavrın, AB tarafından değiştirilip değiştirilmeyeceği, belirsizliğini korumaktadır. Ancak bu yönde, herhangi bir ümit ışığı bugüne kadar yanmış değildir.

SONUÇ

Stratejik önemi, tartışmaya yer vermeyecek derecede yüksek olan Kıbrıs adası, bugüne kadar pek çok milletin egemenliğinde kalmıştır. Son bin yıllık süreç içinde, en çok Türk hâkimiyetinde kalan Ada, 19. yüzyılın son çeyreğinden, 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinin ortasına kadar İngiliz idaresi altında kalmıştır. İngiliz idaresi altındayken, Rumlar'ın sürekli bir "Enosis" teşebbüsü olmuştur. Ada'da bugüne kadar kabul edilmiş, üzerinde uzlaşmış tek hukuki metinler olan 1959-1960 Antlaşmaları bile, bu teşebbüsü engelleyememiştir. Bu antlaşmalarla ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti, ancak 3 yıl devam edebilmiş ve 1963'ten itibaren, Rumlar aynı yönde faaliyetlere devam etmişlerdir. Sürenin bu kadar kısa olması, Rumlar'ın bu antlaşmaları, İngiliz idaresinin son bulması ve sayısal olarak fazla olan Rumlar'ın daha etkili olabileceği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulabilmesi amacıyla kabul ettiklerini göstermektedir. "Enosis" yolunda bir basamak olarak gördükleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uzun ömürlü olamayışı, Ada'daki Türkler'i her yönden zor durumda bırakmış ve Türkiye'nin 1974 yılında Garanti Antlaşması'na dayanarak yaptığı askeri müdahaleye kadar pek çok Kıbrıslı Türk, hayatını kaybetmiştir. Bu müdahalenin ardından Ada, çatışmaların gerçekleştiği bir yer olmaktan çıkmış; huzurun ve istikrarın yerleştiği bir coğrafya olmuştur. Kıbrıslı Türkler ise, can ve mal güvenliğine kavuşmuşlardır. Bu yönüyle 1974 askeri müdahalesi, Ada'ya bir çözüm getirmiştir. Öte yandan, 1974 müdahalesinin ardından yapılan ateşkesten sonra, bugüne kadar herhangi bir barış antlaşması üzerinde anlaşlamamıştır. BM, sürekli bu yönde faaliyet göstermiştir ancak bu çabaların hiçbiri, başarıya ulaşamamıştır. 1990 yılından sonra AB de bu sorunun tarafı hâline gelmiştir. Ancak bu durum, daha da olumsuz bir etki yaratmıştır zira Rum tarafının, 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olması, bugüne kadar ortaya konmuş en kapsamlı çözüm paketi olan "Annan Planı"nın reddedilmesine yol açmıştır.

Kıbrıs'ta, üzerinde uzlaşma sağlanmış tek model olan "Kıbrıs Cumhuriyeti", 1959-1960 Antlaşmaları'nın bir ürünüdür. Bu antlaşmalar, Ada gerçeklerine mümkün olduğu kadar objektif bir bakış açısı ile yaklaşılmasının bir sonucudur. Bu antlaşmalarla ortaya çıkan özel yapının en önemli özelliği, uluslararası karakteridir.

Ada'daki bütün tarafların talepleri, mümkün olduğunca karşılanmıştır ve bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. Bu denge kurulurken, her iki toplumun da Ada'nın asli sahibi olduğu kabul edilmiştir. Kıbrıslı Türkler, Ada'da yaşayan bir azınlık olarak telakki edilmemiştir. Kurulan bu sistemin işlerliğini ve devamını sağlamak yükümü, yalnızca Ada'da yaşayan iki topluma değil; hukuki olarak en önemli vaatlerden olan garantörlük müessesesine, üç ayrı devlete de yüklenmiştir. Sadece kuruluşunda değil, devam etmesinde de uluslararasılık vasfı taşıyan bu kendine has yapı; Ada üzerinde istikrar sağladığı gibi, uluslararası toplum nezdinde de aynı etkiyi yaratmıştır. Üç garantör devlete tanınan “en çok gözetilen ulus kaydı”, aynı mantığın bir yansımasıdır.

Tek bir tüzel kişilik altında, ikili bir yönetim modelinin benimsendiği bu devlet, birleşik bir devlet değildir. Her iki toplumun kendi kimliğini koruduğu bu sistemde, anavatan konumundaki ülkeler de ikinci bir korumayı gerçekleştirmektedir. Yetkileri sınırlı olan bu devlet, klasik bir devletin bazı özelliklerinden yoksundur ancak hareket serbestisi tam anlamıyla da kısıtlı değildir. Sınırlı-sorumlu bu yapı, Ada gerçeklerinin, hukuki ve idari yansımasının bir izdüşümüdür.

“Kıbrıs Cumhuriyeti”ni ortaya çıkaran 1959-1960 Antlaşmaları'na, Rumlar ve Yunanistan tarafından yöneltilen geçersizlik iddiaları, hukuki destekten ve gerekçeden mahrumdur ve inandırıcı değildir. Siyasi nitelikteki iddiaların hukukleştirilmesine yönelik, iddia sahiplerinin menfaatlerine meşruiyet kazandırmaya dönük, temelsiz bu iddiaların, antlaşmaların ortaya çıkış safhasında veya imza aşamasında gündeme getirilmemesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda, hazırlık safhasında veya imza aşamasında çekince ileri sürülmemesi, iddia sahiplerinin asıl niyetlerini ifşa eden bir göstergedir. Kaldı ki geçersizlik iddialarının hukuken değerlendirilebilmesi için Viyana Sözleşmesi'nde bahsedilen resmi girişimlerde bulunulmamış olması, iddiaları şeklen de dayanaksız bırakmaktadır.

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyelik müracaatı, Kıbrıs sorununa yeni bir boyut kazandırmıştır. 1974 askeri müdahalesinin sonuçlarından biri de Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türkler'in, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar karşısında sağladığı psikolojik

üstünlüktü. Askeri müdahale sonrası Ada'ya yerleşen Türk Ordusu, kazandığı askeri başarıyı, psikolojik başarıya tahvil etmişti. 1963-1974 arasında ortaya çıkan fiili durum, Rumlar'ın lehine işlerken; 1974-1990 arasında ortaya çıkan fiili durum, Türkler'e avantaj sağlamaktaydı. Rumlar'ın AB'ye üyelik müracaatı, bu psikolojik üstünlüğü kırmaya yönelik bir hamledir. Bu hamleyle Rumlar, sorunu istedikleri şekilde yönlendirme, sorunun çözümünde etken ve belirleyici olma şansına sahip olmuşlardır. Soğuk Savaş'ın ardından, AB'nin Kıbrıs'a olan ilgisinin artması da Rumlar'ın dikkate aldıkları bir durumdur. Eş zamanlı bu iki gelişme, sorunun taraflarına bir yenisinin eklenmesiyle sonuçlanmıştır. Yaptıkları bu müracaatla, bütün Ada'nın tek meşru tüzel kişiliği olma iddialarını, AB nezdinde de kabul ettirmeyi hedefleyen Rumlar; müracaatlarının kabulüyle amaçlarına ulaşmışlardır. Böylece, 1960'da kurulan "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin AB nezdindeki devamı, Rum tarafı olmuştur.

1959-1960 Antlaşmaları dikkate alındığında, Rum tarafının üyelik müracaatı, bu antlaşmalar bütününe ve bu antlaşmaların kurduğu düzene aykırıdır. Türk tarafının bu konuda ileri sürdüğü gerekçeler, bu antlaşmaların temel mantığına uygun ve tutarlıdır. Bu müracaat ve akabinde gerçekleşen üyelik, Antlaşmalar'ın "lafzına ve ruhuna" aykırıdır. Rumlar tarafından ileri sürülen gerekçeler ise hukuki olmaktan ziyade, AB eliyle oluşturulan fiili duruma meşruiyet kazandırmaya yöneliktir. Antlaşmaların yorumlanması açısından düşünüldüğünde; 1959-1960 Antlaşmaları'nın, Rumlar'ın AB'ye üye olmasına cevaz verir şekilde yorumlanması, genişletici yorum tekniğinin bile sınırlarını aşmaktadır.

Türkiye'nin 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde, AB'ye aday ülke ilân edilmesi ve devam ederek günümüze kadar gelen süreçte Türkiye ile ilgili belgeler incelendiğinde; AB'nin, Kıbrıs sorununu üyelikle ilişkilendirdiği görülmektedir. Çözüm yönünde Türkiye'den daha fazla gayret beklenmesi ve Ada'daki çözümsüzlükte, Türkiye'nin daha sorumlu görülmesi, AB'nin resmi belgelerine yansımıştır. "Annan Planı"nın Türk tarafında kabul edilip, Rum tarafında reddedilmesi; bu intibayı şeklen de olsa biraz değiştirmiştir ancak temelde, AB'nin bakış açısı değişmemiştir.

AB, 1959-1960 Antlaşmaları konusunda çelişkili davranmaktadır. Antlaşmaların varlığını kabul ettiği çok açık olan AB, üyelikle ilgili hükümleri göz ardı etmiş ve Rumlar'ı üye yapmıştır. Üyeliğin siyasi şartları olarak değerlendirilen **“Kopenhag Kriterleri”**nden biri de **“hukukun üstünlüğü”**dür. Hukukun üstünlüğünü kendisine kible kabul etmiş olan bir kuruluşun, varlığını ve geçerliliğini kabul ettiği hukuki belgeleri dikkate almaması; aynı kuruluşun felsefesine aykırılık teşkil etmektedir. Nitekim hukukun dikkate alınmaması ve Kıbrıslı Rumlar'ın bütün Ada adına AB'ye üye yapılması, fiilen AB'yi zor durumda bırakmıştır. KKTC'nin egemen olduğu Ada'nın kuzeyi AB toprakları içinde gözükmekte ancak AB Hukuku, Ada'nın bu bölümünde geçerli olamamaktadır. Hukukun üstünlüğünün vazgeçilmezliğini vurgulayan AB, bunu dikkate almamanın ve hukuk yerine, faydayı tercih etmesinin sonucunda; AB normlarının Ada'nın kuzeyinde egemen olamamasına katlanmak zorunda kalmaktadır.

AB'nin soruna yaklaşımının, hukuki olmaktan uzak olduğu ve daha çok, faydacı bir mantığın hâkim olduğu görülebilmektedir. Öte yandan Türkiye'nin bu konuda ileri sürdüğü iddialarda ve bakış açısında ise “hukuki” dayanak, yeterince kullanılmamıştır. Türkiye'nin AB'ye üye olma hedefinin de bunda etkisi vardır ancak Türkiye, hukuken oldukça sağlam dayanaklara sahip olmasına rağmen, bu avantajını gerektiği gibi kullanmamıştır. Belki de bu durumun ortaya çıkmasında, hukukun gücüne ve önemine verilen değer etkili olmuştur. Uluslararası hukukta, “güç” önemli bir belirleyicidir ve “güç” sahiplerinin, uluslararası hukuku yönlendirdikleri, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bile her gün yaşadığımız bir gerçektir. Ancak bu gerçek, hukuken haklı olmanın, uluslararası toplumda geçer akçe olmayacağı anlamına gelmez. Önemli olan, bu haklılığı doğru, etkili ve yerinde kullanabilmektir. Kıbrıs sorununun çözümünde izlenmesi gereken temel mantık, bu zihniyet üzerine inşa edilmelidir. Aksi takdirde, yalnızca konjonktüre ve güce dayalı geliştirilecek yeni çözüm teklifleri, kabul edilebilir olmaktan uzak olacaktır.

KAYNAKÇA

AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, TİSAMAT, Ankara 2002

AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, MÜKA, İstanbul 2003

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 İlerleme Raporu**, MÜKA, İstanbul 2004

AKSAR, Yusuf; "The European Court of Human Rights and the Cyprus Problem", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2001, C. 50, S. 3

ALASYA, Halil Fikret; **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**, Ayyıldız, Ankara 1977

ALTUĞ, Yılmaz; "Kıbrıs Anlaşmazlığı", **Prof. Dr. Hıfzı Timur'un Anısına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü, İstanbul 1979

ARSAVA, A. Füsün; "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, **Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan**, Ocak-Aralık 1996, No: 1-4

ARSAVA, A. Füsün; **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği Türkiye-AB İlişkilerini Nasıl Etkiler?**, **I. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu-18 Mart 2004**, M. Serhan OKSAY/Uğur ÖZGÖKER (Ed.), Kadir Has Üniversitesi, İstanbul 2004

AVERY, Graham/CAMERON, Fraser; **The Enlargement of the European Union**, Sheffield Academic Press, England 1999

AYDOĞDU, Ahmet; **Kıbrıs Sorunu-Çözüm Arayışları-"Annan Planı ve Referandum Süreci"**, BRC, Ankara 2005

AVEROFF-TOSSIZZA, Evangelos; **Lost Opportunities-The Cyprus Question, 1950-1963**, Caratzas, New York 1986

BAYKAL, Sanem/ARAT, Tuğrul; "AB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005

BİLGE, A. Suat; "Kıbrıs Uyuşmazlığı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yüzyüncü Yıl Armağanı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1959

BİLGE, A. Suat; “Kıbrıs Uyuşmazlığı”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Sevinç, Ankara 1969

BOZKURT, Enver; **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel, Ankara 2003

BOZKURT, Enver/KÜTÜKÇÜ, M. Akif/POYRAZ, Yasin; **Devletler Hukuku**, Nobel, Ankara 2003

BOZKURT, Enver/DEMİREL, Havva; **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Nobel, Ankara 2004

BOZKURT, Enver/ÖZCAN, Mehmet/KÖKTAŞ, Arif; **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil, Ankara 2004

BOZKURT, İsmail; “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, **Avrupa Birliği Kışkırmada Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001

BÖLÜKBAŞI, Süha; **Barışçı Çözumsuzlük**, İmge, Ankara 2001

BULUNÇ, Ahmet Zeki; “Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu”, **Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel**, Sonbahar 2004, C. 10, S. 3

CAN, Hacı/ÖZEN, Çınar; **Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku**, Gazi, Ankara 2005

CERRAHOĞLU, Zehra (Yalçınkaya); **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, TC Kültür Bakanlığı, Ankara 1998

ÇAĞIRAN, Mehmet Emin; **Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri**, Platin, Ankara 2005

ÇAKMAK, Haydar; **Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Platin, Ankara 2005

ÇEÇEN, Anıl; “Loizidou Davası”, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Şenol KANTARCI (Der.), Aktüel, İstanbul 2005

DELİCEİRMAK, Orbay; **Yerinde Yeller Esen Anayasa**, 1997

DODD, Clement; **Storm Clouds Over Cyprus**, Eothen, England 2002

ERHAN, Çağrı/ARAT, Tuğrul; “AT’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005

ERSOY, Hamit; “Kıbrıs Sorunu’nun Türk Dış Politikasına Etkileri”, **Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001

ERTEKÜN, Necati Münir; “The Recent History of The Cyprus Question Since Independence in 1960”, **Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies**, Gazimağusa, 20-23 Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI/William HANEY/Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997

FIRAT, Melek M.; **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal, Ankara 1997

FIRAT, Melek; “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005

FIRAT, Melek; “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt I, İletişim, İstanbul 2005

FIRAT, Melek; “1980-1990 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005

FIRAT, Melek; “1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın ORAN (Ed.), Cilt II, İletişim, İstanbul 2005

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; **Anayasa Hukuku**, Turhan, Ankara 2004

Güncel Haber, “İlk İlerleme Raporları 1998’de Hazırlandı”, **AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği İletişim Projesi Periyodik Yayını, Özel Sayı**, No: 3, Kasım 2004

GÜNDÜZ, Aslan; **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta, İstanbul 2003

HEINZE, Christian; **Cyprus Conflict, 1964-1985**, K.Rustem & Brother, London-Nicosia-İstanbul 1986

HEINZE, Christian; **The Present Stage of the Cyprus Conflict, With Special Reference to the Principle of Self-Determination**, Cyprus: A Few Facts and the Rule of Law (Ed. Ahmet C. GAZİOĞLU), CYREP, Ankara 2001

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan; “Avrupa Topluluğu Hukuku ve 1982 Anayasası’na Göre Egemenlik”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 51, Mart-Nisan 2004

<http://www.abgs.gov.tr>

<http://www.belgenet.com>

<http://www.coe.int>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://www.europa.eu.int>

<http://www.mahkemeler.net>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.moi.gov.cy>

<http://www.trncinfo.com>

<http://www.un.org>

İŞIKLI, Alpaslan; “AB ve GOP Kıskacında Türkiye”, “... **Bir Millet Uyanıyor!..**”, **Bir Millet Uyanıyor Dizisi: 1 (Yöneten: Attilâ İLHAN)**, Bilgi, Ankara 2005

İSMAİL, Sabahattin; **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, KASTAŞ, İstanbul 1998

İSMAİL, Sabahattin; “Kıbrıs’ın AB’a Üyeliği ve Uluslararası Hukuk”, **Avrupa Birliği ve Kıbrıs**, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa

KASIM, Kamer; “Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz’de Güvenlik”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer KASIM-Zerrin A. BAKAN (Der.), ASAM, Ankara 2004

KASIM, Kamer; “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar”, **Avrasya Dosyası**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2005, C. 11, S. 1

KESKİN, Funda; “BM ve Kuvvet Kullanma”, **Avrasya Dosyası, BM Özel**, İlbahar 2002, C. 8, S. 1

KILIÇBEYLİ, Elif Hatun; “Kıbrıs’ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi”, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Şenol KANTARCI (Der.), Aktüel, İstanbul 2005

MANİSALI, Erol; **CYPRUS, Yesterday and Today**, DER, İstanbul 2000

MANİSALI, Erol; **Avrupa Kıskacında Kıbrıs**, Derin, İstanbul 2003

MANİSALI, Erol; **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan, İstanbul 2003

MENDELSON, Maurice; **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?, Hukuki Mütalaa**, Londra 2001

MORAN, Michael; **Sovereignty Divided**, CYREP, Nicosia 1998

NECATİGİL, Zaim M.; **The Cyprus Conflict, A Lawyer's View**, TEZEL, Nicosia 1982

NECATİGİL, Zaim M.; **The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law**, Oxford University, New York 1996

NECATİGİL, Zaim M.; "Sovereignty Divided: The Case of Cyprus", **Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies**, Gazimağusa, 20-23 Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI, William HANEY, Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997

NECATİGİL, Zaim M.; **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kıskaçında Türkiye**, Turhan, Ankara 2005

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin; "AB'ye Katılım Süreci ve Türkiye", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz, İzmir 2005

ÖZERSAY, Kudret; **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, ASAM, Ankara 2002

ÖZERSAY, Kudret; "Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.3, S. 2, Bahar 2004

ÖZKAN, Ayşe; "Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs Sorunu", **Stratejik Analiz**, Ocak 2003, C. 3, S. 33

ÖZKAN, Ayşe; "Kıbrıs'taki Mülkiyet Uyuşmazlığında, AİHM ve KKTC Yargısı Arasında Çözüm Girişimleri", **Stratejik Analiz**, Ekim 2003, C. 4, S. 42

ÖZMEN, Süleyman; **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ, İstanbul 2005

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap**, Turhan, Ankara 2004

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap**, Turhan, Ankara 2005

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, Turhan, Ankara 1999

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, Turhan, Ankara 2000

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk**, Turhan, Ankara 2005

Renkli, Resimli, Ansiklopedik Büyük Sözlük, Arkın, C. 4

- REÇBER, Kamuran; **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi, Bursa 2003
- SARICA, Murat/TEZİÇ, Erdoğan/ESKİYURT, Özer; **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler, İstanbul 1975
- SERTER, Vehbi Zeki/FİKRETOĞLU, Ozan Zeki; **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1988)**, Lefkoşa 1988
- SEZER, Sema/TERZİOĞLU, Banu; “Tarihçe ve Kıbrıs Sorunu Kronolojisi”, **Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel**, Sonbahar 2004, C. 10, S. 3
- SOMUNCUOĞLU, Sadi; **Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut, Ankara 2002
- SOYSAL, Mümtaz; “Sovereignty and The Turkish Republic of Northern Cyprus”, **Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies**, Gazimağusa, 20-23 Kasım 1996, (Ed. Emel DOĞRAMACI/William HANEY/Güray KONIG), Eastern Mediterranean University 1997
- SÖZEN, Ahmet; “A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan”, **Turkish Studies**, Spring 2004, Vol. 5, Issue 1
- STEPHEN, Michael; **The Cyprus Question**, Northgate, London 2001
- SUR, Melda; **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2000
- TAMKOÇ, Metin; “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ocak-Aralık 1985, No: 1-4
- TAMKOÇ, Metin; **The Turkish Cypriot State**, K. RUSTEM&BROTHER, London 1988
- TEZİÇ, Erdoğan; **Anayasa Hukuku**, Beta, İstanbul 2005
- TOLUNER, Sevin; **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, Fakülteler, İstanbul 1977
- TOLUNER, Sevin; “Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuki Statüsü”, **Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları-Sempozyum**, 6-7 Mayıs 1982, Fakülteler, İstanbul 1983
- TOPAL, Ahmet Hamdi; **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta, İstanbul 2005
- TUNCER, Hüner; **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**, Ümit, Ankara 2005

Türkçe Sözlük 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, C. 1

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği'ne Üye Olabilir mi?, Hukuki ve Siyasi Değerlendirmeler**, Avrupa Birliği Bilgilendirme Serisi: 3, Ankara 2001

UÇAROL, Rifat; **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1978

UZER, Uğur/CENGİZ, Mehmet; **Kıbrıs Sorunu**, Ankara Barosu, Ankara 2002

ÜLGER, İrfan Kaya; "Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar", **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, İrfan Kaya ÜLGER/Ertan EFEGİL (Ed.), HD, Ankara 2001

ÜLGER, İrfan Kaya; **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis, Ankara 2005

ÜNAL, Şeref; **Uluslararası Hukuk**, Yetkin, Ankara 2005

YETİK, Nurten; **Kıbrıs Kıbrıs Dedikleri**, Kartal, Ankara 2005